

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛАНЬЧЖОУСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (КНР)
ІНСТИТУТ КОНФУЦІЯ ВНТУ

ЗНАННЯ. ОСВІТА. ОСВІЧЕНІСТЬ
Феномен успіху Китаю:
світоглядні та технологічні аспекти

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
м. Вінниця
10–11 жовтня 2022 року

Вінниця
ВНТУ
2022

Друкується за рішенням Вченої ради Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України. Протокол № 8 від 30 березня 2023 року.

Редакційна колегія: проф. **В. В. Біліченко**, проф. **В. В. Грабко**, доц. **О. В. Петров**, проф. **В. С. Ратніков**, доц. **А. І. Теклюк**

Відповідальний за випуск **Д. Х. Штофель**

Тексти доповідей друкуються в авторській редакції (мовою оригіналу).

Редакція в окремих випадках корегувала технічні помилки та лінгвістичні недоречності.

Знання. Освіта. Освіченість. Феномен успіху Китаю: світоглядні та технологічні аспекти : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 10–11 жовтня 2022 р. – Вінниця : ВНТУ, 2023. – 101 с.
ISBN 978-966-641-936-4

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Знання. Освіта. Освіченість» присвячені актуальним питанням філософії знання, філософії освіти XXI століття, забезпечення якості освіти та її оцінювання, успішного поєднання традицій та інновацій в китайській освіті та культурі, зв'язку освіти та національної безпеки.

УДК 378

УДК: 1.21

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ: ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ

Д. В. Богатирьов

аспірант кафедри філософії

Київський національний університет будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

e-mail: bogatyriov.daniil@gmail.com

І. В. Чорноморденко

доктор філософських наук, професор.

Київський національний університет будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

e-mail: htmurii@ukr.net

Виклад матеріалу присвячений основним відмінностям між християнським та китайським традиційними світоглядами. Автори розглядають питання уявлення вказаних філософсько-релігійних традицій про сутність божественного, природу реальності та особливості структури всесвіту, а також уявлення про ієрархію. За підсумками проведеного порівняння, автори доходять висновку, що в основі розбіжностей у вказаних питаннях між християнською та китайською світоглядними традиціями є різний погляд на природу божественного, яке у християнській традиції мислиться трансцендентним, а у китайській – іманентним.

Ключові слова: *традиціоналізм, християнський світогляд, китайський світогляд, даосизм, конфуціанство, християнство, ієрархія.*

Bogatyriov D. V., Chornomordenko I. V. Christian and Chinese traditionalism: main differences

The aim of this report is to define the main differences between the Christian and Chinese traditional worldviews. The authors consider the issues of how these philosophical and religious traditions view the essence of the divine, the nature of reality and the peculiarities of the universe structure, as well as the concept of hierarchy. Based on the results of the comparison, the authors come to up with a conclusion that the basis of disagreements in these issues between the Christian and Chinese worldview traditions is a different view of the nature of the divine, which in the Christian tradition is thought of as transcendent, and in the Chinese tradition – as immanent.

Key words: *traditionalism, Christian worldview, Chinese worldview, Taoism, Confucianism, Christianity, hierarchy.*

Обґрунтування термінів

На перший погляд, порівняння, винесене у заголовок даної публікації може здатися

нерівноцінним, позаяк у ньому світогляд, пов'язаний з конкретною релігійною традицією (християнською) порівнюється зі світоглядом, визначеним на основі приналежності до конкретної цивілізації (китайської). Проте, на нашу думку, така постановка питання є цілком доречною, оскільки на відміну від характерних для європейської цивілізації світоглядів, вирішальну роль у формуванні яких зіграла християнська релігійна традиція, китайський світогляд формувався під впливом одразу декількох філософсько-релігійних традицій, основними з яких є даосизм та конфуціанство. Розірвати їх взаємозв'язок у культурі та світосприйнятті, характерному для представників китайської цивілізації, не видається можливим. Аргументуючи це твердження, наведемо фразу китайського вченого Лінь Тунци про те, що «кожен китайський інтелігент у соціальному плані є конфуціанцем, а у душі, підсвідомо, у плані індивідуальності, завжди був трохи даосом» [5., С. 218].

Відтак, у даній праці ми будемо розглядати саме китайську традицію як цілісний світогляд, не намагаючись виокремити з нього впливи тих чи інших релігійних або філософських течій.

Уявлення про будову всесвіту: повнота або порожнеча

У християнській традиції одним з основних елементів уявлення про будову видимого світу є його «сповненість Богом». Як писав святий Іоанн Дамаскін, «Бог усе проникає і усе наповнює», одночасно ні з чим не змішуючись [11., С. 134]. Таке уявлення означає, що християнин живе у світі, де все зумовлене Божеством, сповнене Божеством, та перебуває під постійним і безперервним наглядом Божества, котре реалізує своє Божественне провидіння, направляючи розвиток подій. Порівняно незалежно від цього виникають лише продукти діяльності людської волі, яка була дана людині Богом, що створив її «за власним образом та подобою». Проте, як тільки власна воля людини виливається у конкретні вчинки та/або матеріальні речі, всі вони одразу «вписуються» до схеми Божественного провидіння, що скеровує плин буття, і підпорядковуються його законам.

Китайське ж уявлення про те, як влаштований світ, суттєво відрізняється від християнського. Як сказано у давній даоській книзі Чжуан-цзи, реальність «уподібнюється порожнечі різноманітних порожнин у речах, а в абсолютному вираженні - порожнечі самого неба» [10., С. 12-13]. Тобто, реальність не сповнена Божеством, а позбавлена наповнення. Її суть – порожнеча.

Таке уявлення про будову реальності накладає відбиток і на уявлення про будову речей. Якщо у європейській (спочатку – античній, а пізніше – християнській) традиції матеріальні об'єкти є «ущільненнями енергії та продуктом концентрації волі», то у китайській традиції вони – лише оболонка, яка вміщує у собі порожнечу.

Слід зазначити, що вищезгадана відмінність між християнською та китайською традиціями походить від різності поглядів на божественне як таке, про що мовитиметься далі.

Уявлення про божественне: трансцендентність або іманентність

Християнське уявлення про природу Божества базується на принципі трансцендентності. Відповідно до нього, Бог є тим, що перевершує когнітивні можливості людини, тим, що виходить за межі людського пізнання, а відтак – неосяжним. Як писав святий Іоанн Дамаскін, «Але що саме є сутність Божа, або яким чином вона є у всьому, або як Бог народився від Бога або виходить, або як єдинородний Син і Бог, знищивши Себе, став людиною від крові Діви, утворившись не за природним, але за іншим законом, або яким чином Він ходив по водах сухими стопами, ми і не знаємо, і сказати не можемо» [11., С. 132]. Цей трансцендентний Бог мислиться у якості причини всього та направляючої сили розвитку всесвіту. Саме від цього походить вищеописане християнське уявлення про «сповненість світу Богом».

На противагу цьому, у китайській традиції відсутнє уявлення про трансцендентне Божество, яке є першопричиною всього. Як зазначає Є. Торчинов, католицькі місіонери-езуїти XVII–XVIII ст. не могли знайти адекватного аналогу для перекладу поняття «Бог» [12., С. 54] китайською. Його пояснювали китайцям через уявлення про Небо («тян») і верховного першопредка («Шан-ді») культу яких шанувалися у китайській традиції.

Небо у китайській традиції виступає у якості «всевиразної, грандіозної та величної сили, яка створила світ, народ та етичні цінності, що використовує правителів та чиновників для управління упорядкуванням світу» [3., С. 37].

На перший погляд, таке визначення може здатися дещо схожим на християнське визначення Бога, проте, при більш детальному розгляді виявляється, що це зовсім не так. Християнський Бог персоніфікований, трансцендентний, та «сповнюючий собою усе». Його головною якістю є розумна, вільна, та дієва воля, за допомогою якої Він вершить Божественне провидіння. Натомість, «Небо» у китайській традиції - це, як було зазначено вище, порожнеча. Хоча і вважається, що воно «створило» світ, більш точним визначенням був би вираз «світ виник із нього», оскільки порожнеча за визначенням не може нічого створити, не маючи персоніфікованої волі.

«Небо», відповідно до китайської традиції, проявлене у всьому порядку буття. Усталений у видимому світі спосіб існування, ієрархії та практики діяльності людей та інших істот є його проявами. Відтак, на противагу християнському уявленню про Бога, китайське уявлення про «Небо» є іманентним.

Уявлення про ієрархію: уподібнення небесній ієрархії або «автоматичне проявлення всюди»

Із відмінностей уявлення про сутність божества впливають і відмінності уявлення про ієрархію у християнській та китайській традиціях. Християнський традиціоналістський світогляд є ієрархічним за своєю природою. У повній відповідності до описаної Рене Геноном [6., С. 389] та Юліусом Еволюю [13., С. 40] піраміди як метафори будь-якого традиціоналістського світогляду, у ньому присутня «вершина» - Бог, трансцендентний початок усього, зрівняння, єднання з яким та уподібнення якому є вищою метою буття людської істоти; та різні «яруси» - ступені ієрархії, перехід між якими вимагає духовного вдосконалення та проходження обрядів ініціації, що засвідчують трансмісію духовного знання. Важливо також зазначити, що нижня частина метафоричної традиціоналістської «піраміди» християнського світогляду перебуває у «видимому», «матеріальному», земному світі, тоді як її вища частина перебуває у «Градi Небесному», уявлення про який адепти релігійної традиції мають з Святого Письма, священних переказів та божественних одкровенень.

Професор С. Л. Єпіфанович так описує зазначену особливість християнського світогляду: - «Все тварне буття являє собою сходи, що спускаються, утворені п'ятьма видами буття: буття уявне, розумне, чуттєве (тварини), рослинне і просто суще. Але по суті воно розпадається на два світи: мисленний (духовний) та чуттєвий (тілесний). До першого відносяться ангели та душі людей, до другого – все матеріальне буття» [7., с. 1].

Уявлення про іманентну сутність «божественного» (тобто «Неба») у китайській світоглядній традиції зумовлює цілком відмінне від християнського уявлення про ієрархію. За китайськими уявленнями, діяльність людини у граничній її повноті є «небесною роботою» («тянгу»), що зливається з творінням самої природи. Людина і «Небо» в китайській традиції живуть нарівні одне з одним: велич людських звершень засвідчує могутність небесних сил [4., с. 35].

Таким чином, у китайській традиції відсутнє прагнення до уподібнення небесній, божественній ієрархії, оскільки відсутнє й саме уявлення про неї. Натомість, наявний у видимому,

земному світі порядок речей вважається проявом «Неба», втіленням його впливу.

Подібне уявлення про ієрархію та сферу «божественного» зумовлює майже повну відсутність у китайській світоглядній традиції ініціативних практик, спрямованих суто на передачу духовного знання, які у традиції християнській є наріжним каменем. Натомість, китайські ініціативні практики передбачають, скоріше, засвідчення етапів становлення певної особи на шляху її земного розвитку, який, відповідно до іманентного уявлення про сферу божественного, мислиться у якості нерозривного зі сферою духовного самовдосконалення.

Висновки

По-перше, відмінності між християнською та китайською світоглядними традиціями зумовлені розбіжністю в уявленні про природу божественного як такого. У християнській традиції центральне місце займає трансцендентний Бог-Творець, який сповнює собою все, що існує у видимому світі, та спрямовує його розвиток шляхом проекції своєї волі у вигляді Божественного провидіння. Натомість, у китайській традиції відсутній навіть відповідний термін для описання християнського трансцендентного Бога. «Небо» у ній є іманентною сутністю, яка проявляється через структуру організації та дії об'єктів і суб'єктів у видимому світі.

По-друге, тоді як у християнській традиції світ мислиться «сповненим Божества», китайська традиція вважає, що реальність являє собою порожнечу, якою і є «Небо». Видимі речі, явища і рух матерії у китайській традиції пояснюються не через «ущільнення енергій», таких як Божественна воля, або промисел, а через вміщення фундаментальної порожнечі «Неба» у стінки матеріальних об'єктів.

По-третє, із відмінності уявлень про божественне випливають і відмінності уявлень про ієрархію у християнській та китайській світоглядних традиціях. Якщо у першій основною метою є вибудовування земної ієрархії відповідно до ієрархії небесної та просування нею за допомогою ініціативних практик трансмісії духовних знань, то у другій вважається, що той стан речей і ті ієрархічні структури які існують у видимому світі, «за замовчуванням» уособлюють порядок, встановлений «Небом». Відтак, китайські ініціативні практики передбачають засвідчення етапів становлення певної особи на шляху її земного розвитку, який, відповідно до іманентного уявлення про сферу божественного, мислиться нерозривним зі сферою духовного самовдосконалення.

Література

1. Wenhui Hou. Reflections on Chinese Traditional Ideas of Nature // *Environmental History* №2 (4), 1997. pp. 482-93.
2. Chen, D. Di and Tian in Ancient Chinese Thought: A Critical Analysis of Hegel's Views // *Dao* №8, 2009. pp. 13-27.
3. Yao, Jiugang. The Chinese Concept of Tian (Heaven) // *Asian Journal of Pentecostal Studies* №2, 2018. pp. 35-45.
4. Tingyang Zhao. Rethinking Empire from a Chinese Concept 'All-under-Heaven' (Tian-xia) // *Journal for the Study of Race, Nation and Culture* №12, 2006. pp. 29–41.
5. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 2001. 488 с.
6. Генон Р. Кризис современного мира. М.: Эксмо, 2008. 782 с.
7. Епифанович С. Л. Преподобный Максим Исповедник и византийское богословие. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Sergej_Epifanovich/maksim-ispovednik-i-vizantijskoe-bogoslovie/17
8. Кобзев А. В. Тянь // *Духовная культура Китая: энцикл.: в 5 т. Т. 1. Философия. М.: Вост. лит., 2006. С. 441–444.*

9. Максименко Л. А. Китайский традиционализм в философской оптике // Гуманитарные исследования №2 (27), 2020. С. 21–25.
 10. Малявин В. В. Молния в сердце. Духовное пробуждение в китайской традиции. М.: Наталис, 1997. 367 с.
 11. Преподобный Иоанн Дамаскин. Источник знания. М.: Индрик, 2002. 356 с.
 12. Торчинов Е. А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. СПб.: Азбука-Классика: Петербургское востоковедение, 2007. 480 с.
 13. Эвола Ю. Восстание против современного мира. М.: Прометей, 2016. 476 с.
- УДК 167.1

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЖОЗЕФА НІДЕМА

В. С. Ратніков

доктор філософських наук, професор
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна
email: sozon1948@ukr.net

Соціально-культурна діяльність Дж. Нідема представлена на тлі протиставлення «Схід – Захід», а також його опозиції європоцентризму. Історію науки і культури він поділяє на два періоди: до і після першої наукової революції XVI ст. Спадщина Нідема, як ми сподіваємося, знайде живий інтерес у китайській та європейській громадськості.

Ключові слова: *європоцентризм, наука, культура, наукова революція.*

Ratnikov V. S. Social and cultural significance of Joseph Needham's activity

The socio-cultural activities of J. Needham are presented against the backdrop of the East-West opposition, as well as his opposition to Eurocentrism. He divides the history of science and culture into two periods: before and after the first scientific revolution of the 16th century. Needham's legacy, we hope, will find a keen interest in the Chinese and European public.

Key words: *eurocentrism, science, culture, scientific revolution.*

Джозеф Нідем (1900 – 1995) народився в інтелігентній сім'ї, здобув гарну освіту, а також усі можливі на той час у Великій Британії вчені ступені для здійснення успішної наукової роботи. Дж. Нідем – видатний британський учений, який боровся з протистоянням «Схід – Захід» у науці та культурі, і досяг світової популярності в цій боротьбі. У 30-ті роки він, будучи вже відомим у світі фахівцем у галузі ембріології та молекулярної біології, поступово переключався на вивчення історії східної науки та культури, переважно китайської. На той час у світі панував так званий європоцентризм, тобто позиція, яка стверджує пріоритет європейської науки та культури порівняно з іншими частинами світу. Протягом усього свого життя Нідем намагався виступати проти європоцентризму.

Нідем ініціював широкомасштабний проект «Наука та цивілізація в Китаї», в рамках якого

до 2015 року вийшло 27 томів.

Його позиція щодо статусу науки у суспільстві та культурі ґрунтувалася на переконанні в тому, що соціальна еволюція забезпечувала поступове зростання знань про природу та можливості її контролю. Він також розглядав науку як абсолютну цінність у суспільстві та культурі. І в цьому плані наукова та технологічна інтеграція у світі наближає людство до кращого стану, більшої єдності та цілісності. Хоча він і припускав, що окремі натурфілософські системи можуть бути національно обмеженими і неперекладними мовою іншої культури.

Незважаючи на все це, Нідема займало фундаментальне питання, відповідь на яке він шукав протягом усього свого життя. Йдеться про розвиток китайської науки після першої наукової революції, яка дала потужний імпульс розвитку науки та технології в Європі. Справа в тому, що в Китаї за останні чотириста років не відбулося жодних суттєвих наукових відкриттів, не побудовано жодної теорії, яка б претендувала на статус фундаментальної. Що ж завадило китайським вченим та інженерам підтримати той високий рівень, властивий їм у передренесансний період? Досліджуючи цю проблему, Нідем висунув дві гіпотези як відповіді на поставлене питання. Перша гіпотеза акцентує увагу на ієрогліфічній мові, яка, як він вважав, недостатньо пристосована для дискурсивних роздумів, що вело, зокрема, до низького рівня розвитку силлогістики та логіки взагалі. Друга ж гіпотеза пов'язана з соціально-культурними особливостями, які мали місце у Китаї.

Історію розвитку світової науки Нідем розділив принаймні на два періоди. Перший охоплює розвиток науки до першої наукової революції XVI ст.; другий – це наступна наука, до сучасного її стану. Стосовно китайської науки Нідем завжди підкреслював, що вона незмінно була насичена соціально-культурними чинниками, серед яких філософські передумови мали важливе значення.

У філософському плані китайська духовна культура базувалася в основному на організмичному матеріалізмі та натуралізмі. Метафізичний ідеалізм, як вважав Нідем, у Китаї ніколи не панував, хоч і розвивався буддизмом в особі Ван Ян-Міна (1472 – 1529). Механістичного світогляду у духовній культурі Китаю також не було. Як вважав Нідем, така духовна ситуація певним чином сприяла розвитку наукового мислення у Китаї. Неоконфуціанство також стимулювало пошук наукової думки. Ця доктрина багато в чому долала дилему механістичного матеріалізму та теологічного віталізму, і потім була близька до ідейної традиції деяких європейських філософів.

Незважаючи на домінуючий практицизм, за деякими критеріями науковості, такими як кумулятивність, особиста зацікавленість і кооперативна зацікавленість у збиранні та передачі інформації, Китай багато в чому перевершував передренесансний Захід. З фізичних дисциплін у традиційному Китаї в перший період історії науки найбільшого розвитку отримали оптика, акустика та магнетизм. Нідем звертав увагу європейців на низку нетрадиційних епізодів в історії китайської культури. Так, незважаючи на те, що в 1088 році в Китаї переважав практицизм, зведенню Су Суном знаменитої годинникової та астрономічної вежі в Кайфені передувало написання спеціального теоретичного трактату, в якому його помічник Хунь Гун-Лянь, не знаючи про принципи побудови аксіоматичних систем, виводив механіку всієї споруди із найзагальніших принципів. Інший епізод відноситься до XI століття. Хоча європейці на той час ще не знали поняття фізичного поля, проте китайці тоді вже володіли ідеєю далекодії і були здатні пояснювати феномен припливів.

Для багатьох у філософії науки було загадковим питання: чому протягом 400-річної історії наука була виключно європоцентричною? Відповідь на це питання пов'язана з іншим фундаментальним питанням, яке займало Дж. Нідема: чому в Китаї після зльоту наукової думки

М. Коперника, І. Кеплера, Г. Галілея та І. Ньютона не відбулося жодних серйозних поступів у науці?

Будучи одержимим прихильником прогресу науки, Нідем підкреслював, що у XVI ст. експериментально-математизована фізика стала взірцем для подальшого розвитку природознавства та науки взагалі. Таким взірцем він вважав діяльність Г. Галілея, а також його, з одного боку, програму математизації наукового знання, а з іншого – наукові експерименти. Як писав Нідем, «експериментально-математичний метод, який з'явився у майже досконалій формі у Галілея, привів до всіх здобутків сучасної науки та технології» [1, р. 1].

Вивчаючи історію китайської науки, Нідем спробував виявити ряд причин і особливостей, які так чи інакше завадили Китаю досягти європейського рівня досконалості. Китайські вчені та мислителі, головним чином:

- не вміли суттєво розрізняти первинні та вторинні якості;
- не здійснювали систематичної акумуляції відкрито опублікованих результатів наукової діяльності;
- належним чином не вміли поєднувати математичні гіпотези та емпіричні факти;
- бракувало можливості (поруч із переважаючим практицизмом) винаходити нелогічні ідеалізовані об'єкти і поняття;
- не вистачало ідеї прогресу, пізнавального оптимізму;
- після XVI ст. в китайській історії науки ми не знайдемо прикладу, подібного двом відомим ейнштейнівським його чудесам-мотиваціям (компас в 5 і геометрія Евкліда в 12 років), про які він розмірковував усі наступні роки.

Нідем підкреслював думку Ейнштейна про мотиви наукової творчості, при цьому маючи на увазі:

- а) моральні установки;
- б) естетичні цінності;
- в) релігійні інстинкти.

Нідем вважав, що наукова діяльність буде ефективною, якщо вона за своєю суттю не є догматичною. Іншими словами, у соціально-культурному плані ця діяльність успішніша в тому суспільстві, в якому більше елементів демократизму. Що ж до східних суспільств (у тому числі й китайського), то їх соціально-політичний устрій не завжди відповідав демократичним принципам, що не сприяло розвитку науки.

Крім соціально-культурних особливостей, які сприяли розвитку науки, Нідем також вказував на епістемологічні та методологічні умови, що забезпечують успішне існування та розвиток науки та наукової діяльності. Серед них відзначимо, по-перше, особливі методи, що характеризуються насамперед пріоритетом раціональності; по-друге, одержуване завдяки їх застосуванню особливе знання, доказове та перевірене на досвіді; по-третє, особлива мова, якою виражається це знання, що включає точно зумовлені поняття.

Нідем неодноразово підкреслював, що наука є абсолютною цінністю і утворює спільність ідей, що походять із різних культур, наближаючи людство до стану більшої єдності і цілісності. Розвиток природничих наук відбувається на гуманітарній сфері. Глобальне протиставлення Сходу Заходу безпідставне, оскільки арабська, індійська та китайська культури відрізняються одна від одної сильніше, ніж європейська від деяких із них. Наприклад, китайська культура зазвичай протиставляється західній як така, що використовує циклічне, а не лінійне розуміння часу, що лягло в основу сучасної науки.

Підсумовуючи сказане про соціально-культурне значення діяльності Джозефа Нідема, підкреслимо дві важливі обставини. По-перше – його невпинна боротьба з європоцентризмом як

у соціальному, і в культурному плані; по-друге – він наполягав на пріоритеті демократизму як умови успішного розвитку науки та технологій, чого частіше бракувало в історії Китаю.

Література

1. Needham, J. Science and Civilisation in China. Vol. 7, Part 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 285 p.

ПОЗАНАУКОВІ ЗНАННЯ: ДОСВІД І МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ФОРМА ЗНАННЯ І ПІЗНАННЯ

І. В. Чорноморденко

доктор філософських наук, професор

завідувач кафедри філософії,

Київський національний університет будівництва і архітектури,

м. Київ, Україна,

email: htmurii@ukr.net

У науковому повідомленні мовиться про те, що поняття досвід і майстерність, як особливі форми позанаукового знання і пізнання, ще є мало дослідженими, але актуальними, позаяк в процесі наукового пізнання виступають як особливі форми спілкування/діалогу. Крім того, через обмін отриманими смислами у діалозі між суб'єктами наукового пізнання залежно від їхніх спрямувань можуть народжуватися нові смисли. Ці нові смисли не лише впливають на розвиток наукового пізнання і отримання нового знання, але і забезпечують буття окремих культур та культури загалом.

Ключові слова: Позанаукові знання, досвід, майстерність, спілкування, діалог.

Не ставлячи під сумнів важливість і потрібність для людства наукових знань і ту важливу роль, яку наука відіграла і відіграє в сучасному суспільстві загалом, слід проте також звернути увагу на такі типи і форми знань, які здобуті не засобами науки, мають інший характер і які, з цієї причини, існують за її межами.

Шлях пізнання істини (в класичному його розумінні) в природознавстві хоч і здійснювався суб'єктом, але за своєю формою виступав як монологічний процес, будь-яка суб'єктивність завжди елімінувалась із нього і отримане знання носило об'єктивний характер.

В постнекласичному ж природознавстві вчені-дослідники повільно, але переходять на нові форми співпраці і усвідомлюють те, що мають вже справу з природою як складною людиною мірною системою.

Що ж до самого суб'єкта пізнання, то він теж трансформується в процесі вільного пізнання і отримання нового знання.

Зважаючи на те, що людина, точніше, особистість є результатом спілкування, а позаяк воно було обмеженим, то особистість мало-помалу переставала, бути здатною, і то не повною мірою, транслювати, продукувати, поширювати знання, але в жодному разі не генерувати його.

Завдячуючи процесам демократизації в науковому середовищі, впливу на сам процес пізнання, процес обміну інформацією і як результат, вчені-дослідники отримали усвідомлення того, що лише вільне і свободне спілкування/діалог» [1] дасть можливість генерації нових ідей, ідеалів і смислів.

Що ж до місця позанаукових знань в системі пізнання, то будь-яке знання зможе існувати лише тоді коли воно має свого адресата. Воно має бути запитаним. Я не маю на меті нав'язувати Вам ці об'єктивно існуючі форми знання, котрі знаходяться за межами науки і які, в силу вище названих процесів, отримали можливість публічного їх визнання. Але цього явно замало, бо є нагальна суспільна потреба у їх філософському осмисленні.

Враховуючи те, що існуюче розмаїття позанаукових форм знання (деякі мислителі відносять і філософію до них), котрі хоч і носять суб'єктивний характер все ж знаходять своїх адресатів, є запитаними і мають своє місце в системі пізнання. Візьмемо для прикладу деякі із них, зокрема такі як *досвід і майстерність*.

Для того аби було більш повне розуміння про що мовиться, вважаю за необхідне, дати означення цим поняттям. Розглянемо для початку поняття *досвід*. Частіше всього досвід характеризується як «уміння та знання, набуті протягом життя та діяльності особи чи колективу людей» [2, с.1]. Але існує і інше означення, «Уся сукупність чуттєвих сприйнять, що набувається в процесі взаємодії людини з зовнішньою природою і становить основу всіх наших знань про матеріальний світ» [3, с. 382], тобто особистісне знання отримане в результаті епістемологічних практик. Поняття досвід носить всезагальний характер включаючи розмаїття існуючих форм як то, індивідуальний/буденний (колективний) життєвий досвід, досвід теорії пізнання, практичний досвід, внутрішній досвід, історичний (колективний) досвід, досвід про досвід, тощо. Яку б галузь людської діяльності, яку б спеціальність ми не назвали, маємо розуміти, що в процесі її опанування головною ознакою оволодіння нею є досвід, тобто отримання особистісного знання. А це говорить про те що дана форма знання і пізнання потребує філософського осмислення/дослідження.

На початку ХХІ сторіччя представники сучасної української філософії не залишили поза увагою проблему досвіду. Зокрема була видана мною монографія «Проблема існування знання за межами науки» [4], М. Мінаков видав монографію «Історія поняття досвіду» [5], А. Богачов опублікував монографію «Досвід і сенс» [6], В. Кебуладзе присвятив досвіду свою монографію «Феноменологія досвіду» [7], тощо. Безперечно цього для ґрунтовного дослідження досвіду, як соціально-історичного феномену, замало... Маю надію, що кількість науковців, бажаючих вислідковувати багатоманітність цієї категорії філософії, буде зростати, але не лише кількість, а і якість.

Що ж до поняття майстерність, як форми позанаукового знання і пізнання, то її часто ототожнюють із особистісним знанням і це судження має рацію. На жаль дослідників які б акцентували увагу на вислідковуванні/осмисленні поняття майстерність (окрім автора) назвати важко. Соціально-історичний феномен, який прийнято називати майстерністю є дуже складним і досить багатостороннім. «Найчастіше, коли говорять про майстерність, мають на увазі високий ступінь вмінь і навичок у будь-якій сфері людської діяльності» [8, с.194], розуміючи при цьому, що довершеність межі немає, тобто майстерність це процес і ми лише знайомимось час від часу із його результатом/рівнем.

Найбільше (і нам це дуже добре відомо) існує низка публікацій присвячених зокрема педагогічній майстерності, акторській майстерності, майстерності у спорті тощо, але найбільш поширеною, навіть історично, все-таки є майстерність у будівельній справі.

Очевидним є те, що досягнення майстерності у будь-якій галузі людської діяльності, можливе лише завдяки копіткому, тривалому, неперервному процесу навчання впродовж усього життя. При чому не менш важливим є факт, що отримувати/засвоювати знання вдається лише завдяки вчителям, наставникам, керівникам, тобто справжнім майстрам своєї справи. Гадаю, що оволодіти майстерністю (рівнем/результатом) можливо лише в процесі особистого спілкування/діалогу/взаємодії між справжнім майстром і його учнем.

Якщо вважати найвищою цінністю будь-якої особистості процес її самореалізації, то з цього судження випливає те, що досягнення цієї мети не може відбутися поза межами спілкування/діалогу.

Ми, завдячуючи організаторам і популяризаторам цієї гуманітарно-наукової проблеми, матимемо унікальну можливість брати участь у безпосередньому спілкуванні/діалозі і, гадаю, додамо децицю у розуміння, поглиблення та примноження знання щодо процесу пізнання *досвіду і майстерності*, а що є не менш важливим – здійснимо ще один крок у власній соціалізації і, маю надію, самореалізації.

Висновок: філософське осмислення понять *досвід і майстерність* та їх значення для процесу пізнання є вкрай актуальним, тому, що дають нам можливість осмислити складність та повноту людського буття і необхідність його пізнання. Якщо ми не будемо належним чином приділяти увагу філософському вислідковуванню/осмисленню позанаукових знань, то без цього не можна уявити собі повноту міжособистісного спілкування/діалогу і їх обмеженість може призвести особистість до втрати самої себе.

Література

1. Мокан Н.І., Чорноморденко І.В. Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 1, 2021.
2. Ел. ресурс: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=21094
3. Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971.
4. Чорноморденко І.В. Проблема існування знання за межами науки : Монографія.-К.: КНУБА,2005. – 306 с.
5. Мінаков М.А. Історія поняття досвіду: Монографія. –К.: Вид. ПАРАПАН, 2007. – 380 с.
6. Андрій Богачов. Досвід і сенс. Монографія. –К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. - 336 с.
7. Вахтанг Кебуладзе. Феноменологія досвіду/Відп.ред. Анатолій Лой. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 280 с.
8. Чорноморденко І.В. Проблема існування знання за межами науки:Монографія.-К.: КНУБА, 2005. – 306 с.

УДК 141:172

ПРОБЛЕМА СПРОМОЖНОСТІ ПРАГМАТИСТСЬКОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Я. В. Любвий

доктор філософських наук, професор
провідний науковий співробітник

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
м. Київ, Україна

Сучасний глобальний соціум, з одного боку, стрімко розвивається, поліпшуючи якість життя людини, а з іншого, – перебуває у стані цивілізаційної трансформації, зумовлений гострою екологічною на військово-політичною кризою. У цих умовах суспільство має перейти до відновлювальної енергетики та розширити мережевий сегмент суспільних відносин. У цих обставинах раціональний прагматистський підхід до розвитку людини й суспільства має спиратися на цінності розвитку, відповідальності та консолідації і бути доповнений інтенсивною соціальною рефлексією та соціальною герменевтикою, що формує мотивації людини.

Ключевые слова: прагматизм, цінності, соціальна рефлексія, соціальна герменевтика, глобальні екологічні проблеми, цивілізаційна трансформація, мережеве суспільство.

Liubyvi Ya. V. The problem of the ability of the pragmatist approach in the conditions of modern civilizational challenges

Modern global society, on the one hand, is rapidly developing, improving the quality of human life, and on the other hand, it is in a state of civilizational transformation, caused by an acute environmental and military-political crisis. In these conditions, society should switch to renewable energy and expand the network segment of social relations. In these circumstances, a rational pragmatist approach to the development of man and society should be based on the values of development, responsibility and consolidation and be complemented by intensive social reflection and social hermeneutics that shape human motivations.

Key words: *pragmatism, values, social reflection, social hermeneutics, global environmental problems, civilizational transformation, network society.*

На початку XXI століття людство перебуває у стані цивілізаційної трансформації, котра зумовлена низкою кризових явищ: екологічною кризою, найнебезпечнішим аспектом якої є загрозові кліматичні зміни із катастрофічним підвищенням температури на планеті, а також небезпечною для існування людства військово-політичною кризою, що явно проявила себе після 24.02.2022. В даних обставинах перед філософами постає питання: за допомогою яких теоретичних та методологічних підходів можна найбільш адекватно дослідити сучасну кризову ситуацію та віднайти способи та засоби її подолання. Чи достатньо для цього прагматистського методологічного підходу?

Так, відомий соціальний філософ Стівен Пінкер, котрий став на просвітницьку позицію у її прагматистському варіанті, вважає, що спираючись на розум, як це робили представники Просвітництва, можливо досягти інтелектуального та морального поступу [1, 27]. Раціональний прагматизм позиції С. Пінкера полягає в тому, що реалізацію всіх гуманістичних та трансцендентних цінностей необхідно реалізувати у вигляді важливих життєвих пріоритетів для кожної людини – життя, здоров'я, безпека, харчування і т. ін. (Пінкер, с. 65).

На думку С. Пінкера, сучасна наука обґрунтовує ідеї Просвітництва тим, що зменшення ентропії здійснюється шляхом використання інформації для збільшення рівня порядку як у біологічних, так і у соціальних системах [1, 34,37]. У «вісьовий час» (VIII-II ст до н.е.) (К. Ясперс) [3] завдяки морально-правовому регулюванню суспільних процесів, людство досягло більш досконалого управління ними. А це стало можливим, коли сільськогосподарсько-економічні здобутки забезпечили достатній приплив енергії, вираженої у відповідній кількості калорій на людину щодня в еквіваленті харчів, корму для худоби, пального та сировинних матеріалів [1, 38]. У добу Просвітництва завдяки надлишку енергії, добробуту та розкіші думання утворюються мережі мислителів, котрі можуть домовлятися між собою про організацію справ на користь усім членам спільноти [1, 41].

Після початку Індустріальної революції та розвитку базових соціальних інститутів, приблизно з 1820 року, у світі відбулася «Велика втеча» – стрімкий розвиток економіки західних країн й суттєве покращення соціальних показників цих країн [1, 97]. Орієнтовно з 1920 року почалася «Велика конвергенція» – швидкий розвиток економіки та соціальних показників решти світу у темпах, що у 1,5-2 рази перевищують темпи розвитку західних країн [1, 103]. Внаслідок цього у всьому світі в цілому почали зменшуватися нерівність та негативні тенденції у житті людей (бідність, виробничий травматизм, загибель в техногенних і транспортних катастрофах та

внаслідок стихійних лих, загибелі внаслідок убивств, різні форми насильства, злочини на ґрунті ненависті, дитяча праця, домашнє насильство і т. ін.), а соціальні показники (середня тривалість життя, відсоток демократичних політичних режимів у світі, захист прав людини, скасування смертної кари, ліберальні цінності, рівень та тривалість освіти в роках, приріст IQ, забезпеченість побутовою технікою, вільний час, задоволеність життям, зменшення відчуття самотності серед учнів та студентів і т. п.) – стабільно зростати.

Таким чином, глобальний соціум є суспільством із високою синергією, тобто таким суспільством, у якому розвиток передових суспільств у технологіях та суспільних практиках сприяє розвитку решти суспільств. Незважаючи на це, багато країн є суспільствами із низькою синергією, у яких розвиток вищих страт соціуму відбувається за рахунок того, що пригнічується розвиток нижчих страт. В цілому, глобальне співтовариство спрямовано на розв'язання складної проблеми – запобігання екологічної, зокрема кліматичної, катастрофи шляхом широкого впровадження відновлювальної енергетики і, водночас, покращення соціальних показників населення всіх без винятку країн на планеті.

На перший погляд прагматичний практичний підхід, котрий уникає ідеалістичних та ідеологізованих гранднаративів і спирається на досягнення наукового розуму, сприяє втіленню базових гуманістичних цінностей. Але у випадку звуженого тлумачення прагматистського підходу поєданого з популізмом, відбувається нехтування стратегічних цінностей людини заради задоволення її повсякденних примх. Але прихильники популізму не помічають роль і значення у сучасних обставинах адекватних мотивацій людини, котрі ґрунтуються на системному розумінні стратегічних цілей людства шляхом більш широкого впровадження соціальної герменевтики. Людина має розуміти зв'язок між спрямованістю її повсякденної поведінки та соціальними й глобальними наслідками. Адже у той час коли світове співтовариство у режимі цейтноту намагається спрямовувати наявні ресурси на вирішення нагальних глобальних проблем, деякі країни та ретроградні соціальні групи витрачають суспільні ресурси на нагнітання політичної напруженості та розв'язування війн. Якщо суспільство не здійснює належну медійну гуманітарну політику, що активно використовує розробки соціогуманітарних наук, у тому числі й філософії, для просвітництва широкого загалу, то це реалізується у насильницький спосіб – через революції та війни. Наочний приклад стрибкоподібних і, водночас, травматичних змін у суспільній свідомості можна зафіксувати після лютого 2014 року та після 24.02.2022. У таких випадках розуміння великих груп людей поглиблюється до розуміння справжніх цілей та цінностей практично миттєво, але за це доводиться платити величезну соціальну ціну. Ситуація загострюється тим, що глобальний соціум наразі перебуває у стані цивілізаційної трансформації, котра відбувається один раз на сотні, а то й тисячі років, подібно до Аграрної революції, Індустріальної революції тощо.

Прагматистський підхід акцентує на адекватній практичній реалізації вироблених у суспільстві мотивацій та цінностей людини. Якщо людина у практичній життєдіяльності засумнівається в адекватності власних мотивацій та цінностей, вона спрямовує власні зусилля на пізнання дійсності, стосується це природного оточення й технологічного інструментарію, чи суспільних відносин і взаємодії з іншими особами. Коли у процесі пізнання здобувається необхідне знання, практична діяльність відновлюється. Якщо у сферу уваги суб'єкта потрапляють весь ланцюг соціальних й екологічних причин та наслідків, то у нормально функціонуючому суспільному організмі, що дотримується здорових прагматичних настанов, охоплюються і персональні, і суспільні, і глобальні інтереси та цінності.

Проте, наразі цивілізація перебуває у стані трансформації, коли соціальне напруження, що може доходити до військових зіткнень, змінює звичну послідовність причин та наслідків. «Велика

конвергенція» про яку зазначав С. Пінкер має бути доповнена подвійною соціальною герменевтикою, – інтенсифікацією процесу досягнення розуміння шляхів та способів реалізації загальнолюдських глобальних цінностей не лише представниками соціогуманітарних наук, а й критичною масою громадян. Адже кожен представник соціогуманітарних наук є і звичайним громадянином, і фахівцем, що виробляє соціо-орієнтаційне знання, котре він має поширювати через систему освіти й медіа. Він виробляє і повсякденне розуміння функціонування соціуму, і розуміння наукове, спеціалізоване.

В умовах цивілізаційної трансформації прагматистський підхід не втрачає своєї корисності, якщо правильно узгоджувати персональні, соціальні й глобальні цінності. Разом із тим, спосіб реалізації цих цінностей має бути інтенсифікований шляхом мережевого дискурсу, спрямованого на консолідацію суспільства для вироблення узгодженого розуміння ситуації й відповідних дій.

Важливим чинником, що впливає на суспільні відносини, є не лише вирівнювання стандартів життя, а й ідентичність, на основі якої ґрунтується гідність людини. Як вважає Ф. Фукуяма, ідентичність, механізмом реалізації якої є рефлексія, формується з часу виникнення Протестантизму [2, 39]. Багато із націй та різноманітних меншин, що існують у сучасному світі, вважають себе скривдженими, такими, що їх недооцінили. У такому випадку, важливим способом консолідації соціальних груп та різних спільнот є поступове вирівнювання їх життєвих стандартів і створення умов для повноцінної комунікації та взаємного визнання їх самотності.

Висновки

Таким чином, прагматистський підхід може бути застосований для аналізу суспільних змін в умовах гострої цивілізаційної трансформації, але з врахуванням сучасного глобального екологічного й соціально-політичного контексту. Інакше кажучи, ціннісно-практична спрямованість прагматизму залишається у силі. Справа лише у тому, яку конкретну ієрархію цінностей та пріоритетних цілей ми обираємо у даних обставинах. В обставинах екологічних та військово-політичних загроз, що призвели до сучасної цивілізаційної трансформації, людство має у конкурентних умовах запровадити відновлювальну енергетику, у тому числі й малу енергетику домогосподарств, що супроводжується поширенням мережевих суспільно-економічних відносин. Спрямованість висококонкурентної економіки великих корпорацій та мережевої економіки краудфандінгу, що спирається на малу відновлювальну енергетику, має бути консолідованою. Крім того, у стані історичного цейтноту людство має загострити увагу на екологічних та соціальних проблемах, культивуючи напружену соціальну рефлексію та відповідну соціальну герменевтику. Тому прагматистський підхід є прийнятним, якщо від спирається на гуманістичних цінностях творчості, відповідальності та консолідації.

Література

1. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. – К.: Наш формат, 2019. – 560 с.
2. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривженості. – К.; Наш формат, 2020. – 192 с.
3. Jaspers K. (2011) *The Origin and Goal of History*. New York. Routledge. 314 p.

ЗАСТОСУВАННЯ ДІАЛОГУ ЯК ПРИНЦИПУ ОТРИМАННЯ ЗНАННЯ У ЗАХІДНІЙ ТА СХІДНІЙ КУЛЬТУРАХ

Н. І. Мокан

аспірантка кафедри філософії,
Київський національний університет будівництва та архітектури,
м. Київ, Україна

І. В. Чорноморденко

доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри філософії,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна,
email: htmurii@ukr.net

У запропонованому науковому повідомленні розглядаються особливості інтерпретації діалогу в контексті набуття знання в культурах Заходу та Сходу. Зосереджується увага на таких принципах отримання знання як діалогізм в практиці наставництва та науковій дискусії; монологізм і самозаглиблення (в медитативних практиках); зосередженість на точності формулювань мови суб'єкта пізнання. У межах аналітики процесу набуття знання у Західній та Східній культурах, досліджуються аксіологічний вимір цього процесу, особливості теорії істинності та теорії реальності, що є основоположними в контексті набуття знань; принципи емпіризму, раціоналізму та містицизму, які детермінують певний спосіб пізнання.

Ключові слова: *культури Заходу і Сходу, діалог, пізнання, емпіризм, раціоналізм, суб'єкт пізнання, діалогізм, монологізм.*

Mokan N. I., Chornomordenko I. V. Application of dialogue as a principle of acquiring knowledge in Western and Eastern cultures

The article examines the peculiarities of dialogue interpretation in the context of acquiring knowledge in Western and Eastern cultures. Attention is focused on such principles of knowledge acquisition as dialogism in the practice of mentoring and scientific discussion; monologism and self-absorption (in meditative practices); concentration on the accuracy of language formulations of the subject of knowledge. Within the analysis of the process of acquiring knowledge in Western and Eastern cultures, the axiological dimension of this process, the peculiarities of the theory of truth and the theory of reality, which are fundamental in the context of acquiring knowledge, are investigated; the principles of empiricism, rationalism and mysticism, which determine a certain way of knowing.

Key words: *Western and Eastern cultures, dialogue, cognition, empiricism, rationalism, subject of cognition, dialogism, monologism.*

Шляхи поступу знання у Західній та Східній культурах, безперечно, мали свої відмінні риси. Останні, передусім, проявлялися у ціннісному підході та способах отримання знань, також вони обумовлювалися рівнем соціального життя, яке впливало на етапи розвитку науки. Засвоєння результатів пізнання в Західній культурі характеризується усвідомленням їхньої істинності, що

мусить відповідати об'єктивній дійсності, яка відображається у свідомості людини, її поняттях, судженнях, умовиводах. Тобто, це щось середнє між суб'єктивною і об'єктивною реальністю.

Для Східної культури розпізнавання результатів пізнання та перевірку їх на істинність властиво здійснювати через суб'єктивні чинники, що, однак, мають колективістське значення (думка більшості відображає «волю неба»). Моїсти вважали досвід предків та думку більшості одними із складових перевірки суджень на істинність. Гносеологічний плюралізм прийшов до Китаю тільки у XX сторіччі з «Теорією пізнання» Ч. Дунсуня. Однак, це, на глибоке переконання Дж. Нідема, не позначилось негативно на розвитку та кількості наукових відкриттів, які робили китайську науку самостійною і оригінальною філософською системою, незважаючи на те, що вона не пододала бар'єр, який під час наукової революції XVI – XVII ст. перейшла європейська традиція.

Окрім того, цінність знання в Західній культурі полягала переважно у виявленні підходу до осмислення реальності, тоді як в Східній культурі знання були потрібні для розуміння природи речей. Очікувалось, що фахівець у галузі філософії повинен володіти психологічними практиками, у галузі релігії – навиками медитативних практик. Таке ставлення до знань характерне і для сучасності.

Протягом майже усієї своєї історії західна філософія розглядала саме широке коло практичних питань, і лише тоді, коли нові напрямки в науці взяли на себе її функції, західні мислителі стали обмежувати сферу пошуків створенням значеннєвих формулювань. Набули ваги питання точності формулювань понять, мови та того, хто пізнає. Східна філософія пішла іншим шляхом, не обмежуючись пошуком раціональних доказів і не зосереджуючись суто на вирішенні життєво важливих, фундаментальних питань. Індуїзм, буддизм, джайнізм, конфуціанство і даосизм по праву можуть вважатися як релігійними течіями, так і суспільними дисциплінами. Що ж стосується дзен-буддизму і тантризму, то ці течії, переважно, націлені на дослідження медитативних технік.

Відповідно, різні цінності знання впливали і на способи його отримання. Некласична західна епістемологія звертається до гуманітарного знання, у зв'язку з чим виникла необхідність у раціональних формах урахувати цілісну людину, що пізнає. Важливим стає її буття у спілкуванні й комунікації, усвідомлення способів введення в епістемологію гуманітарних наук просторових і темпоральних, історичних і соціокультурних вимірів. Конструктом некласичної епістемології виступає діалогічність.

Своєю чергою східна епістемологія залишається орієнтованою на дослідження природи та стану речей з прагматичною метою, реалізуючи це через поєднання емпіризму та раціоналізму, включаючи колективний досвід, але, не беручи до уваги фактора індивідуальності в процесі отримання знань. Віддаючи належне стародавності і безперечній оригінальності китайської культури, особливо її архітектурі, літературі, мистецтву каліграфії, організованості, працездатності і професіоналізму китайців, неможливо оминати увагою такі негативні сторони культури цього суспільства, як східний деспотизм, культ особистості та придушення індивідуальності. Можна припустити, що своєрідною «компенсацією» стану «відкидання» ролі особистості у соціальних питаннях, часто стає самозаглиблення, як метод отримання знання.

У некласичній західній епістемології умовою можливості пізнання стає цілісна людина, нова антропологічна традиція потребує переосмислення епістемологічних категорій (знання, суб'єкта, істини, теорії тощо) та опрацювання нової мови філософського дискурсу. Показово, що акцент робиться не на логічній системі знання, натомість дослідника, передусім, цікавить або можливість переходу в майбутню теорію, або можливість співіснування та взаємовідношення теорії з іншими, тобто в діалозі. Тому діалогічний вимір науки актуалізується в періоди зміни її

методологічних і парадигмальних настанов. «Діалогічною наука представлена у періоди фундаментальних наукових революцій, коли переглядаються засади науки і визначається тип наукового мислення, особливий і унікальний, притаманний даному історичному періоду. Саме унікальність, особливість, невідтворюваність в інших умовах різних способів наукового теоретизування дозволяє говорити про багатосуб'єктність науки» [1. ст. 155]. Зазвичай, засадничим змінам у науці передують палкі, тривалі дискусії суб'єктів наукової діяльності, де висловлюються альтернативні бачення основоположних принципів науки, що, своєю чергою, свідчить про справжнє діалогічне спілкування. Саме те, яким чином розуміється в науці суб'єкт, що пізнає, вчений, обумовлює уявлення про діалог в науці, а відтак і наявність чи відсутність гуманітарних характеристик в сучасному природничо-науковому мисленні.

В індійській культурі діалог відігравав вагомий роль, переважно, у процесі наставництва в освіті. В контексті вивчення текстів Святого писання це давало можливість почути те, що не можна почути, бачити те, що не можна побачити, дізнатись про те, про що не можна дізнатись. Такого типу досвідне знання можна було отримати, лише завдяки наставництву, що здійснювалось через діалоги між батьком і сином, учителем і учнем, Богом і жерцем. Наставник володів вищою мудрістю і передавав її через діалог. Сам діалог був сповнений глибокою взаємоповагою співрозмовників, що виражалася у шанобливих звертаннях.

Про діалог у давньокитайській філософії можна говорити як про можливість доведення своєї точки зору, потреба у чому з'явилась у, так званих, школах «сперечальників» (бяньчже), що проводили свої суперечки, базуючись на принципі «поєднання тотожного та різноманітного» та принципі «роз'єднання твердого та білого». З часом виникли дві ідейні течії. Першу представляли пізні моїсти, що обстоювали матеріалістичне розуміння «назв» і «сутностей». Моїсти створили свою теорію логіки, що базувалась на висновках досвіду ідеологічного мислення. Другу течію репрезентували метафізичні софісти, серед найвідоміших представників якої є Хуей Ші та Гунсунь Лун.

Філософ Чжуан-цзи у своїй книзі притч передав уривки цих суперечок. Праці Гунсунь Луна дійшли до нас у вигляді діалогів, що представлені трактатом «Гунсунь Лун-цзи». Показово, що обидва філософи застосовували діалог як можливість пошуку логічних аргументацій для своїх теорій: всезагальної відносності і мінливості (Хуей Ші), абсолютності і постійності світу (Гунсунь Лун). Методи аргументації певної теорії базувалися на аналізі мови. Гунсунь Лун прагнув побудувати метод, що синкретично поєднав би логіку та граматику.

Тобто, діалог в китайській філософії з'явився, але не визначав сутності знання, а був мистецтвом логічної побудови аргументації, що містила в собі діалектику (взаємодію і взаємоперетворення протилежностей). Діалог сприяв «кристалізації» певної логіки, однак, вона формувалась, радше, задля доведення певної теорії. Діалог поставав місцем зіткнення різних логік, в межах якого логіки застосовувалися не заради пошуку істини, а з метою переконання свого опонента у правильності, наперед визначеної, теорії. Логічне поле ведення суперечок давало можливість створювати аргументи для доведення своєї думки і правоти.

Висновки

З вищезазначеного можемо узагальнити, що в Західній культурі діалог має неабияку вагу в контексті набуття знань. Поступ знання, особливо гуманітарного, оцінюється інтенсивністю та повнотою діалогу, що веде до критики методів дослідження та конкуренції програм. Поступово сам діалог стає епістемологічною проблемою. Водночас, Східна культура націлена на пізнання через емпіричні методи, а поступ в гуманітарному знанні оцінюється рівнем самозаглиблення, що значною мірою удосконалює методи дослідження та сприяє процесу реалізації програми. Східна епістемологія налаштована більше на принцип монолізму.

Аналіз ефективності того чи іншого принципу отримання знань є предметом окремого об'ємного дослідження. Однак, в контексті нашої доповіді, варто наголосити, що сьогодні розвиток гуманітарного знання неможливий без діалогу, який здатний подолати наукові, культурні, політичні та інші розбіжності. Враховуючи те, що пізнання має ціннісний вимір, діалог звичайно найлегше встановити між представниками однієї культурної парадигми. Проте, якщо дотримуватись ряду етичних настанов (довіра до традиції, яку приймає суб'єкт (при певних обставинах); урахування конкуренції та права на дискусію цих традицій; відмова від фундаменталізму, від суб'єктоцентризму; нове розуміння «внутрішніх» станів свідомості тощо), можливо встановити діалог між представниками відмінних культурних парадигм, що позитивно позначиться і на процесі освіти.

Динамічний характер індивідуального і суспільного буття людини вимагає постійного переосмислення змісту, сутності та цілей сучасної освіти. Добре відомими є утвердження концепції навчання протягом життя (Long Life Learning), застосування суб'єкт-суб'єктного принципу у навчальному процесі тощо. Адже, будь-які освітні зміни та їхнє впровадження можливі через застосування діалогу, що, в цьому аспекті, є ефективним засобом досягнення наукових результатів, зручною формою педагогічного спілкування, дієвим способом обміну та головною умовою можливості пізнання освітніх програм різних культур. В галузі сучасної гуманітаристики доведено, що активне впровадження діалогу в комунікативно-педагогічних практиках значною мірою сприяє освітньому процесу. Водночас, на нашу думку, недооціненим залишається пізнавальний та ціннісно-регулятивний потенціал діалогу.

Література

1. Шашкова Л. О., Злочевська М. В. Діалогічний вимір гуманітарного знання. Монографія. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 176 с.
2. Бойченко О. І. Філософська антропологія давнього Китаю / НАН України. Центр гуманіст. освіти. – К. : [б.в.], 2003. – 216 с.
3. Киктенко В. А. Историко-философская концепция Джозефа Нидэма: китайская наука и цивилизация [Текст] : филос. анализ теорет. подходов : [монография] / В. А. Киктенко ; под общ. ред. акад. В. С. Мясникова ; Учреждение Рос. акад. наук " Ин-т истории естествознания и техники им. С. И. Вавилова, НАН Украины, Ин-т востоковедения им. А. Крымского. - М. : ИИЕТ РАН, 2009. - 528 с.

УДК 378.11+167

ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІДКРИТА НАУКА ТА АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В КИТАЇ

Ю. О. Мєлков

доктор філософських наук, старший дослідник
головний науковий співробітник відділу
дослідницької діяльності університетів,
Інститут вищої освіти НАПН України,
м. Київ, Україна
email: uka7777@gmail.com

Доповідь присвячено розгляду процесу переходу від централізованої системи вищої освіти та організації наукової діяльності до демократичної, що спостерігається у КНР, в якості затвердження підвалин відкритої науки. Зазначається, що такий досвід, зокрема орієнтація на створення комплексної академічної культури й «культури кампусів» та на відмову від кількісних показників якості наукової діяльності може становити собою гарний приклад наслідування й для України.

Ключові слова: *вища освіта в Китаї, академічна культура, відкрита наука.*

Mielkov Yu. O. The Experience of Decentralization and Democratization of Higher Education: Open Science and Academic Culture in China

The report is dedicated to the analysis of the process of transition from a centralized system of higher education and organization of scientific research to a democratic one, which could be observed in the People's Republic of China, as the laying out of the foundations for open science. It is noted that such experience, in particular, the focus on the creating complex academic culture and "campus culture" and on the rejection of quantitative indicators of the quality of scientific activity, can be a good example for Ukraine to follow.

Key words: *higher education in China, academic culture, open science.*

Концепція «відкритої науки» становить собою один із «фронтірів» сьогоденного розвитку дослідницької діяльності, включаючи до себе цілий комплекс взаємопов'язаних аспектів і напрямів [2]. На даний момент найбільш знаним із них, а також і таким, що знаходить хоча б якесь успішне втілення у практиках закладів вищої освіти та наукових установ, є «відкритий доступ», – хоча з точки зору філософії освіти ХХІ ст. він виступає лише одним, до того ж найнижчим щаблем структури відкритої науки в цілому. Ефективна реалізація якої ґрунтується врешті-решт на більш фундаментальних засадах – таких, що відносяться до мотиваційної та ціннісної сфери, визначаючи підвалини дослідницької діяльності загалом. Один лише відкритий доступ не здатний привести до відкритості науки в цілому, до її реінституціоналізації в суспільстві, – так само, як введення

формальних вимог щодо кількості публікацій (тим більше – у виданнях, що входять до закритих наукометричних баз даних!) не здатне сприяти підвищенню якості наукових праць, престижу науковця в суспільстві та бажання студентів і випускників університетів займатися науковими дослідженнями.

Подібні мотивації та ціннісні засади не можуть бути насажені «згори» – на наше переконання, вони можуть виникнути лише на засадах демократичної академічної культури, як наслідок вільної суб'єктності кожної особистості. Іншими словами, відкритість виростає на ґрунті академічної свободи та децентралізації. Така постановка питання в умовах окремих країн, включаючи Україну та КНР, ускладнюється тим, що протягом чи не всієї їх історії освіта, особливо освіта вища, залишалася справою, навпаки, вельми централізованою – та прерогативою передусім держави. За доби Середньовіччя, коли у Західній Європі закладалися базові традиції класичного університету, сфера освіти знаходилася в означеному регіоні в юрисдикції насамперед церкви, а західноєвропейська ситуація відрізнялася певним ступенем самостійності католицької ієрархії – до якої належали й викладачі вищих навчальних закладів – від національних феодалських властителів, завдяки своєму підпорядкуванню безпосередньо Риму. Не лише в Англії з її давніми ліберальними традиціями, а й у багатьох інших країнах Європи перші університети становили собою вільну асоціацію студентів і викладачів – тобто, створювалися практично в результаті самоорганізації [1].

Звичайно, за доби абсолютизму самостійність європейських ЗВО мала бути певним чином обмеженою, але й навіть за цих політичних умов демократичні традиції давали про себе знати в дусі академічної свободи, що зберігалася навіть у ці часи (за відомим висловом, що приписується Фрідріху Великому: «Міркуйте скільки завгодно і про що завгодно, тільки коріться!»). У ХХ ст., коли вища освіта та, як наслідок, наука стають – унаслідок як політичних зрушень, так і вимог технічного прогресу людства – «масовими», централізація та надмірна стандартизація обертаються неабиякою перевагою, – що й демонструють такі країни, як СРСР та КНР, які досягли у порівняно короткий час значного успіху та рівня розвитку. Проте вже у ХХІ ст. на перший план знову виходить протилежний вектор еволюції, «постмасифікація», особистісно та гуманістично орієнтовані інтенції освіти та науки, – внаслідок як людиномірності сучасного пізнання, так і принципової непередбачуваності ситуації сьогоденного світу. За останньої навіть у знаних і добре розвинених сферах діяльності людини не можуть існувати «гарантованих» знань, методик і посадових та будь-яких інших інструкцій до дії, а серед найбільш значимими компетентностей опиняються критичне мислення, здатність до самостійного вирішення проблем та можливість постійного створення нового знання. Знання у ХХІ ст. – це вже не просто засвоєна, інтерпретована, особистісна інформація, а ще й мудрість – знання практичне, знання оцінювальне, знання всезагальне.

При відході від централізованої освіти, від традиційного майже тотального державного контролю з притаманною йому традиційно невисокою значимістю окремої особистості, який не до кінця ще здійснений на наших теренах, гарним прикладом для України може виступати саме КНР, для якої характерними є як історична доля надмірної централізації, так і сучасний стрімкий розвиток. Китайська університетська система є на сьогодні найбільшою у світі – показник доли населення відповідного віку, що отримує вищу освіту, складає на кінець 2021 р. 57,8%, а кількість людей, зайнятих у вищій освіті, досягає 240 млн [7]. Подібна статистика, втім, не тільки вражає, але й змушує задаватися питаннями про продовження тенденції масифікації та про проблематичність уваги до окремої особистості студента. Так, якщо проаналізувати не офіційні китайські джерела, а відгуки міжнародних корпорацій роботодавців, то можна помітити й певні недоліки китайської вищої освіти – принаймні, характерні ще для середини – кінця 2000-х років.

Зокрема, відмічається, що випускники ЗВО Китаю є високо дисциплінованими та трудолюбивими, вони добре підготовлені теоретично, – але їм бракує практичних навиків і того самого самостійного, критичного мислення: характерні риси, що цілком відповідають традиціям централізованої освіти середини ХХ століття, з усіма її вадами й перевагами, добре відомими і на наших теренах. Наприклад, у 2006 році стверджувалося, що японська аутсорсінгова ІТ-компанія, розглянувши резюме 1200 випускників кращих технічних університетів Сіаню, виявила лише 7 таких, що відповідають необхідним професійним кваліфікаціям [9].

Втім, навіть серед критиків ніхто не заперечує величезний потенціал китайської вищої освіти, здатної подолати і ці свої хвороби зростання. Починаючи з 1980-х років освітні реформи в Китаї дещо повільно, але все ж таки вірно рухаються в таких напрямках, як децентралізація, диверсифікація та проліферація, що виразно контрастують з гіперцентралізацією доби Мао [6]. Саме в цей час зароджуються і перші в країні приватні ЗВО, «міньбань» (民办 – буквально: установи «народні», «громадські» чи «такі, що самостійно управляються»), які в результаті дефіциту ресурсів виникали без фінансування, без приміщень і навіть майже без викладацького складу [3]. Та й уряд, який з початку 1950-х років, з часів, коли китайська вища освіта багато в чому наслідувала стиль і структуру університетів СРСР, ще декілька років тому не був ще повністю поступитися своїми адміністративними функціями на користь таких закладів: за свідченням китайського дослідника, «приватна вища освіта в Китаї становила і становить собою складну проблему у плані контролю та самостійності. Приватні університети закликають послабити державний контроль. Урядові чиновники стверджують, що приватний сектор вимагає суворого нагляду та контролю» [5].

Сучасну тенденцію розвитку вищої освіти КНР позначають цікавим терміном «централізована децентралізація»: з одного боку, ЗВО наділяються сьогодні все більшою автономією, а з іншого – підлягають суворому регулюванню заради забезпечення якості та підзвітності [8, р. 116]. Надалі ж реформування вищої освіти та дослідницької діяльності у напрямі децентралізації, демократизації та відкритості становить собою один із пріоритетних предметів для уряду. Національна програма «Модернізація освіти Китаю – 2035» була прийнята ще в 2019 р. та не містить ще згадувань відкритої науки, – проте вона орієнтує на слідування цінностям відкритості, закликаючи: «Приділяти більше уваги моралі, насамперед приділяйте більше уваги всебічному розвитку», приділяти більше уваги навчанню протягом усього життя, приділяти більше уваги навчанню відповідно до здібностей», аж до досягнення рівності в освіті всіх рівнів, розбудови «інтелектуальних кампусів» і просування «культури кампусів» [11].

Саме *культура кампусу* виявляється найбільш цікавим предметом дослідження і напрямом модернізації освіти, який не дуже відомий на наших теренах у тому числі й унаслідок як раз надмірної централізації та урбанізації (в архітектурному відношенні) вітчизняної вищої освіти. Китайський дослідник Сі Шень доводить у своїй статті «Академічна культура та культура кампусів університетів», що культура кампусу виступає комбінацією різних культур, створених сумісно усіма насельниками університетських навчальних корпусів і гуртожитків та акумульованих за все життя закладу. Передусім, це три основних складових: по-перше, матеріальна культура, у вигляді власне будівель, їх обладнання та навколишнього середовища; по-друге, це інституційна культура, до складу якої входить зокрема система правил і регулятивів, стиль управління тощо; а по-третє – це найбільш цікавий для нас компонент, духовна культура, що включає до себе цінності, психологічні якості особистості студента, який бере участь у життєдіяльності кампусу, його естетична свідомість та ін. Саме духовна культура є серцевиною культури кампусу, визначаючи зокрема й культуру академічну, етику навчання та дослідницького

пошуку (аж до слідування принципам академічної доброчесності та уникання плагіату), навіть світогляд у цілому [10, р.62–64].

Серед останніх зрушень слід згадати оголошений на початку 2020 р. Міністерствами освіти й науки та техніки КНР новий підхід до оцінювання діяльності закладів вищої освіти та науковців: зокрема, планується відмовитися від кількості публікацій у наукометричних виданнях і від індексу цитування як показника якості чи ефективності науково-дослідної діяльності, а університетам заборонено встановлювати такі вимоги для своїх співробітників [4]. З одного боку, такий командно-адміністративний та централізований підхід не дозволяє казати про автономію закладу, але, з іншого боку, він парадоксальним чином збільшує свободу кожного дослідника, позбавляючи його орієнтації на кількісні та формальні показники, що особливо важливе у сфері соціальних і гуманітарних наук та якомога краще пасує до концепції відкритої, демократичної науки.

В якості *висновків* з даного короткого огляду не можна не зазначити, що Китайська народна республіка в цілому успішно вирішує справу децентралізації та демократизації своєї системи вищої освіти та науки, стараючись при цьому не втратити й наявних переваг. Подібна практика може слугувати й гарним прикладом для України, що знаходиться поки що на етапі «кількісного» критерію вимірювання ефективності наукової діяльності, що регламентуються урядом всупереч принципам автономії університетів і дослідників. Утім, рух до європейського дослідницького простору та європейської вищої освіти не може не збігатися зі шляхом становлення та розвитку відкритої науки, а тому має приводити й до подальшої демократизації, підвищення ролі особистості дослідника та затвердження цінностей академічної свободи. І досвід Китаю становить собою в цьому плані взірць вдалого поєднання цінностей відкритості зі збереженням власних культурних традицій.

Література

1. Мелков Ю. А. Негосударственное высшее образование: история, перспективы и гуманистические интенции // Практична філософія. – 2019, № 2. – С. 70–76.
2. Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В.Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жиляєв, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишин; за ред. В. Лугового, О. Петроє. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. – 207 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf
3. Ding X. Policy Metamorphosis in China: A Case Study of “Minban” Education in Shanghai // The China Quarterly. – September 2008, No. 195. – P. 656–674.
4. Futao H. China is choosing its own path on academic evaluation // University World News. – 26th Feb. 2020. – URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200226122508451>.
5. Lin J. China: Private Trends // International Higher Education. – 2004, No. 36. – P. 17–18.
6. Mielkov Yu. Implementation of higher education for sustainable development in China // Virtus: Scientific Journal. – 2020, №45. – P. 105–108. – URL: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua/Journal45.pdf>
7. MOE press conference presents reform progress in China’s higher education / Ministry of Education, The People’s Republic of China. – May 18, 2022. – URL: http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/202205/t20220527_631451.html.
8. Mok K. H. Education Reform and Education Policy in East Asia. – London ; New York: Routledge, 2006. – xiv, 258 p.
9. Outsourcing to China: Watch out, India // Economist. – 2006, May 4th. – URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VDAYc3_AcgoJ:https://www.economist.com/special-report/2006/05/04/watch-out-india&client=firefox-b&hl=ru&gl=ua&strip=1&vwsrc=0.

10. Shen X. Academic Culture and Campus Culture of Universities // Higher Education Studies. – 2012, Vo 12, No. 2. – P. 61–65.

11. 《中国教育现代化2035》. URL: http://www.gov.cn/xinwen/2019-02/23/content_5367987.htm.

УДК 59.953: 371: 101

МОТИВАЦІЙНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТАЛЬНА КОМПОНЕНТА СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

М. Д. Прищак

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри філософії та гуманітарних наук,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
email: m_pryschak@ukr.net

Досліджено суть та зміст мотиваційної компоненти суб'єктності особистості. Доведено, що мотиваційність є важливим системоутворювальним інструментальним чинником актуалізації суб'єктності. Визначено та проаналізовано роль духовно-смыслового виміру суб'єктного буття особистості як онтологічної та телеологічної основи суб'єктної мотиваційності.

Ключові слова: *освіта, комунікативність, суб'єкт, суб'єктність особистості, цінності, духовність, смисл, метапотреби, мотив, воля, мотиваційність, самовизначення, самоактуалізація.*

Pryshchak M. D. Motivation as an instrumental component of subjectivity of a personality

The essence and content of the motivational component of personality subjectivity are investigated. It is proved that motivation is an important system-forming instrumental factor in the actualization of subjectivity. The role of spiritual and semantic dimension of subjective being of personality as ontological and teleological basis of subjective motivation is defined and analyzed.

Ключові слова: *education, communicativeness, subject, subject of personality, value, spirituality, sense, metaneeds, reason, will, motivation, self-determination, self-actualization,.*

Криза сутнісних засад буття людини у ХХ ст. не тільки загострила проблему «комунікативності буття», але і вивела на порядок денний питання суб'єктної ролі людини у процесі її взаємодії у світі, питання суб'єктності особистості [1].

Онтологічними, аксіологічними, телеологічними сутностями, умовами та критеріями розвитку суб'єктності особистості є комунікативність, духовність та внутрішня свобода [2]. Але, акцент на онтологічних аспектах суб'єктності не дає відповіді на питання інструментальних чинників актуалізації (розвитку) суб'єктності особистості, не дає відповіді на питання актуалізації (реалізації) основних функцій суб'єктності в бутті особистості: самовизначатися, робити вибір, регулювати, координувати, саморозвиватися, самоактуалізуватися та ін. – бути тією сутністю

особистості, яка «управляє» цими процесами як у внутрішньоособистісному, так і у зовнішньоособистісному вимірах буття особистості – бути суб'єктом свого буття.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що існують різні підходи до визначення набору, системи необхідних «суб'єктно-управлінських» умов, властивостей, засобів, механізмів. Але узагальнюючи дослідження вчених, можемо побачити, що всі інструментальні, «суб'єктно-управлінські» властивості зводяться, в основному, до трьох інтегральних системоутворювальних компонентів суб'єктності особистості: мотиваційність, творчість та саморегуляція.

Метою статті є дослідження мотиваційності особистості як системоутворювального інструментального чинника актуалізації суб'єктності особистості.

Розглядаючи питання мотиваційності в контексті суб'єктності особистості ми не ведемо мову про первинні потреби людини, а виходимо на рівень метапотреб, які, в першу чергу, визначаються духовно-смысловим виміром людського буття, виміром суб'єктності (а в контексті гуманістичної психології – самоактуалізації) особистості.

Адже прагнення до самоактуалізації та розвиток метапотреб уможлиблюється лише за умов причетності людини до цінностей істини, добра, краси тощо, які, утворюючи вищий рівень диспозиційної ієрархії в структурі особистості є підґрунтям для смислового оцінювання (осмислення) людиною власної життєдіяльності, на основі чого ініціюються, змістовно спрямовуються та регулюються різні види її активності (у т.ч. ті, що мотивуються потребою в саморозвитку та максимальній актуалізації власних можливостей). Потребо-мотиваційні утворення набувають конкретизації через їхній сутнісний зв'язок із ціннісними орієнтаціями особистості [3, с. 14 – 15].

Як зазначає українська дослідниця мотиваційності Т. Левченко, мотиваційна ієрархія відповідає життєвим відносинам особистості і пов'язується з аксіологічною структурою світу, мотиваційні сили – це динамічні сили існування у світі. Аксіологічна структура світу створює валентне поле, енергетичне згущення спонукальних цінностей, що сприяє розвитку особистості до оволодіння загальнолюдськими, універсальними цінностями. Тому мотиваційна ієрархія особистості й аксіологічна структура світу створюють певні мотиваційні лінії життєвих відносин і життєдіяльності людини [4, с. 25].

Мотиваційний вимір розвитку суб'єктності особистості досліджується в наукових пошуках В. Татенка. Він, впершу чергу, полягає в поєнанні ідей гуманістичної психології (теорії самоактуалізації) та генетичного підходу. Кожній людині притаманна постійна «занепокоєність» своїм буттям як таким, на основі «більш чи менш виразної й усвідомленої інтенції до власне людського способу індивідуального життя», яка реалізується через «внутрішні ресурси сутнісного самоствердження» [5, с. 336], або, згідно теорії А. Маслоу метамотивацією – спонуканням до актуалізації свого потенціалу [6].

Розглядаючи функціональну структуру суб'єкта психічної активності, В. Татенко виділяє шість взаємопов'язаних мотиваційно-опереційних механізмів, котрі реалізують саморегуляційний цикл суб'єктної активності людини. Ці механізми «характеризують суб'єкта з боку його потреби та здатності до: «цілепокладання» свого психічного розвитку і себе як регулятора цього процесу; «вибору», «знаходження», «продукування» психологічних засобів, необхідних для досягнення поставленої мети; «прийняття рішення» з приводу того, коли та за яких умов поставлена мета може бути досягнута обраними засобами максимальною мірою; виконання прийнятих рішень; «оцінки» результатів виконання, аналізу причин успішності-неуспішності; «накопичення» індивідуального досвіду, «фіксації» результатів і способів розвитку власної психіки та власних суб'єктних якостей» [7, с. 32 – 33].

Грунтовне дослідження мотивації, зокрема в контексті суб'єктності особистості, здійснено Т. Левченко. Як підкреслює дослідниця, мотивація як рушійна сила поведінки суб'єкта відіграє велику роль в процесі формування особистості. Мотивація розглядається як психодинамічна система особистості. До поняття мотивації включають спонуки, потреби, стимули, інтереси, ідеали, цінності, очікування, тобто всі чинники, що спонукають, і регулюють діяльність людини. Мотивація включає їх як інтегративну цілісність. Як психодинамічна регулятивна система особистості, мотивація організує діяльність з реалізації певного мотиву, регулює діяльність на шляху створення певного ставлення особистості до навколишнього світу та трансформації особистості та її діяльності, у ході якої перетворюються, змінюються цінності, смислові, цільові орієнтування [4, с. 10–11].

Розвиток особистості, на думку вченої, це процеси мотиваційної саморегуляції, коли сили спрямовуються на актуалізацію одних мотивів та анулювання інших. Мотивація не тільки спрямовує і регулює діяльність, але є фундаментом, ядром структури особистості [4, с. 14]. Особистість та її розвиток пов'язуються з мотиваційними процесами: мотивація є рушійною силою, яка сприяє активності та ефективності діяльності суб'єкта. «Особистість – мотивація – діяльність» – тріада, яка є основою аналізу ефективності суб'єкта в різних видах діяльності [4, с. 24].

Т. Левченко в своїх наукових пошуках здійснила значний крок в дослідженні мотивації як важливого чинника суб'єктності особистості. Але, недоліком її дослідження є, на нашу думку, те, що базовим методологічним принципом означення мотивації вибрано поняття «діяльність», яке нівелює означення мотивації як духовно-смислової, комунікативної сутності та як суб'єктної сутності загалом.

Мотиваційні процеси, на думку дослідників мотивації, розвиваються у двох напрямках: екстринсивному та інтринсивному. При екстринсивному напрямку людина постійно розширює свої контакти зі світом, з тими, хто її оточує, вона відкрита для нового досвіду і здатна до його трансформації, має велику кількість різних зв'язків. Параметр інтринсивності має глибинні виміри, які пов'язуються з вищими потребами й інтересами, життєвим змістом. До внутрішніх, інтринсивних відносяться мотиви досягнення та самоствердження особистості. Зовнішня ж мотивація виникає тоді, коли досягнутий результат суб'єкт приписує зовнішнім причинам (а не своїм можливостям) і коли він починає дію не стільки за власним бажанням, скільки через зовнішні чинники [4, с. 31–33].

Аналіз підходів до ролі внутрішньої та зовнішньої мотивації в становленні особистості, а особливо дослідження комунікативних та суб'єктних засад розвитку особистості, дає, на нашу думку, можливість стверджувати, що в основі розвитку суб'єктності особистості лежить інтринсивна (внутрішня) мотивація.

А. Бандура розглядає мотиваційність в контексті «саморегуляції» і «самоефективності». Він вважає, що коли людина усвідомлює власну ефективність в якомусь виді діяльності, то починає докладати ще більше зусиль, щоб протистояти перешкодам ворожих для неї обставин. В контексті співвідношення понять мотивації та саморегуляції А. Бандура висловлює думку про те, що поведінка людини регулюється своїми наслідками, які ця людина може передбачити [8, с. 24].

Концепція мотивації тісно пов'язується з концепціями розвитку особистості. Так, концепція функціональної автономії, яку розробив Г. Олпорт, ґрунтується на тому положенні, що поведінка дорослої людини зумовлена автономними мотивами. Так, первинний мотив грошей втрачає свою значущість, коли людина вже одержала гроші, але залишається інтерес до роботи. Так виникають в житті нові мотиви, інтереси, цінності, настанови, наміри. Ця нова система мотивації забезпечує постійне прагнення людини до нового, до вищого рівня розвитку. Відповідальність за власне

життя, власні дії і вчинки, результати цих вчинків не передаються на іншого (батьків, суспільство, обставини, оточення). Людина призвичаюється нести відповідальність за себе сама [9].

Дослідження питання суб'єктності засвідчує, що мотиваційна компонента є характерною для всіх теорій суб'єктності особистості. Але особливий внесок в розробку мотиваційних аспектів суб'єктності особистості внесли представники гуманістичної психології, зокрема теорії самоактуалізації.

У праці «Мотивація та особистість» [6] А. Маслоу обґрунтовує теорію базових потреб людини. На його думку, базові потреби мають суто фізіологічний та психологічний характер, вони є внутрішніми аспектами людської природи, які культура пригнічує, але не може знищити, вони продовжують впливати на людську поведінку. Вчений розробив ієрархію потреб. На нижчих рівнях ієрархії знаходяться базові потреби, вищі рівні займають потреби зростання цінності буття, метапотреби.

На думку А. Маслоу, «головною рушійною силою здорової людини є потреба в розвитку і повної актуалізації закладених в ній здібностей» [6, с. 104]. Він підтримує ідею представників гуманістичної психології (К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, К. Роджерс та ін.), які наполягають на існуванні позитивної тенденції до зростання – тенденції, яка закладена в самому організмі і яка стає внутрішньою спонукальною силою, направляє її до розвитку і самовдосконалення [6, с. 118].

Так, «в основі людського потягу до знання лежать ... позитивні імпульси, імпульси per se, потреба в пізнанні, цікавість, потреба в тлумаченні і розумінні» [6, с. 92]. «Саме по собі бажання знати і саме по собі бажання розуміти – конативні, тобто носять спонукальний характер» [6, с. 95].

З усіх психологічних складових людської поведінки тільки мотиви і базові цінності можуть вважатися вродженими або біологічно зумовленими. Сама ж поведінка, здібності, когнітивні й афективні потреби не мають біологічної обумовленості. Ці явища або є продуктом навчання або способом вираження базових потреб [6, с.133].

Мотиваційне життя самоактуалізованої людини якісно відрізняється від мотивації середньостатистичної людини. Самоактуалізованість передбачає принципово іншу психологію мотивації. Говорячи про мотивацію самоактуалізованої людини, ми повинні говорити не стільки про потреби дефіцієнтних рівнів, скільки про метамотиви або мотиви зростання. Різниця між ними стільки ж фундаментальна, як різниця між життям і підготовкою до життя. Традиційна концепція мотивації може бути застосована тільки по відношенню до не самоактуалізованих людей. Самоактуалізовану людину, на відміну від звичайної, вже не турбують проблеми виживання, вона просто живе і розвивається. Якщо спонукальні мотиви звичайної людини лежать зовні, в можливості задоволення потреби, то самоактуалізована людина, навпаки, рухається внутрішніми потенціями, спочатку закладеними в її природі, які вимагають своєї реалізації і розвитку. Самоактуалізована людина спрямована до досконалості, до все більш повного розвитку своїх унікальних можливостей. Звичайна ж людина спрямована на задоволення тих зі своїх базових потреб, які ще не отримали належного задоволення. Самоактуалізована людина впершу чергу рухається потребою в саморозвитку і самовтіленні, тобто потребою в самоактуалізації [6, с. 231 – 232].

Як зазначає С. Клонінгер, мотивація дає енергію та напрями поведінки. Теоретики розглядають багато мотивів. Деякі вважають, що основні спонукання та цілі всіх людей схожі. З. Фрейд вважав, що у основі особистості лежить сексуальна мотивація; К. Роджерс – прагнення рухатися до вищих рівнів розвитку. Інші теоретики, які вважають, що мотиви чи цілі відрізняють одну людину від іншої, вимірюють ці відмінності як риси особистості. Наприклад, Г. Мюррей перерахував дюжини мотивів, значущість яких для різних людей різна, одна людина може бути

мотивована досягненнями, інша – владою. Термін мотивація має на увазі, що людина прагне до тієї чи іншої мети [11, с. 28]. На думку А. Адлер, фундаментальна мотивація індивіда – це рух до вигаданого фіналізму, людину неможливо зрозуміти без знання цієї унікальної мети [10, с. 151].

Бачимо тенденцію розгляду мотиваційності особистості в контексті самовизначення особистості. Так, Л. Божович, вважає, що самовизначення є «мотиваційним центром, який визначає... діяльність, поведінку, ставлення до навколишнього» [11, с. 16].

Мотиваційність суб'єктності можемо визначити як спосіб та процес розгортання суб'єктного буття особистості. Адже, духовно-смысловий чинник суб'єктності особистості, сам по собі, не дає відповіді на питання: детермінант, процесу та механізмів розгортання особистісно-психологічних чинників суб'єктності (самоактуалізації) особистості як духовної сутності, яка є смыслом та метою буття людини; механізмів цілепокладання, «волі до комунікативності», «волі до духовності», «волі до свободи», «волі до суб'єктності», «волі до буття».

Становлення (розгортання, актуалізація) суб'єктності є можливою тільки при наявності мотиваційності суб'єктності особистості, яка «запускає» вольовий, енергетичний механізм розвитку особистості та її суб'єктності, механізм самоактуалізації особистості, «запускає» механізм ефективної взаємодії особистості у світі.

Висновки

Узагальнюючи, можемо зазначити, що мотиваційність є важливим інструментальним чинником актуалізації (розвитку) суб'єктності особистості.

Мотиваційність як вимір суб'єктності особистості, онтологічною, аксіологічною та телеологічною основою якої є духовно-смыслова компонента, на екзистенційно-буттєвому рівні суб'єктності особистості актуалізується як потреби, цінності, мотиви, смысли, світогляд, самовизначення, відповідальність, внутрішній стан, джерело детермінації, енергії, волі та ін.

Екзистенційно-інструментальними (екзистенційно-управлінськими) компонентами актуалізації мотиваційності суб'єктності особистості є рефлексія, мотиви, воля, самовизначення, самодетермінація, відповідальність та ін.

Література

1. Прищак М. Д. Концепт комунікативності як методологічна основа дослідження суб'єктності особистості / М. Д. Прищак // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: 36. наук. праць. Випуск 63. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2020. С. 202 – 209.
2. Прищак М. Д. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: навч. посібник / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська. Вінниця: ВНТУ, 2020. 160 с.
3. Тітов І. Г. Особистісне становлення дитини: суб'єктний вимір: монографія / І. Тітов, О. Кравченко, Л. Москаленко; за ред. І. Г. Тітова. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 152 с.
4. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: монографія / Т. І. Левченко. Вінниця: Нова книга, 2011. 448 с.
5. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії: збірка статей / В. О. Татенко. Київ: Либідь, 2006. С. 316 – 357.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. Санкт-Петербург: Евразия, 2001. 478 с.
7. Татенко В. А. Субъект психической активности: поиск новой парадигмы / В. А. Татенко // Психологический журнал. 1995. № 3. С. 23 – 34.
8. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. Санкт-Петербург: Евразия, 2000. 320 с.

9. Олпорт Г. Личность в психологии / Г. Олпорт. Москва: «КСП+», Санкт-Петербург: Ювента, 1998. 345 с.
10. Клонингер С. Теории личности: познание человека / С. Клонингер. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 720 с.
11. Осницкий А. К. Проблемы исследования субъектной активности / Осницкий А. К. // Вопросы психологии. 1996. № 1. С. 5 – 19.

УДК 37.01

РАННІЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Н. П. Бондаренко

аспірантка кафедри філософії,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

І. В. Чорноморденко

доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри філософії,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна
email: htmurii@ukr.net

У даній роботі приділено увагу застосуванню автоматизованого тестування в процесі розробки клієнт-серверної системи. Проведено аналіз інструментів для автоматизованого тестування.

Ключові слова: *автоматизоване тестування, тестування клієнт-серверної системи, інструмент Selenium Webdriver.*

This paper focuses on the use of automated testing in the process of developing a client-server system. An analysis of tools for automated testing.

Key words: *automated testing, client-server system testing, Selenium Webdriver tool.*

На сучасному етапі розвитку суспільства державна політика у сфері освіти будується на організації освітнього процесу з урахуванням особливостей індивідуального розвитку дитини. Виклики сьогодення і потреби у компетентних фахівцях сприяють використанню новацій у галузі педагогічних технологій. Серед основних інновацій в дошкільній педагогіці є організація освітнього процесу дітей раннього віку, (мовиться про освіту до трьох років) яку варто здійснювати невідкладно.

Дослідження ЮНІСЕФ показали, що 80% інтелекту формується у дитини до дворічного віку, тому одне із завдань програми – розширення доступу дитини до раннього навчання.

На підтримку важливості раннього розвитку дитини виступає американський відомий педагог-дослідник Глен Доман. Він висловлює думку, що пам'ять малюка є всепоглинаючою,

тому необхідно давати великий обсяг інформації, щоб у подальшому у неї була змога вибрати те, що більш до снаги у вивчення та дослідженні [4, с.45].

Батьки і педагоги проявляють велику зацікавленість щодо новітніх технологій раннього розвитку, котрі спрямовані індивідуалізувати/персоніфікувати освітній процес. Адже з раннього віку здорова дитина здатна засвоювати поняття, які мають сталу класифікацію за формою, кольором, сутнісною ознакою. Такі категорії стають основою для подальшої мислинневої діяльності [1, с.109].

Період раннього віку (від 1 до 3 років) особливий швидким фізичним та психологічним розвитком. Головне завдання дорослого – розпізнати та задовольнити дитячу цікавість, систематизувати знання про світ та сформувати стійкі пізнавальні інтереси у відповідності з природними можливостями дитини.

У навчальній діяльності дитина посідає головне місце (дитиноцентризм) і, чим раніше виявити її природні задатки та індивідуальні здібності, тим швидше почнеться їх розвиток. Г. Доман стверджує, «Що дитина молодша п'яти років з легкістю вбирає великі порції інформації. Якщо дитині менше чотирьох, це буде легше і більш ефективно. Якщо менше трьох, ще легше і значно ефективніше. А якщо раніше двох років – це найлегший і ефективний шлях» [4, с.12].

Методика розроблена Доманом передбачена для малюків від 3 місяців до 7 років, тому що до цього віку активно розвивається і росте головний мозок. Навчальна система розділена на дві частини: інтелектуальну (дитині показують картинки, на яких зображено певні предмети та явища, а в нижній частині підписи червоним кольором) та фізичне виховання (наполягається, щоб батьки займалися з дитиною. першого місяця життя, удосконаленням тіла та тренуванням фізичних можливостей малюка).

Саме заняття має тривати не довго і в невимушеній обстановці. Головне це робити систематично і не пропускати заняття. Основним принципом методики є : починати вчити малюка слід якомога раніше і пам'ятати, що це має приносити радість і дорослому і дитині.

Сприяти розвитку інтелектуальної сфери дитини раннього віку можливо не лише за цілеспрямованого керівництва дорослих, а й під час самостійної, практично-експериментальної діяльності дитини. Дорослі мають пропонувати різноманітні види діяльності та створювати умови для оволодіння дедалі більш складними діями.

Сучасна дослідниця О. Башкова висловлює думку про те, що найбільш далекоглядні й прогресивні батьки розуміють, що для того, аби їх дитина виросла розумною і ерудованою, починати вчити її потрібно від самого народження. Адже для цього є декілька причин: перша причина полягає в тому, що чим молодша дитина, тим краще її мозок засвоює інформацію [2, с.12].

Отже, ми бачимо, яке важливе місце посідає ранній розвиток і це підтверджують багато дослідників і педагогів, і наголошують на тому, що цей період один з головних етапів життя дитини. Індивідуальний підхід та принципи дитиноцентризму вимагають розробку і впровадження в роботу новітніх технологій раннього розвитку дитини. Створення умов для максимального розвитку природних задатків та розумових здібностей дитини від народження до трьох років.

Ми вважаємо, що інноваційні технології, програми та системи розвитку дитини раннього віку доцільно впроваджувати не в дошкільні заклади освіти, а ще краще створювати спеціалізовані заклади на рівні держави. На нашу думку, це дасть змогу задовільнити нагальну потребу сучасної цивілізації в ерудованих, креативних і компетентних фахівцях.

Література

1. Свійонтик О. Індивідуальний підхід до дитини в застосуванні технології раннього навчання. Молодь і ринок: №3-4 (201-202), 2022, с.107-113;
2. Башкова О. Як виростити вундеркінда. Київ: "Буква і цифра", 2018. 60 с.
3. Благодійний фонд «Інститут раннього втручання». Посібник створено на основі книги «Ранній розвиток дитини. Посібник для спеціалістів і батьків» під ред. А. Кравцової, А. Кукурузи - К., 2015, с. 80
4. G.Doman, J.Doman. How to teach Your Baby to Read (The Gentle Revolution Series), Square One; Revised edition (February 28, 2006), 288 pages
5. Актуальні проблеми сучасного дитинства: монографія / О. Радул, Т. Довга, О. Ткаченко, Т. Прибора, Н. Цуканова, І. Баранюк, С. Мельничук, Н. Андросова, Т. Шаропова, С. Куркіна / [За ред. О. Радул]. – Харків: Мачулін, 2022. – 388 с.
6. Я у Світі. Програма розвитку дитини віднародження до шести років. Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В., Кононко О.Л., Київ: ТОВ "МЦФЕР – Україна", 2019, 488 с.

УДК: 378

КИТАЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

А. В. Василич

здобувачка вищої освіти,
факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
email: vasilinichnastyia@gmail.com

Доповідь присвячено державним стандартам та тенденціям вищої освіти Китайської Народної Республіки. Зазначається, що такий досвід та підхід до виховання молодих представників нації є схвалений, вражаючий та частково запозичений для більшості розвинених країн.

Ключові слова: *вища освіта, Китайської Народної Республіки, виховання, освітня система, успішність.*

Vasylynych A. V. Chinese higher education standards

is devoted to state standards and trends in higher education of the People's Republic of China The report. It is noted that this experience and approach to the education of young representatives of the nation is approved, impressive and partly borrowed from most developed countries.

Key words: *higher education, the People's Republic of China, education, educational system, success.*

Вища освіта Китаю має 100-річну історію. За новітніми статистичними даними, в даний час в Китаї налічується 3 тисячі вузів, у тому числі дві третини є державними, решта - приватними. У ВНЗ навчаються приблизно 20 млн. студентів.

У цій країні система освіти передбачає базовну освіту (дошкільну, загальну початкову і середню), середню професійно-технічну, загальну вищу освіту та освіту для дорослих. Система освіти сьогодні має ряд специфічних рис, що допомагають виховувати здорову націю. У

програму навчання в Китаї включені моральне та ідейне виховання, політика, історія, географія, фізика, хімія, біологія, рідна мова, фізкультура, музика, мистецтво, фізіологія і гігієна, трудові навички тощо. Навчання перших дев'яти років в Китаї відносяться до обов'язкового етапу освіти. Абсолютно усі діти з шестирічного віку повинні ходити в школу.

У китайській освіті жорстка конкуренція щоб вступити до першого класу, перейти із середньої школи до старшої, вступити до ВНЗ, потрібно складати іспити та проходити конкурси. Систему освіти саме цієї держави часто кваліфікують як "прагматичну", "егалітарну", "демократичну" до цих визначень варто додати слово "селективна". Вступ до ВНЗ - для талановитого випускника середньої школи вищого ступеня справжнє свято: конкурси в окремі університети досягають 200-300 чоловік на місце. У Китаї існують школи при вишах. Успішне майбутнє отримує учень, яущо набирає достатньо балів, щоб вступити в такий навчальний заклад. Обдаровані діти і молодь в Китаї, як правило, користуються різними пільгами при просуванні освітньою "драбиною" - до їхніх послуг державні стипендії, субсидії підприємств, організацій тощо. У Китаї склалася багатоступенева система вищої освіти. Число звичайних ВНЗ у 2003 році становило 1028. Завдяки безперервному поглибленню реформи управлінської системи вищої освіти підвищується ефективність навчання. Хоча і існує система стипендій, проте за навчання в Китаї повинні платити всі студенти. Випускники вузів працевлаштовуються самостійно або вступають до аспірантури. Китайські ВНЗ можуть посилати студентів за кордон на навчання та стажування. У 2003 році їх число складало сорок тис. осіб.

Ще одна особливість КНР - значне переважання в програмах вузівської освіти природно-технічних і прикладних дисциплін (близько 60% студентських місць, проти 14% у США, 18% в Голландії, 22% в Таїланді, 26% в Японії, 30% у Малайзії) . Відносно мала частина студентства, якщо порівнювати Китай з розвиненими країнами або азіатськими сусідами- гуманітарії (за винятком, можливо, соціологів). Підтримку сформованих пропорцій між освітніми установами різного рівня і профілю, так і зміст програм навчання перебувають в КНР під суворим державним контролем.

Висновки

“Учіться так, ніби ви постійно відчуваєте нестачу своїх знань, і так, ніби ви постійно боїтеся розгубити свої знання”, – цей вислів Конфуція влучно характеризує найбільшу освітню систему у світі. Уся система навчання в Китаї націлена на досягнення найвищого результату, тому головною причиною успішної освіти є увага й підтримка її з усіх боків.

Література

1. 《中国教育现代化2035》. URL : http://www.gov.cn/xinwen/2019-02/23/content_5367987.htm.
2. Мелков Ю. А. Негосударственное высшее образование: история, перспективы и гуманистические интенции // Практична філософія. – 2019, № 2. – С. 70–76.
3. Освітні замальовки з Піднебесної: як навчають у Китаї. URL : <https://nus.org.ua/view/osvitni-zamalovky-z-pidnebesnoyi-yak-navchayut-u-kytai/>
4. Mok K. H. Education Reform and Education Policy in East Asia. – London; New York: Routledge, 2006. – xiv, 258 p.
5. Генон Р. Кризис современного мира. М. : Эксмо, 2008. 782 с.
6. Освіта у Китаї. URL : <http://www.geograf.com.ua/china/634-china-education>
7. MOE press conference presents reform progress in China's higher education / Ministry of Education, The People's Republic of China. – May 18, 2022. – URL:

http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/202205/t20220527_631451.html.

8. Малявин В. В. Молния в сердце. Духовное пробуждение в китайской традиции. М. : Наталис, 1997. 367 с

9. Wenhui Hou. Reflections on Chinese Traditional Ideas of Nature // *Environmental History* №2 (4), 1997. pp. 482-93. 2. Chen, D. Di and Tian in Ancient Chinese Thought: A Critical Analysis of Hegel's Views // *Dao* №8, 2009. pp. 13-27

10. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. Санкт-Петербург: Евразия, 2000. 320 с.

УДК: 37.06

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ

О. О. Піменова

кандидат соціологічних наук
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна

У статті розглянуто основні стратегії збереження та підвищення мотивації студентів. Проаналізовано види мотивації: зовнішню та внутрішню, також обґрунтовано важливість мотивації для конструктивної навчальної поведінки. Підкреслено, що застосовуючи відповідні стратегії, викладачі мають змогу впливати на мотивацію студентів та підвищувати ймовірність досягнення успіху в навчанні.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, зростання студентів, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, потенціал, наполегливість, успіх, стратегії підтримки мотивації.

Складні процеси, що сьогодні відбуваються у соціальній, економічній та політичній площині українського суспільства мають значний вплив на освітню діяльність. Особливо гостро постає проблема збереження та підвищення мотивації студентів. Адже, очевидним є те, що студенти з високим рівнем мотивації мають кращі результати навчання, ніж студенти з низькою мотивацією. У мотивованих студентів набагато більше шансів повністю розкрити свій потенціал і досягти успіху. Це не тільки призводить до більш конструктивної навчальної поведінки студентів, але й робить значний внесок у відчуття благополуччя.

Мотивація - це бажання вчитися, намагатися, працювати та бути наполегливим. Говорячи про мотивацію, як правило виокремлюють два типи: внутрішню та зовнішню. Ці дві форми абсолютно відрізняються одна від одної та по-різному впливають на людей. Внутрішня мотивація походить зсередини людини, а зовнішня – ззовні. Внутрішня мотивація має значний вплив на досягнення конкретної мети, оскільки для людини це - особисте задоволення. З іншого боку, зовнішня мотивація стосується виконання завдання або поведінки певним чином, щоб уникнути покарання або отримати винагороду.

Розвиток мотивації студентів є складним, але необхідним аспектом навчання, який викладачі повинні враховувати у навчальній діяльності. Однією з головних причин, чому мотивація важлива для студентів, є те, що вона сприяє зростанню студентів. Високомотивований студент може вдосконалюватися та постійно розвиватися, стикаючись із викликами та виправляючи помилки. Мотивовані студенти впевнені в собі та не бояться пробувати щось нове, навіть якщо зазнають невдачі, оскільки вони знають, що такі зусилля допоможуть їм зростати як особистісно, так і професійно.

Існує значна кількість стратегій, які викладачі можуть використовувати для сприяння та підтримки мотивації студентів. Оскільки ми взяли за основу мотивацію як потребу у задоволенні бажання автономії, компетентності та зв'язку чи приналежності, наступні мотиваційні стратегії зосереджені на задоволенні цих потреб.

Чітке формулювання цілей навчання. Можна стверджувати, що студенти будуть більш мотивовані працювати, якщо знатимуть, над якими цілями вони працюють. Таким чином, викладачу важливо обґрунтовано сформулювати цілі не лише для курсу, а й для конкретних лекцій, дискусій і завдань. Наприклад, перед початком лекції викладач може написати на дошці навички, знання та перспективи, які студенти отримають на парі.

Зробити навчання зручним. Сьогодні зручність у навчальному процесі, це не про приємний бонус, а про необхідність, що викликана сучасними реаліями. Якісне застосування інформаційних технологій в навчальному процесі забезпечує доступ до навчальних матеріалів будь-коли та будь-де. Доцільно розробляти курси таким чином, щоб відкриті канали комунікації були пріоритетними з самого початку, і студенти розуміли, як ними користуватися. Створення таких каналів буде сприяти обміну відгуками та думками, де студент зможе побачити, що його думка ціниться та почута.

Формування автономії студентів. Завдання викладача - сформувати автономію студентів, залучаючи їх до прийняття рішень. Важливим при цьому є змішане навчання, яке поєднує аудиторне навчання із самостійним вивченням курсу, а також залучення студентів як керівників власного навчання та формування проектної навчальної діяльності. Залучення студентів до прийняття рішень і надання їм можливостей керувати сприяють створенню студентоцентричного навчального середовища.

Створення простору для соціальної взаємодії. Навчання - це соціальний процес, у якому студенти розвивають навички соціальної взаємодії зі своїми однолітками, обмінюючись ідеями та допомагаючи один одному вчитися. Студенти мають вищий рівень мотивації, коли вони співпрацюють у групах, ніж коли вони працюють поодиночці чи з викладачем. Коли студенти співпрацюють один з одним, це допомагає їм глибше навчатися, надаючи їм можливість застосувати те, що вони навчилися, у нових ситуаціях.

Творчий підхід до змісту курсу. Важливим є не втратити інтерес до курсу у студентів. Як це можливо? В першу чергу використання навчального контенту, який є креативним і цікавим для взаємодії. По-друге, власний ентузіазм. Можна стверджувати, що навіть якщо студенти спочатку не зацікавлені в матеріалі, то викладач, який чітко демонструє свій ентузіазм, часто може підвищити цікавість студентів і спонукати їх дізнатися, що їх захоплює в предметі. Це може змусити студентів залучитися глибше, ніж вони спочатку планували, і виявити цінність, яку вони не помітили.

Висновки

Мотивація в освіті має значний вплив на сприяння навчанню студентів. Стратегії внутрішньої та зовнішньої мотивації допомагають створити атмосферу, в якій студенти навчаються ефективно. Мотивація може спрямовувати поведінку на певні цілі, покращувати когнітивні процеси та призводить до покращення продуктивності. Застосовуючи відповідні стратегії, викладачі мають змогу впливати на мотивацію студентів та підвищувати ймовірність досягнення успіху в навчанні

ЗМОТИВОВАНІ СТУДЕНТИ – МАЙБУТНЄ НАШОЇ КРАЇНИ

А. В. Василич

здобувачка вищої освіти,
факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
email: vasilinichnastyia@gmail.com

М. В. Василич

здобувачка вищої освіти,
комп'ютерне відділення,
Вінницький технічний фаховий коледж,
м. Вінниця, Україна
email: mariykasivilinich@gmail.com

У даній роботі аргументовано, а також наведено фактори, що безпосередньо впливають на мотивацію студентів. Щоб змінити та покращити цілеспрямованість здобувачів вищої освіти ми запропонували декілька способів.

***Ключові слова:** мотивація, вищий навчальний заклад, актуальні та якісні знання, цілеспрямованість, стратегію підтримки мотивації, спеціаліст.*

Vasylynch A. V., Vasylynch M. V. Motivated students are the future of our country

The report is devoted to state standards and trends in higher education of the People's Republic of China. It is noted that this experience and approach to the education of young representatives of the nation is approved, impressive and partly borrowed from most developed countries.

***Key words:** higher education, the People's Republic of China, education, educational system, success.*

Навчання у вищому навчальному закладі є прекрасною та неповторною порою кожного студента. Саме у цей час зароджуються, розвиваються якості та навички майбутнього фахівця, його погляди, бажання та мрії.

Мотивація не може з'явитися сама по собі і зникнути без причини також. Щодня, навколишнє середовище впливає на особистість: диктує норми, правила, моду і тд. Переважання зовнішніх впливів веде до того, що навчання набуває формальний характер, відсутній творчий підхід, самостійна постановка учбових цілей. Саме байдуже відношення до учня може бути причиною його низької успішності або неуспішності. Однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти є побудова такого процесу навчання, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери здобувачів освіти.

Молодіжні тенденції сьогодення- це набуті актуальні та якісні знання та швидка їх реалізація. Ми хочемо зазначити на цих трьох факторах. Актуальність інформації поступово втрачається з часом: застарівають книги, технології, освітні програми. Для здобувачів важливо, щоб те що вони почують і вивчать було все ще потрібне на ринку праці, коли вони закінчать

навчання. Якість отримання знань також є немаловажливим пунктом у мотивації. Комплекс характеристик освітнього процесу повинен бути послідовним та практично ефективним для формування компетентності та професійної свідомості. Рушійною силою для побудови у студентів стимулу до своєї мети є їх самореалізація. Сьогодні ринок праці зацікавлений у свіжих спеціалістах, проте це не суттєво змінює статистику працевлаштування студентів. Справа в тім, що працедавці для успішного проходження співбесіди вимагають мати досвід роботи не менше ніж вісімнадцять місяців. Тому студенти часто змушені йти на роботу не по спеціальності/

Ми переконані, що для вирішення даної проблеми потрібно розробити стратегію підтримки мотивації. Для росту цілеспрямованості студентів ми пропонуємо:

- I. систематичне оновлення програм та методів навчання;
- II. збільшення кількості безкоштовних наукових конференцій, виставок, семінарів;
- III. проведення профорієнтаційних заходів, на яких розповідають реальні перспективи для спеціальностей;
- IV. збільшення преспективних ваканцій на ринку праці для випускників вищих навчальних закладів;
- V. підтримка студентських стартапів;

Висновки

Збільшення ефективності навчання у вищих навчальних закладах є дуже складним питанням яке на пряму впливає із вмотивованості студентів. Для швидкого, якісного зростання та відновлення нашої країни дуже необхідні люди, які на своїй меті мають змінити та покращити світ. Використовуючи відповідні стратегії та методи ми зможемо зростити вмотивованих, цілеспрямованих студентів.

Література

1. Шляхи підвищення мотивації студентів для покращення якості навчання. URL : <https://naurok.com.ua/shlyahi-pidvischennya-motivaci-studentiv-dlya-pokraschennya-yakosti-navchannya-82067.html>
2. Грабовська Т. Формування позитивної мотивації діяльності особистості / Т. Грабовська, О. Киричук / Рідна школа. – К. – 2002. - № . 4. – С. 12-14.
3. Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жиляєв, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишин; за ред. В. Лугового, О. Петроє. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. – 207 с. URL : https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-20бр.pdf
4. Суховерхова Л. Інноваційні форми методичної роботи. / Л. Суховерхова.-Газета „Завуч”, - 2008.- № 17-18.
5. Гордієнко В. І. Розвиток особистості в процесі професіоналізації: професіогенез особистості // Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. / За ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. — Хмельницький: ТУП, 2001. — С. 48–67
6. Бибрих Р.Р. Особенности мотивации и целеобразования в учебной деятельности студентов младших курсов Р.Р. Бибрих, И.А Васильева, Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1987. – №2.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. 2003 - 860 с.

УЧАСТЬ ВНТУ В ПРОЄКТІ «ІНІЦІАТИВИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ»: ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ

О. М. Слободянюк

кандидат педагогічних наук
завідувачка сектору розвитку персоналу та практик
академічної доброчесності Центру забезпечення якості освіти,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
email: lenaslobodianuk1970@gmail.com

Доповідь присвячено основним результатам участі команди ВНТУ в міжнародному проєкті «Ініціативи академічної доброчесності та якості освіти». Визначено, що результатами трирічної співпраці 60 українських університетів з американськими, канадськими фахівцями з питань інституалізації академічної доброчесності, є набуття досвіду в розробці, запровадженні, оцінці та моніторингу політики академічної доброчесності. Відзначено, що запровадження системи заходів щодо імплементації цінностей та принципів академічної доброчесності в освітній процес потребує постійного удосконалення з участю усіх учасників освітнього процесу.

Ключевые слова: вища освіта, академічна доброчесність, інструменти самоаналізу.

Slobodaiuk Olena M. Participation of VNTU in the project «Academic Integrity and Quality of Education initiatives»: the outcomes

The report is devoted to the main results of the participation of the VNTU team in the international project «Academic Integrity and Quality of Education Initiative». It was determined that the results of the three-year cooperation of 60 Ukrainian universities with American and Canadian specialists on the institutionalization of academic integrity resulted in the acquisition of experience in the development, implementation, evaluation and monitoring of academic integrity policy. It was noted that the introduction of a system of measures for the implementation of values and principles of academic integrity in the educational process requires constant improvement with the participation of all participants in the educational process.

Key words: higher education, academic integrity, self-analysis tools.

Адаптація системи вищої освіти України до якісних показників країн-членів Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО) – процес тривалий та складний. Гармонізація законодавчо-нормативної бази, введення єдиних з ЄПВО академічних та етичних стандартів – одні із визначальних факторів на шляху змін національної системи вищої освіти. Водночас, вітчизняна освіта потребує постійної уваги до ціннісної компоненти знань здобувачів освіти, а саме – академічної доброчесності.

На сьогодні спостерігається криза академічної доброчесності в Україні, через, як схарактеризовано в Розширеному глосарії термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту», такі фактори, як: 1) загальна криза суспільства, що характеризується

толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства і етичних норм; 2) відірваність вищої освіти і науки від світової наукової та освітньої спільноти, потреб суспільства, економіки та ринку праці; 3) проблеми законодавства; 4) неузгодженість вимог до закладів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти з фінансуванням та іншим ресурсним забезпеченням вищої освіти і науки; 5) відсутність законодавчо встановлених вимог і усталених процедур оцінювання наукових та навчальних робіт на предмет наявності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності; б) внутрішня демотивація викладачів і науковців до дотримання принципів академічної доброчесності в умовах низьких зарплат, відсутності необхідної для якісних досліджень матеріальної бази, якісного зовнішнього оцінювання та зовнішнього запиту на результати досліджень; 7) поява нових технологій, що значно полегшують копіювання чужих робіт, підміну результатів експериментальних та емпіричних досліджень комп'ютерним моделюванням та правдоподібними оцінками, редагування графічних, відео- та аудіо- матеріалів тощо; 8) практика імітації і фальсифікації наукових досліджень з окремих наук за часів СРСР, яка набула поширення в останні десятиріччя через ігнорування загальноновизнаних стандартів якості досліджень та значне збільшення питомої ваги досліджень у відповідних напрямках [3]. У процесі модернізації вітчизняної вищої освіти акцентування уваги на необхідності формування культури академічної доброчесності в університетському середовищі стало однією з ключових тенденцій, про що свідчать положення Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закону України «Про освіту» (2017 р.), Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016 р.) та інших документів.

Занепокоєння через зростаючі факти порушень академічної доброчесності (V. Brown [4], C. Park [6] D. Rettinger, Y. Kramer [7]), через появу нових типів порушень (O. Holden, M. Norris, V. Kuhlmeie [5]) висловлюють науковці, які представляють країни-лідери освітніх процесів. Про важливість даної проблеми свідчать міжнародні проекти, метою яких є розв'язання даної проблеми, а саме: проекти, що реалізовано одним із консорціумів ICAI (Азіатсько-Тихоокеанським) та ініційовано Австралійською радою з питань навчання та викладання (англ. Australian Learning & Teaching Council, далі – ALTC): Проект стандартів академічної доброчесності: узгодження політики і практики в австралійських університетах (Academic integrity standards: Aligning policy and practice in Australian universities, 2010-2012, далі – AISP), Проект Імплементатії та розширення зразкової політики академічної доброчесності та систем підтримки в секторі вищої освіти (або, Зразковий проект академічної доброчесності) (англ. Embedding and extending exemplary academic integrity policy and support frameworks across the higher education sector (Exemplary Academic Integrity Project, 2012-2013).

В українському освітньому просторі визначальним для системного інституційного підходу до впровадження цінностей академічної доброчесності стали результати Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP) (2016-2019 рр.) – «ініціатива, спрямована на системні зміни в українській вищій освіті: підвищення якості, створення умов для реалізації найбільш обдарованих студентів, покращення іміджу українських університетів» [1] та Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти (2020-2022 рр.) [2].

Проект «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» (Academic Integrity and Quality Initiative, далі – Academic IQ) упроваджено американськими Радами з міжнародної освіти за сприяння Посольства США в Україні, МОН України та НАЗЯВО. Серед шестидесяти університетів, чії команди брали участь в проекті, був і ВНТУ.

Як визначено організаторами, метою проєкту є об'єднання освітян навколо проблеми етичної складової знань, формування активних відповідальних громадян держави на демократичних принципах. Результатом діяльності Academic IQ визначено як посилення спроможностей освітньої системи України на принципах академічної доброчесності та культури якості. Для досягнення мети проєкту організаторами запропоновані: по-перше, спільна діяльність з центрами внутрішнього забезпечення якості освіти/їх структурними відповідниками у ЗВО, науково-педагогічними працівниками та адміністрацією для розробки та впровадження інструментів з оцінки і моніторингу академічної доброчесності та якості освіти в університетах; по-друге, розробка єдиного системного підходу для реалізації законодавчих ініціатив та вимог щодо академічної доброчесності в університетах, по-третє, впровадження та розвиток сучасних освітніх технологій викладання, перегляд освітніх програм з врахуванням дотримання принципів академічної доброчесності у системі вищої освіти України.

В межах реалізації проєкту Academic IQ, розроблено систему інструментів для дослідження академічної доброчесності та якості освіти у ЗВО. До інструментів входять:

- анкета самооцінювання ЗВО;
- анкети для студентів та викладачів з супутніми інструкціями з їх використання;
- інструкція з організації та проведення фокус-групових дискусій;
- матриця-світлофор;
- поради з написання звіту за результатами проведеного дослідження.

В рамках реалізації проєкту Academic IQ, з 2020 року в ВНТУ запроваджено процедуру звіту щодо забезпечення якості освіти та академічної доброчесності на основі опитування здобувачів та викладачів ВНТУ та анкети самооцінювання інфраструктури забезпечення академічної доброчесності та якості освіти. Представимо інструменти.

Методика анкети самоаналізу передбачає оцінку чотирьох компонентів системи забезпечення академічної доброчесності та якості освіти, а саме:

- наявність та функціонування норм академічної доброчесності;
- оцінювання освітнього процесу і системи оцінювання з позиції академічної доброчесності;
- процес оцінювання студентських академічних робіт та залучення студентів до освітнього процесу.

Кожному компоненту відповідають індикатори (від 1 до 5 б.). Для кожного блоку (компонента) та підблоку (індикатора) питань визначена максимальна кількість балів, яку може отримати ЗВО. Потім бали за кожен блок підраховуються.

Аналіз результатів самооцінювання інфраструктури забезпечення академічної доброчесності та якості освіти за 2020 та 2021 навчальні роки засвідчують, що загальна кількість балів за усі блоки (компоненти) зросла з 74 до 92 балів. Якщо в 2020 р. загальна сума балів становила 74 бали (з max 103 б.), то в 2021 р. – 92 бали (з max 105 б.). Таким чином, засвідчено зростання ефективності внутрішньоінституційної політики сприяння академічній доброчесності та якості освіти на 15%.

Розглянемо найбільш важливі результати опитування викладачів та студентів ВНТУ, яке відбувалось в грудні 2020 р. – лютому 2021р. і в якому брали участь 257 викладачів та 968 студентів усіх курсів.

Приблизно 48, 5 % студентів (лише половина з опитаних) відповіли, що часто чують від викладачів вимоги до виконання письмових робіт. Викладачі звертають увагу на питання прозорості критеріїв оцінювання, проте їх робота не є послідовною і систематичною; викладачі не пов'язують питання критеріїв оцінювання з проблемою академічної доброчесності. Третині з

опитаних студентів було важко спрогнозувати, якою буде реакція викладача на порушення і лише 22% студентів сприймають оцінювання як абсолютно прозорий процес. Водночас 40% студентів оцінюють прозорість процедури оцінювання на 4 бали, що засвідчує важливість подальшої роботи в плані доведення інформації про дизайн оцінювання.

В ВНТУ відсутній окремий курс з академічної доброчесності, тому послідовна робота по пропагуванню ідеї чесного навчання в університеті відбувається з 1 курсу. Завдяки тренінгам з академічної доброчесності, які проводять куратори груп, діяльності співробітників НТБ ВНТУ і сектору розвитку персоналу та практик академічній доброчесності, викладачів університету відбувається системна робота щодо розуміння та прийняття здобувачами вищої освіти принципів та цінностей академічного середовища. Найбільш активно отримують підготовку з основ академічної доброчесності студенти 1-го курсу і це засвідчили 65% серед опитаних студентів.

Позитивним є результат відповіді викладачів на питання про участь в заходах, присвячених досліджуваному питанню. 71% з опитаних викладачів отримують базову підготовку з основ академічної доброчесності, її структури, важливості реагування на порушення.

Серія питань була присвячена питанню, чи послідовні знання про академічну доброчесність впроваджено в послідовну поведінку. Неодноголосність відповідей викладачів щодо процедури фіксації порушень та санкцій за порушення академічної доброчесності свідчить про відсутність єдиного інституційного підходу до реагування на недоброчесні практики – і це є важливим індикатором для вдосконалення механізмів впровадження принципів чесного навчання та потужним сигналом для широкої дискусії щодо культури академічної доброчесності в ВНТУ.

Висновки

Самоаналіз наявності та функціонування системи забезпечення академічної доброчесності в ВНТУ засвідчив, що подальшого розвитку заслуговує:

- 1) розробка та запровадження методичних рекомендації щодо викладання основ академічної доброчесності в межах навчальних дисциплін;
- 2) в зв'язку з змішаним типом навчання необхідно розширити знання, навички викладачів у використанні освітніх ресурсів, які сприяють впровадженню інноваційних освітніх технологій, дизайну оцінювання та основ інформаційної культури студентів;
- 3) важливим кроком у процесі формування культури академічного письма є пошук освітніх платформ, які уможливають безкоштовний доступ до програм для перевірки поточних, підсумковий, кваліфікаційних робіт студентів на плагіат і неправомірні запозичення;
- 4) доцільно визначити етапи стратегічного планування розвитку інституційної спроможності ВНТУ через демократизацію системи управління, сприяння впровадженню ініціатив викладачів та органів самоуправління студентів, розширенню неформальних дискусій задля упровадження системи врядування, культура горизонтальних зв'язків та взаємодії.

Література

1. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP. – 2016. URL: <https://americancouncils.org.ua/programs/proekt-spriyannja-akademichnij-dobrochesnosti-v-ukraini-saiup/>.
2. Проект «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» – Academic IQ / Проект сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP. - 2020. – 6 жовт. URL: <https://academiq.org.ua/>
3. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>).

4. Brown V. J., Howell M. E. The efficacy of policy statements on plagiarism: Do they change students' views? // *Research in Higher Education*. – 2001. № 42. – 103–118. URL: <https://typeset.io/papers/the-efficacy-of-policy-statements-on-plagiarism-do-they-17lwhgzrwc>
5. Holden O. L., Norris M. E., Kuhlmeier V. A. Academic Integrity in Online Assessment: A Research Review. 2021. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2021.639814/full>
6. Park C. In other (people's) words: Plagiarism by university students – literature and lessons. // *Assessment and Evaluation in Higher Education*. – 2003. № 28. – P.471–488.
7. Rettinger D. A., Kramer Y. Situational and Personal Causes of Student Cheating. // *Research in Higher Education*. – 2009. № 50 (3). – P. 293–313.

Секція: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 221.7:355.233. 2:1

РАЦІОНАЛІЗМ КОНФУЦІЯ: ЛОГІКА ДІАЛОГУ

С. М. Повторева

доктор філософських наук, професор
професор кафедри філософії,

Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

На підставі порівняння ряду основоположних засад східного та західного раціоналізму авторка доводить, що конфуціанство значною мірою ґрунтується на пріоритеті розуму в житті людини і суспільства. Підкреслюється прагнення Конфуція до відповідності теоретичного і практичного, слова і поведінки. Розглядається концепція помилок конфуціанського вчення як очевидний прояв раціоналізму. Наводяться та аналізуються уривки з текстів «Лунь Юй», в яких вживаються та інтерпретуються важливі поняття конфуціанства. Відзначається, що поняття постають знаками предметів чи ситуацій, і в цій ділянці виявлено відмінності між європейським і східним раціоналізмом. Виділені особливості логіки діалогу в спілкуванні Конфуція з учнями і послідовниками. Показано, що діалогічність є підставою подібності шляху інтелектуального розвитку як східної, так і західної культури.

Ключові слова: визначення, логіка діалогу, жень, конфуціанський раціоналізм, помилки, поняття.

Марне навчання без розуму,
Небезпечний розум без навчання.
Конфуцій

Видатний китайський філософ Конфуцій приділяв велику увагу розвитку інтелекту, змісту і формі думок, коректності висловлювань. Для нього розум гідної людини (шляхетного мужа) щільно пов'язаний з її наполегливістю у навчанні, бажанні вдосконалювати інтелект. У пошуках істини, яка для Конфуція тотожна зі справедливістю та людяністю, він прагнув найадекватніше висловлювати свої переконання. Думки великого китайського мислителя відомі нам більшою мірою через тексти «Лунь Юй», написані у формі діалогу. Отже, саме через діалоги цієї книги можна проаналізувати особливості раціоналізму мислення Конфуція.

На питання про раціоналізм конфуціанства можна відповісти цілком ствердно, адже ні в кого не може виникати сумніву щодо видатного розуму мудреця Конфуція і прагнення постійно розвивати розум в його учнів та послідовників. Один з відомих послідовників Конфуція Да Сюе пише про вчення Вчителя («Лунь Юй») так: «Велика наука, чи мудрість життя, полягає в тому, щоб розкрити і підняти світле начало розуму, яке ми всі отримали з Неба...» [1, с.358]. Встановлення царства розуму, культ якого панував довгий час в Європі (і на Заході загалом),

визнано основою і метою оновлення людини і суспільства в стародавньому Китаї. Уважне прочитання «Лунь Юй» дає достатню підставу говорити про раціоналізм конфуціанства. Хоч не все може бути зрозумілим західному досліднику в текстах «Лунь Юй» без спеціального історичного екскурсу, проте більшість думок цілком піддається інтерпретації представника європейської культури. Це свідчить про принципову єдність логічної основи мислення людей Сходу і Заходу. Стиль і логіка висловлювань Конфуція мають як спільні, так і відмінні риси із європейським раціоналізмом.

Для східного і західного раціоналізму характерна увага до проблеми помилок, хибності, суперечностей у висловлюваннях. Прагнучи до істини, справедливості, людяності, Конфуцій пов'язує їх не в останню чергу з лаконічністю мовлення, виправленням помилок у формулюванні думок. Сам він, судячи з «Лунь Юй» і за свідченнями сучасників та послідовників, був прикладом лаконічності, бажання бути зрозумілим для співбесідника, хоч це не завжди може бути очевидним з позицій західного раціоналізму. «Від промови вимагається лише виразність» [2, с.16], - зазначав Учитель. Якщо ж учень в діалозі виявляв нерозуміння сказаного, Вчитель роз'яснював свої відповіді.

Одним з важливих виявів раціоналізму Конфуція є тема помилок. Помилки – важлива категорія також і західної теорії пізнання, адже вони вимагають оцінки думок та їх раціональної критики. «Кожен помиляється відповідно до своїх пристрастей, - читаємо в «Лунь Юй». - Вдивись у помилки людини – і пізнаєш ступінь її людяності» [2, с.44]. Учитель застерігає від помилок, визначає їх види, наголошує на необхідності їх виправлення: «Головне - будь чесний і правдивий, не води дружби з тими, хто тобі не рівний, і не бійся виправляти свої помилки» [2, с.23]. Йдеться при цьому і про хибні діяння, але значною мірою й помилки мовлення, діалогу, словесного спілкування. «Поруч зі шляхетним мужем, - зазначав Конфуцій, припускаються трьох помилок: говорити, коли не час говорити, - це легковажність; не говорити, коли настав час говорити, - це скритність; і говорити, не помічаючи його міміки – це сліпота [2, с.166-167].

Поширеним методом у діалогічному спілкуванні Конфуція з учнями є визначення понять. Однак тут варто наголосити на відмінності західного раціоналізму, що прагне до однозначності термінів (хоч не завжди цього вдається досягнути), від конфуціанського раціоналізму, в межах якого спостерігаємо розмаїття змістів понять, яке однак не слід вважати хаотичністю, полісемантизмом, непослідовністю чи неухважністю. Велике значення має контекст діалогу, конкретна ситуація бесіди, а також особистість співбесідника. У розмовах з учнями Вчитель на одне й те ж питання дає різні, іноді протилежні відповіді залежно від обставин діалогу.

Зокрема, на питання про те, що таке синівське пошанування батьків, Вчитель спочатку відповідає: «Це те, коли не порушують ритуалів» і далі роз'яснює: «Слугуй батькам за ритуалом, помруть – поховай за ритуалом і шануй їх жертвами за ритуалом» [2, с.27]. В цьому ж діалозі на ідентичне питання іншому співбесіднику Конфуцій відповідає, що «нині синівське пошанування зводиться лише до утримання батьків» [2, с.27]. До цієї думки він додає: «Але утримують і тварин. В чому буде тут різниця, якщо не виявляти самого вшанування?» [2, с.28]. Третьому співбесіднику Вчитель відповідає: «Коли ж з'являється якась справа, і молодші виявляють про неї турботу, а з'являється вино, їжа – й ними годують раніше народженого, то в цьому полягає синівське пошанування» [2, с.28].

Наведемо ще один приклад. На питання кожного з двох учнів «Що почую, тут же виконувати?», Конфуцій дає цілком протилежні відповіді. Третій учень просить пояснити, чому це так: «Коли Ю задав питання, чи виконувати йому негайно те, що чує, Ви сказали, що в нього живі отець і старший брат. Коли ж Цю задав питання, Ви йому сказали, щоб він негайно виконав те, що чує. Я не розумію, чому Ви відповіли по-різному, і прошу мені пояснити» [2, с.112]. Вчитель

відповів так: «Цю зволікає, тому я його підштовхую, Ю рветься обігнати, тому я його стримую» [2, с.112]. Цілком зрозуміло, що відповіді даються в залежності від поведінки і характерів учнів, адже Вчитель добре знає обох.

Конфуцій оперує поняттями як знаками. Правильне поняття є символом, що відображає предмет чи ситуацію. Поняття містять суб'єктивну складову, однак це не означає релятивність, а свідчить про конкретизацію загального. Конфуцій шукає загальне в межах часткового. Він наводить конкретні випадки, які вважає рівнозначними між собою в межах загального. Ототожнюються частина і ціле, часткове і загальне. Вважаючи, що все просякнуте одним, Вчитель подає цю єдність у злитті з частковим та конкретним. Поняття постають символами, адже через окремі, часткові уявлення виявляється цілісність світу. Визначення даються Конфуцієм залежно від ситуації. Кожне з визначень веде до єдиної сутності, тому обертається тотожністю з іншими визначеннями. Одна думка начебто повторюється в різних формах, образних висловлюваннях. Один термін веде до всіх інших.

Для Конфуція характерні уважність до слова, застереження бути обережним щодо того, що говориш. Він негативно ставився до красномовства, іноді навіть категорично заперечував прагнення до вишуканого мовлення, підкреслював несумісність словесного мистецтва з поведінкою і діями шляхетного мужа. Висловлювань щодо цього в «Лунь Юй» чимало. Можна навести такі місця книги: «Людяність зрідка поєднується з вишуканим мовленням і милим виразом обличчя» [2, с.48], «Хто шукає в меткому слові свій захист, той часто буде ненависний. Не знаю, чи володіє він людяністю, але нащо йому красномовність?» [2, с.50]. «Шляхетний муж прагне говорити просто, а діяти вишукано» [2, с.48]. «Хто твердий, рішучий, без хитрощів і говорить із утрудненням, той близький до людяності» [2, с.137].

Як свідчать деякі з наведених прикладів, в Конфуція не завжди зміст понять тотожний в різних висловлюваннях. Це викликало і викликає труднощі перекладу текстів іншими мовами. Однак такий стиль не є синонімом хаосу і непослідовності. Поняття в Конфуція мають смислове ядро і певну спрямованість, що вимагає уваги до нюансів висловлювань. У будь-якому разі роз'яснення дається самим Конфуцієм або головний смисл поняття виявляється при порівнянні різних визначень одного й того ж слова в текстах «Лунь Юй».

Слід також відзначити ще одну рису раціоналізму - відповідність теоретичного і практичного, слова і діла. В західній культурі протягом тривалого часу це була необхідна властивість стилю мовлення, проте в сучасному дискурсі спостерігаємо значне розходження між ними, акцентування слова (дискурсу), що зафіксовано в понятті «симулякр» (Ж.Бодрійяр). В «Лунь Юй» знаходимо висловлювання, які свідчать про налаштування Конфуція на відповідність слова і діла і зв'язок такої позиції з уявленням про вихідну якість благородного мужа – людяність (жень). Наведемо приклад.

«Сіма Нью спитав про те, що таке людяність.

Вчитель відповів: - Хто людяний, той говорить з важкістю.

- Говорити з утрудненням – це ви й називаєте людяністю? – перепитав Сіма Нью.

Вчитель пояснив: Чи можна без утруднення сказати про те, що важко зробити?» [2, с.117].

В цьому висловлюванні підкреслюється необхідність дотримуватися відповідності висловлювань і діянь, наголошено, що про складні справи не можна казати легко і багатослівно, адже істинний мудрець, шляхетний муж, якому властива людяність (жень), не може вдаватися до порожньої балаканини і неправди в словах. Це становить відмінність східного і західного раціоналізму, адже в історії Європи софістичні тенденції попри їх засудження (особливо Сократом, Платоном і Аристотелем) в античний період, отримали значний розвиток (риторика, еристика, гомілетика тощо). Незважаючи на певну образність китайського стилю мовлення, вона

не тотожна прагненню за красою думки приховати її зміст і доволі часто недобрі наміри. Можна навести такий приклад з «Лунь Юй»: «Вважай знанням те, що знаєш, і вважай незнанням незнання. Це і є знанням» [2, с.30]. Дане висловлювання нагадує відомий вислів Сократа: «Я знаю, що я нічого не знаю, але інші не знають і цього». В обох мислителів (яскравих представників східної і західної діалогічної логіки) виразно простежується прагнення до відповідності своїх знань предметам і явищам об'єктивної дійсності. Таке усвідомлення відбувається за допомогою внутрішнього діалогу із самим собою, в процесі якого людина відверто зізнається в своєму незнанні, визначає межі свого знання, тим самим бажає здобути істину і чесно йде до неї.

Як свідчать деякі наведені вище приклади, в різних висловлюваннях Конфуція щодо одного й того ж не завжди зміст понять тотожний, що зумовлене особливостями східного раціоналізму. Це викликало і викликає труднощі перекладу текстів іншими мовами. Однак такий стиль не синонімічний хаосу й непослідовності. Поняття в Конфуція мають смислове ядро, певну спрямованість, що вимагає уваги до нюансів висловлювань. У будь-якому разі, роз'яснення дає сам Конфуцій, а також, порівнюючи контексти різних визначень одного й того ж поняття в «Лунь Юй», можливо виявити головний його смисл. Це виразно виявляється стосовно одного з найголовніших понять конфуціанства – жень. У Конфуція є різні визначення жень, в більшості як любові до людей (людяності, людинолюбства, гуманності). Водночас з контексту ряду висловлювань можна зрозуміти, що це і милість вищої особи, благодіяння. Однак таке тлумачення не співпадає зі звичним для західної людини змістом поняття милості, тому «жень» в більшості випадків перекладають як людяність (та її синоніми).

Література

1. Да-Сюе, или Великая наука Конфуция. Первая священная книга китайцев / Конфуций. Лунь Юй. Изречения. М, 2005. С.349-379.
2. Конфуций. Изречения. М.: Изд-во Эксмо, 2005. 464 с.

УДК 342; 005; 14

ГАРМОНІЙНЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ПОНЯТЬ КИТАЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

С. О. Юшин

доктор економічних наук, професор
головний науковий співробітник,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
Національна академія аграрних наук України,
м. Київ, Україна

Наслідком руху сучасної цивілізації в напрямі інформаційного суспільства є стрибкоподібне зростання складності соціальних та економічних систем. Відповідно, це ускладнює управління розвитком таких систем. Світовий досвід незаперечно довів, що гармонійне управління складними системами можливе виключно на досконалій методологічній основі, яка є похідною філософських знань. Практика реформування державного управління в Україні загалом вказує на актуальність гармонізації таких складних об'єктів як інвестиційно-інноваційна модель, сталий розвиток тощо. Але “метод спроб і помилок” в умовах цифровізації управління та виробництва повинен

доповнюватися більш досконалим методологічним інструментарієм, який вже був апробований розвинутими країнами. Тому вивчення і застосування досвіду реформ сучасного Китаю та філософських підвалин цих реформ є актуальним для України.

Ключові слова: управління, система, філософія, гармонія.

The consequence of the movement of modern civilization in the direction of the information society is a rapid increase in the complexity of social and economic systems. Accordingly, it complicates the management of the development of such systems. World experience has proven beyond doubt that harmonious management of complex systems is possible only on a perfect methodological basis, which is a derivative of philosophical knowledge. The practice of public administration reform in Ukraine generally indicates the relevance of harmonizing such complex objects as the investment and innovation model, sustainable development, etc. But the "trial and error method" in the conditions of digitization of management and production should be supplemented with more advanced methodological tools, which have already been tested by developed countries. Therefore, studying and applying the experience of reforms in modern China and the philosophical foundations of these reforms is relevant for Ukraine.

Key words: management, system, philosophy, harmony.

В законодавстві України категорія “філософія” згадується епізодично. Наприклад, в Указі Президента України № 810, 1998 р.: ідеологія адміністративної реформи – сукупність філософських, етичних, правових, політичних та інших ідей і поглядів на адміністративну реформу. Звернення Президента України до Верховної Ради України (2005 р.) згадує людську свободу як вищу цінність, яка об'єднує націю та визначає філософію влади. Указ Президента України № 344 (2013 р.) згадує філософію освіти. Закон України “Про освіту” (№ 2145, 2017 р.) згадує філософські переконання. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1008-р (2017 р.) згадує філософію міжнародних класифікацій. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 442-р (2018 р.) стверджує, що за роки незалежності в Україні фактично не змінилась філософія функціонування підприємств, орієнтована на державну підтримку та отримання державних замовлень. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р (2021 р.) згадує спрямованість філософії соціального захисту. Так філософська складова вітчизняного законодавства гальмує системну методологізацію державного управління.

Аналогічна ситуація із згадкою у національному законодавстві категорії “гармонія”. Вперше у ст. 7 Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності” (№ 433, 2003 р.) Верховна Рада України проголосила особливим пріоритетом України *гармонійний* розвиток людського потенціалу, економіки і природного середовища держави. Ст. 4 Закону України “Про транскордонне співробітництво” (№ 1861, 2004 р.) визнала метою *гармонізацію* загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” (№ 537, 2005 р.) передбачав: *гармонійне* поєднання зусиль держави, суспільства, профспілок, бізнесу та громадян; *гармонізацію* інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; *гармонізацію* інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства; *гармонійне* поєднання можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки. У ст. 4 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (№ 2411, 2010 р.) визначена *гармонізація* загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів. Закону України “Про вищу освіту” (№ 1556, 2014 р.) говорить про актуальність *гармонійної* взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого

соціально-економічного розвитку держави. Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року” (№ 2697, 2019 р.) згадує *гармонійне* поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів. Отже, як і *філософію*, так і *гармонію* законодавство України згадує у фрагментарно без практичного втілення. Враховуючи відверто незадовільний темп реформування національної економіки, стає нагальною потребою вивчення досвіду країн, реформування яких здійснювалося на фундаментальних засадах, у т.ч. на засадах філософськи, серед яких, безумовно, корисним є досвід сучасних реформ Китаю.

У Європі ще у XVIII ст. визнали “китайців найбільш застійним і нерухомим і, тим не менш, наймудрішим із народів Землі” [1, с. 100]. За даними Л. Туроу, “у Китаї, всі технології, необхідні промислової революції, були винайдені на сотні років раніше, ніж у Європі. Принаймні за вісімсот років до європейців китайці винайшли доменні печі та поршневі хутра для виробництва сталі; порох та гармати для військових дій; компас; папір, набірний шрифт та друкарський верстат для поширення знань; підвісні мости; фарфор; кінський хомут; ротаційну молотилку та механічну сівалку для підвищення врожайності; свердло, що дозволяло використовувати енергію природного газу; десяткову систему, негативні числа та нуль, щоб аналізувати свої дії. Навіть проста колісна тачка та сірники були у китайців на сотні років раніше, ніж у нас” [2, с. 13]. Безумовно, у історичному плані жодна держава не уникнула періодів спаду та підйому. Глибокий спад спіткав Китай у XIX-XX століттях. Але у останній чверті XX століття там намітився перелом у бік підйому. За свідченням Лі Куан Ю, Китай “віднайшов магічну формулу свого успіху (“унікальну технологію продажу впевненості в завтрашньому дні!”), тобто ідеологічну основу “чотирьох модернізацій” (створення змішаної економіки, яка б увібрала в себе найкращі риси централізованої планової економіки та ринкової системи), які намітив Ден Сяопін терміном у 22 роки” [3, с. 86]. Такої ж думки дотримується і А. Тойнбі: “видається, що китайці шукають середній шлях, який поєднав би чесноти традиційного доіндустріального способу життя, відкинувши його пороки, з позитивним досвідом сучасного індустріального способу життя в західних та вестернізованих країнах” [4, с. 85]. Як визнали Е. та Х Тоффлери, “Китай побив власні рекорди швидкості розвитку встановивши собі стратегічні пріоритети, зосередившись саме на трьох глибинних засадах: часу, просторі та знанні” [5, с. 458]. За даними сучасних дослідників, згадані вище рекорди швидкості розвитку були обумовлені поєднанням традиційно патерналістської ролі держави з конфуціанською ідеологією, що дозволило реалізувати модель формування гармонійного суспільства з орієнтацією на сталий розвиток для забезпечення гармонійної реалізації єдиного плану в 5 напрямках: 1) розвитку села та міста; 2) регіонального розвитку; 3) розвитку економіки та соціальної сфери; 4) розвитку людини та природи; 5) внутрішнього розвитку та відкритості країни для зовнішнього світу [6, с. 30, 32, 388].

На важливість ролі філософських засад у реформуванні України звертали увагу провідні вчені-економісти. І. І. Лукінов підкреслював, що лише “суспільство з фундаментальним філософським осмисленням глибинних процесів і явищ, що в них відбуваються” гарантує “гармонійне поєднання економічних інтересів усіх учасників процесу” [7, с. 14, 347]. На думку В.М. Геєця, “завдання гармонізації постає перед усім суспільством, його інститутами, державою” (приклад цього показує Китай, в якому ринкові реформи здійснюються за особливим сценарієм), а Україні конче потрібна “філософія змін та забезпечення суспільного успіху”, здатна “гармонізувати цільові орієнтири стійкого зростання, підвищення якості життя, інституційних перетворень, інноваційно- інвестиційної модернізації, структурно-технологічного оновлення, антикризового регулювання, інтеграції у світову економіку на конкурентних засадах” [8, с. 88, 100, 186, 622]. Врахуємо також думку К. Шваба, який вказував, що у процесі інноваційного входження в інформаційне суспільство усе більшого поширення набуває саме філософія “постійної

роботи в режимі бета-версії” (постійного розвитку), але це також “підводить нас до більш філософського питання: як нам зберегти свою індивідуальність у цифрову епоху?”, бо “у світі з мінливими устремліннями людей цікавить не лише баланс праці та особистого життя, а такої й їхня гармонійна інтеграція” [9, с. 74, 85, 119].

Отже, при дослідженні “магічних формул успіху” сучасного Китаю необхідно першочергово звернутися до когнітивних підвалин, на яких формується ідеологія “впевненості в завтрашньому дні”, тобто до філософської спадщини Китаю з її принципами гармонізації і порадами: “повернися до сутності”, для чого “заспокой свої пристрасті, усунь свої помилки та омани, не затримуй того, що йде, і не відштовхуй того, що приходить, й щастя повернеться само собою” [10, с. 119; 11, с. 57]. Філософська думка стародавнього Китаю була чітко орієнтована на пошук досконалих форм управління. Книга “Шу цзін” (Книга історії) [за переказами її склав і піддав обробці Конфуцій, висвітлює періоди китайської історії Китаю приблизно з XXIV до VIII ст. до н. е.] містить Великий закон з 9 розділами: 1) про п'ять засад; 2) про поважне ставлення до п'яти здібностей людини; 3) про серйозне ставлення до восьми державних справ; 4) про гармонійне ставлення до п'яти основ часу; 5) про творче ставлення до досконалості імператора; 6) про вміле ставлення до трьох моральних якостей; 7) про розумне ставлення до сумнівів; 8) про вдумливе ставлення до різних вказівок явищ природи; 9) про ставлення до п'яти проявів щастя і до шести нещасливих крайнощів [10, с. 105].

Книга Гуань-цзи (VII ст. до н. е.) зосереджена на критеріях досконалості першої особи у державі: “ порядок та хаос у країні залежать тільки від правителя, якщо принципи управління країною успішно здійснюються, то розумні і талановиті люди досягають успіхів, а народ піддається управлінню: той, хто є правителем, не діє біля начал всіх речей, а всі обов'язки покладає на безліч людей; він вибирає мудрих і оцінює здібних і відноситься до них відповідно до закону; якщо він висуває належних людей, тоді він керує країною, збираючи удачі, яким немає кінця; якщо ж чиновники не відповідають посадовому призначенню, то правитель керує країною у марноті і рятує занедбані справи, яким немає кінця”. А “чітка різниця між верхами і низами встановлює управління країною за допомогою правильної поведінки людей і наступає гармонія”. Але при цьому Гуань-цзи зазначає: “якщо серце надмірно прагне придбання знань, воно втратить нормальний стан; тому накопичення внутрішніх сил серця є невичерпним джерелом життя, і тоді внутрішній світ людини гармонійно спілкується із зовнішнім; коли буде вивчено діяльність внутрішнього світу, тоді відомі будуть і шляхи збереження життя; гармонія – це державні справи, якщо нашаровується хороше управління країною, то вона квітне, а якщо нашаровується насильство і жорстокість, то вона гине; без хвилювання і марноти до людини сама приходиться гармонія дао” [11, с. 12, 22, 34, 39, 51]. Книга “Лунь Юй” (Бесіди і висловлювання) є єдиним твором китайської класичної літератури, який більш менш безпосередньо передає погляди Кун-цзи – так у Китаї називають Конфуція (VI-V вв. до н. е.). Ідею управління там викладено таким чином: “управляючи царством ... слід серйозно ставитися до справи і спиратися на довіру, дотримуватись економії у витратах і піклуватися про людей; використовувати народ у відповідний час; якщо керувати народом за допомогою чесноти та підтримувати порядок за допомогою ритуалу, народ знатиме сором і він виправиться; слухаю слова людей і дивлюся на їхні справи; допускати крайнощі так само погано, як і не встигати здійснювати; без довіри народу держава не зможе встояти; треба постійно бути у напрузі, вести відносини з почуттям відданості вищим; управляти означає поступати правильно, якщо, керуючи, ви будете чинити правильно, то хто наважиться чинити неправильно; управління державою необхідно почати з виправлення імен якщо імена неправильні, слова не мають під собою підстав якщо слова немає під собою підстав, то

справи не можуть здійснюватися; коли в країні немає бідності і в ній панує *гармонія*, то й народ її не буде малочисельним” [10, с. 141, 143, 150, 158, 160, 161, 169].

Лао-цзи (VI-V ст. до н. е.) свою управлінську діалектику виклав таким чином: “важке та легке створюють один одного, довге та коротке взаємно співвідносяться, високе та низьке взаємно визначаються, звуки, зливаючись, приходять у *гармонію*, попереднє та наступне слідує один за одним; краще дотримуватися міри; в управлінні слід бути послідовним; у справах слід виходити з можливостей; у діях слід враховувати час; керувати країною вдаючись до мудрості; той, хто знає сталість, стає досконалим, той, хто досяг досконалості, стає справедливим, той, хто набув справедливості, стає государем; хто вдумливий і стриманий у словах, успішно робить справи; нехтування руйнує основу, а квапливість призводить до втрати влади; *дао* вічне та безіменне, хоча воно мізерне, але ніхто у світі не може його підкорити собі: якщо найвищі особи можуть його дотримуватися, то всі істоти самі стають спокійними, а небо і земля зіллються в *гармонії*, настануть щастя та благополуччя, а народ без наказу заспокоїться; під час встановлення порядку з'явилися імена, оскільки виникли імена, потрібно знати межу їх вживання, знання межі дозволяє позбутися небезпеки; той, хто перемагає людей є сильним, той хто перемагає себе є могутнім; завдяки єдності вищі особи у державі та її правитель стають зразком у світі: ось що створює єдність; всі істоти носять у собі *інь* і *ян*, наповнені *ці* і утворюють *гармонію*; саме знання *гармонії* називається сталістю, а знання гармонійної сталості називається мудрістю” [10, с. 115, 117, 120, 122, 124, 125, 128, 131].

Хань Фэй-цзы (III ст. до н. е.) свою управлінську діалектику виклав таким чином: коли государ довіряє чиновникам, але їхні справи не зливаються, народ слідує за ним, як одна людина; государ та чиновники йдуть різними шляхами; государ тримає у руках найменування посад; чиновники досягають успіху у своїх службових обов'язках; якщо службові обов'язки та найменування посад збігаються, то верхи та низи перебувають у *гармонії*; вираз «*гармонійний*» означає відповідність внутрішнього та зовнішнього, збіг слів та дій; щоб здійснювати економію, слід підпорядковуватися задалегідь; після нагромодження *де* душа заспокоюється; після того як душа заспокоюється, приходиться велика кількість [*ці*] *гармонії*; після того як прийшла велика кількість [*ці*] *гармонії*, розрахунки дають результати; після того, як розрахунки дали результати, люди стають здатні керувати безліччю речей; якщо здатні керувати безліччю речей, то у війні легко долають ворога, якщо у війні легко долають ворога, то міркування неодмінно підкорюють світ [11, с. 226, 241, 243]. У книзі “Люй-ши чунь цю” (III ст. до н. е.) управлінська діалектика викладена таким чином:

“В даний час люди, що помиляються, здебільшого підкоряють речам своє життя. Це означає, що вони не знають, що є головним і що неголовним. Незнання того, що є головним і неголовним, веде до того, що головне розглядається як неголовне, а неголовне – як головне. В результаті кожна дія зазнає невдачі. Йдучи цим шляхом, правитель стає сліпим, чиновник – баламутом, а вчений – базікою. За наявності одного з цих трьох чинників держава стає нещасною і приречена на загибель”. А “коли народ закидає основне і починає займатися другорядним”, він, по-перше, “не слухає наказів, а коли не слухає наказів, його не можна використовувати в захисті держави і не можна використовувати для війни”, по-друге, “його виробництво бідніше; коли виробництво бідніше, то легше зніматися з місця і переїжджати, а коли легше переїжджати, то у держави виникають біди, у всіх з'являються думи про далеке і немає наміру залишатися на місці”, по третє, “любить розуміти; коли люблять розуміти, то багато обманюють, а коли багато обману, то ловлять із законами та наказами і правду роблять неправдою, а неправду – правдою”. У такій ситуації “керувати державою важко, коли три сумніви досягають межі, інакше кажучи, коли стають спиною до основного та порушують чинні закони ведення справ, тим самим руйнуючи

свою державу” [11, с. 285, 308, 310]. Аспект “головне ... неголовне” у сучасному розумінні є аспектом *пріоритетів*, які держава формує у якості економічних регуляторів. За визначенням І.І. Лукінова, економічні структури, як і їх пріоритети, в різних країнах й регіонах світу формуються і змінюються під впливом дії складної сукупності об’єктивних і суб’єктивних чинників, де пріоритетні сфери (спрямовані або на прогрес, або на регрес) мають не однакові періоди функціонування як активних економічних каталізаторів; при цьому виділення державою пріоритетів аж ніяк не означає, що інші (непріоритетні) сфери повинні повільнішими темпами або взагалі не розвиватися [7, с. 215, 217, 221; 12, 449]. Актуальність визначення стратегічних пріоритетів (у сучасному житті мінімізоване при напрацювання і реалізації політики) визнавав В. М. Геєць, який підкреслював: необхідно, “щоби в державі мали пріоритет так звані сучасні функції (з пріоритетом державних інтересів перед приватними і корпоративними), а не традиційні для XVIII-XIX ст.”, які зосереджені на “наздоганальному розвитку” і гальмують “розвиток випереджальний” – включення в “нову економіку” світогосподарської системи за умови збереження і розвитку власного науково-технологічного потенціалу України” [8, с. 8, 46, 51, 298].

Висновки

1. Україна з набуттям суверенного статусу визначила для себе стратегію випереджального розвитку економіки та її інтеграцію у світове господарство на ринкових засадах в умовах швидких змін у глобальних пріоритетах, орієнтованих на інформаційне суспільство та сталий розвиток.

2. Враховуючи те, що рівень амбітності задач гармонійного управління розвитком, які постали перед Україною, та дефіцит часу, який Історія виділяє для їх виконання, стає все більш нагальною потреба у методологічному інструментарії, який спростить адаптацію до дієвих зовнішніх зразків;

3. Серед дієвих зовнішніх зразків сучасного реформування особливе місце займає сучасний досвід Китаю, який на основі поєднання патерналістської ролі держави з ідеологією філософської школи подолав інерцію країни 3-го світу і стрімко виходить до групи світових лідерів в економіці.

4. На важливість філософських засад у реформуванні, які гарантують гармонійне поєднання економічних інтересів усіх учасників процесу, звертали увагу провідні вчені-економісти України; на актуальність вирішення *філософських* питань *гармонізації* буття вказують світові авторитети.

5. Аналіз праць провідних філософів стародавнього Китаю доводить факт генетичного зв’язку його сучасних реформаційних досягнень з тими когнітивними підвалинами, які він успадкував від власних предків у історичному процесі становлення національної держави протягом тисячоліть.

6. Застосування когнітивного і практичного досвіду становлення Китаю, безумовно, може бути вельми корисним для України у процесі розроблення та реалізації її стратегічних пріоритетів адаптування до умов конкурентного ринку на теренах Глобального інформаційного суспільства.

Література

1. Бабёф Г. Сочинения в 4-х томах. Том 1 / М.: «Наука», 1975. 395 с.
2. Туроу Л. Будущее капитализма / Пер. с англ. Сибирский хронограф, 1999. 298 с.
3. Ли Куан Ю. Сингапурская история / Пер. с англ. М.: МГИМО, 2005 301 с.
4. Тойнби А. Тойнби А.Дж. Цивилизация перед судом истории: сб. / Пер. с англ. 3-е изд. М.: Айрис-пресс, 2006. 592 с.
5. Тоффлер, Э., Тоффлер Х. Революционное богатство / Пер. с англ. М.: АСТ: 2008. 569 с.

6. Жуджунь Дин, Ковалев М. М., Новик В. В. Феномен экономического развития Китая: Научное издание. Мн.: Издат. центр БГУ, 2008. 446 с.
7. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ ст.). / К.: ІЕ НАНУ, 1997. 45с.
8. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / НАНУ України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. К., 2009. 864 с.
9. Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция / Пер. с англ. М.: Форм, 2016. 208с.
10. Древнекитайская философия. Собр. текстов в двух томах. Т. 1. М., «Мысль», 1972. 303 с.
11. Древнекитайская философия. Собр. текстов в двух томах. Т. 2. М.: «Мысль», 1973. 384 с.
12. Лукінов І.І. Вибрані твори. У двох книгах. Кн..1. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 816 с.

УДК 101.1:371.13

ТЛУМАЧЕННЯ ВІЙНИ В «ДАО ДЕ ЦЗІН»

В. Д. Хавроненко

кандидат філософських наук

доцент кафедри філософії,

Київський національний університет будівництва і архітектури,

м. Київ, Україна

email: havronenkovasil@gmail.com

Стаття присвячена способу тлумачення війни в «Дао де цзін». Окреслено традиційні для історії Китаю уявлення про роль військових у соціальній стратифікації. Прояснено причини необхідності дослідження військового мистецтва Китаю, для цілісної реконструкції філософського дискурсу цієї країни. Розкрито, що даоська інтерпретація максимально успішного і бажаного застосування військової сили, мала конструктивний вплив на загальні тенденції розвитку Китаю. Визначено ключові параметри класичного для даосизму способу тлумачення війни у поєднанні з реалізацією принципу «недіяння».

Ключові слова: «Дао де цзін», даоський принцип «недіяння», китайська філософія війни.

В історії Китаю був період (550-220 рр. до н.е.) надзвичайно продуктивного розвитку суспільного життя. Цей період в політичній площині отримав назву епоха «боротьби царств» а в науково-освітній як епоха «ста шкіл».

Гостра багаторічна конкурентна боротьба між державами змушувала до пошуку більш ефективних форм і методів державного управління, господарювання та ведення війни. Для цього можновладці прагнули залучити кращих інтелектуалів заохочуючи їх матеріально, пропонуючи посади радників та урядовців. Формувалися школи різних напрямків в тому числі і «школа стратегів» створювалися книги деякі з них збереглися до нашого часу

Найбільш відомий підручник школи стратегів «Мистецтво війни» за авторством Сунь У, він же Сунь-цзи (5 ст. до н.е.). Цей підручник зберігає свою актуальність до наших часів і є популярним не лише серед кар'єрних військових. Вартий уваги також підручник Сунь Біня (4 ст.

до н.е.) який був майже відразу втрачений ще в 3 ст. до н.е. і знайдений лише в 1972 р., про який однак в Китаї завжди пам'ятали.

Якщо конфуціанці та легісти прагнули до пошуку ефективних форм і методів державного управління то представники школи стратегів від самого початку мали за мету пошук ефективних форм та методів ведення військової справи. З часом в Китаї на основі конфуціанства склалася універсальна система підготовки та призначення кадрів цивільних державних чиновників. А на основі вчення стратегів – система навчання військових.

Війна, чи то військове поневолення інших народів з метою збагачення не були пріоритетними в традиційному китайському суспільстві. При всій могутності імператорської армії маємо не так багато історичних даних зовнішньої військової експансії. Джерелом багатства в Китаї завжди були внутрішні продуктивні сили – плодюча земля і люди яких армія мала захищати. Монгольський «народ-військо» часів Чингізхана був антиподом Китаю. Джерелом багатства для них був грабунок інших народів а не власні продуктивні сили. Вони ефективно використовуючи китайські військові технології, поставили в основу своєї стратегії агресію а не захист. В Китаї ж, наприклад, армія, яка після реформ 737 року кількістю 500000 людей бути розміщені на довгих кордонах імперії для захисту від зовнішніх ворогів. Племена - сусіди Китаю знаходились на значно нижчих рівнях розвитку продуктивних сил у гірших природних умовах і при нагоді грабували китайські землі. До речі, в той самий час в столиці та її околицях мала бути розміщена 120000 імператорська гвардія для захисту Сина Неба від ворогів внутрішніх.

Тут слід сказати що на відміну від Європи чи то Японії, де найпрестижнішим прошарком суспільства тривалий час була військова аристократія, в Китаї такою завжди була лише соціальна верства чиновників.

Військова ж служба як і відповідні екзамени традиційно була менш престижні ніж навчання та екзамени які давали можливість отримати чин в цивільній ієрархії. Військова справа поступалася престижністю навіть сільськогосподарській чи то ремісничій продуктивній праці.

З давніх часів в китайське військо набирали здебільше примусово з наступних категорій підданих імператора:

- з боржників, які службою в війську виконували «трудоий податок»;
- з засуджених, які службою відбували свій термін покарання;
- з чоловіків, які залишилися без засобів існування;
- з торговців для виконання інтендантських функцій.

До речі, торговці, навіть дуже заможні, мали відносно низький соціальний статус і водночас слід знати що в Китаї діяли «соціальні ліфти» які через проходження навчання і екзаменів давали можливість зробити кар'єру.

Військове мистецтво в Китаї необхідно розглядати в контексті універсальних для Китаю концепцій. В ньому використовувались одні й ті ж терміни, що й в політиці, етиці, музиці і поезії, космології і «китайських церемоніях». В ньому виражена специфіка традиційної китайської ментальності та філософської думки.

На становлення школи стратегів мали значний вплив інші вчення епохи «ста шкіл»: конфуціанство (наявність моральної ієрархії, важливості ритуалів), легістів (важливості страху покарань), даосів (принцип «недіяння»), вчення «їнь-ян» (наявності п'яти стихій) та інші універсальні концепції китайської філософської думки. Особливої уваги заслуговує те, що, одним із базових принципів китайської військової стратегії став принцип «недіяння» (у вей). Який, на перший погляд не мав би бути сумісним з «активною позицією» учасників військового протистояння.

В «Дао де цзін» читаємо:

«Хто правильно [військо застосовує], мети досягає,

Але [одразу застосування війська] припиняє.

Не намагається взяти й у такий спосіб сильнішим стати!» 113011 [Дао де Цзін, 64]

Застосування військової сили, на думку автора цього твору, - вимушений захід, що має бути реагуванням на плин подій, але ніколи не основою цілеспрямованої стратегії покликаної створити нову «реальність»:

«Мети досягає, але коли іншого виходу немає.

Я називаю це «мети досягати, але не силувати». 113011 [Дао де Цзін, 64]

Цілеспрямована агресія засуджується в «Дао де цзін», як на загальнодержавному рівні дій правителя, так і у поведінці кожної окремої особи:

«Хто у служінні вправний – той не войовничий.

Хто воює добре – не гнівливий.

Хто вправно ворогів перемагає – на герць не стає. 116811 [Дао де Цзін, 142]

Парадоксальність даоського підходу – досягати мети без цілеспрямованих зусиль в її досягненні:

«Шлях неба –

Не воювати, але вправно перемагати;

Не говорити, але гарний відгук мати;

Не запрошувати, але щоб саме приходило;

Не перейматися, але добре планувати.» 117311 [Дао де Цзін, 152]

Впливовість вчення даосів у історії Китаю, складно перебільшити, і хоч, на відміну від конфуціанців та легістів, вони не сформували ідеології, яка б стала офіційною основою державного управління впродовж тривалого періоду, специфіка їх позиції призвела до відносно мирного співіснування з цими двома напрямками. Тому так чи інакше, даоське вчення завжди справляло вплив на інтелектуальний дискурс Китаю.

Висновок

Складно визнати даоську позицію втіленням пацифізму в класичному розумінні цього слова. Однак, в ній ми знаходимо ознаки поміркованого ставлення до військової агресії, як до виключно вимушеної і небажаної. Найліпша війна – та, якої вдалось уникнути. Найпотужніший воїн – той, хто не вступає у битву. Військове мистецтво – руйнувати плани супротивника. Головна перемога – та, що може бути досягнута найменшою ціною. Довготривала війна – найбільше зло. Підготовка до битви – важливіша за саму битву. Супротивника потрібно виснажити і дезорієнтувати, адже «війна - це обман», а той, хто знає ворога й себе, ніколи не програє війни.

Література

Дао де Цзін. Канон шляху та спроможності / пер. зі старокитайської, коментарі та післямова Андрія Накорчевського. К. : ArtHuss, 2020. 200 с.

УДК 140

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЦИГУНУ

С. С. Ставроян

кандидат філософських наук

доцент кафедри філософії,

У статті розглядаються філософські аспекти практики цигун, її онтологічні засади, зв'язок із даосизмом. Проводиться функціональний аналіз цигуну у давнину та у реаліях сьогодення.

Ключові слова: цигун, ци, даосизм, алхімія.

Останніми роками в світі та в Україні зокрема відбувається стрімке збільшення ролі Китаю у різних сферах, як у політичній, так і у економічній, соціальній, науковій. Однак при цьому китайська культура, релігія, звичаї поки що залишаються доволі маловідомими навіть для знавців, не кажучи про пересічних громадян України. Так, якщо, наприклад, про йогу принаймні мінімальне уявлення має ледь не кожна людина, то про цигун чула куди менша кількість людей. Порівняння із йогою обрано не випадково. Якщо розглядати дуже спрощено, цигун є певним аналогом йоги, але в цьому дослідженні ми розглянемо детальніше онтологічні засади цигуну, його мету, філософські аспекти тощо.

В перекладі цигун означає контроль, роботу з енергією «ци», яку можна розуміти як дихання, певну вітальну силу (можна знову ж таки провести паралель із індійським поняттям прани). Вважається, ця практика пов'язана із традиціями даосизму, тому для більш детального аналізу поняття цигуну необхідно простежити ідеї даосизму. Так, будучи містико-релігійним вченням, даосизм досліджує питання індивідуального безсмертя людини. Цій проблемі присвячена велика кількість давніх даоських текстів і трактатів. Для даосизму є притаманними три принципово різні концепції відношення до смерті:

- розуміння життя та смерті як двох фаз одного процесу постійних змін та трансформацій;
- розуміння відсутності смерті взагалі – вона є просто однією з метаморфоз, які і складають сутність життя (не забуваємо, що ідея реінкарнації хоча і не є такою ж стрижневою для даосизму, як і для індуїзму, але також присутня у ньому);
- життя є безумовним благом, а смерть є злом, яке необхідно подолати.

Якщо дотримуватися останнього погляду, то актуальними стають пошуки індивідуального безсмертя. Китайський філософ Чжуан-Цзи у своїх творах розглядає усю живу природу як безперервний колообіг енергії ци, яка і складає основу всього життя, розвиваючись та переходячи у різноманітні форми. Висновок, який можна зробити з цього – якщо вірно слідувати природним ритмам, можна постійно оновлюватися, уникати того, що руйнується, та досягти безсмертя. Ця тема є важливою для багатьох даоських авторів та мудреців, також вона ретельно розглянута у славетному творі «Дао де дзин». Питанням безсмертя займалася даоська алхімія, яка розділялася на зовнішню та внутрішню. Зовнішня алхімія намагалася досягти безсмертя за допомогою виготовлення особливих медикаментів та еліксирів, її надбання пізніше використовували середньовічні алхіміки. А внутрішня алхімія спирається на уявлення про те, що безсмертя можна досягти за допомогою контролю певних процесів в організмі, і тут займає важливе місце цигун, який можна визначити як сукупність фізичних вправ, дихальних практик, медитацій, самомасажів тощо. Окреме місце у внутрішній алхімії займають спеціальні сексуальні практики, які базуються на контролі еяколяції та утримання енергії цзин, цій темі присвячена велика кількість літератури, зокрема, творчість сучасного дослідника Мантек Чіа.

Базовим поняттям є Ци – особлива енергія, життєва сила, яка дає життя і здоров'я людини. Цікаво, що деякі дослідники схилиються до матеріалістичного розуміння цієї енергії, відходячи від містико-езотеричного уявлення про неї. Вважається, що всі хвороби пов'язані із нестачею або невірним рухом, балансом енергії ци. Взагалі, поняття балансу займає вкрай важливе місце в китайській філософії взагалі та в цигуні зокрема; так, китайські мудреці кажуть, що всі хвороби можна поділити на хвороби, що викликані надлишком та хвороби, які викликані нестачею.

Безпосередньо практика цигун складається з наступних елементів:

- дихальні вправи: взагалі, для даосів дихання є вкрай важливим, за деякими теоріями вважається, що кожна людина має фіксовану кількість циклів дихання, тому сповільнюючи дихання, можна продовжувати своє життя, і навіть досягти безсмертя;
- фізичні вправи: також займають важливе місце у практиці цигун. В залежності від різних обставин (вік, фізичний стан людини, її хвороби тощо) підбирається програма занять, статичні чи динамічні вправи, положення: стоячи, сидячи, лежачи і т.п.;
- медитативні техніки: складають основу цигуну, вважається, що майстри цигуну можуть передавати енергію ци і лікувати інших (звичайно, ці ідеї зазнають критики від традиційної медицини, науки як псевдонаукові концепції). Під час медитації концентрацію необхідно утримувати на так званих точках дантянь – важливих енергетичних центрах людини, які містяться у районі живота, серця та голови людини (тут можна також провести певну паралель із чакральною системою в індійських трактатах);
- самомасажі важливих точок і центрів тощо.

Сучасні дослідники, зокрема, Є. Торчінов вважають, що цигун можна розглядати як своєрідний продукт еволюції традиційного даосизму. Взагалі, сучасний цигун багато в чому спирається на давні даоські тексти, однак не ставить за мету відродження цілісного світогляду даосизму. Відмічають певну популяризацію цигуну у другій половині ХХ-ого століття та на початку ХХІ-ого. Частково це пов'язують із популярністю китайської культури в цілому. В деяких великих містах цигун поступово займає місце йоги як інструменту фізичного розвитку тіла, покращення здоров'я людини. Взагалі, в сучасному світі люди практикують цигун з таких міркувань:

- Лікування та профілактика хвороб, медичний, терапевтичний ефект. Вважається, що цигун може допомогти вирішити, фактично, будь-які проблеми із здоров'я людини, від психічних хвороб до онкології, від серцевих хвороб до проблем зі шкірою. Так, у книзі дослідника цигуну Хоушен Ліня «Секрети китайської медицини. 300 питань про цигун» детально розглядається, які конкретні методи лікування хвороб вирішує цигун, які є застереження щодо занять тощо. В цілому вважається, що цигуном можна почати займатися у будь-якому віці і за будь-яких хвороб;
- Фізична активність, як вище зазначалося, як аналог йоги;
- Для любителів бойових мистецтв цигун є важливим елементом підготовки, покращення фізичної форми для прогресу, наприклад, у тайцзіцюань та інших бойових мистецтвах;
- Для деяких релігійних громад (зокрема, даоських а також буддистських) цигун елементом медитативної практики;
- Для прихильників іншого китайського філософського вчення – конфуціанства – цигундопомагає для морального розвитку та самовдосконалення людини;
- Для прихильників китайської культури взагалі – як можливість більш глибоко осягнути її, пізнати з різних боків тощо.

Висновок

Отже, можна сказати, що цигун – комплекс медитативних практик, дихальних та фізичних вправ та інших технік, які спрямовані на роботу з енергією ци – життєвою силою людини. Цигун базується на давніх даоських текстах, а його сучасне відродження пов'язано із зростанням популярності китайської культури, лікувальним ефектом тощо. Дослідження феномену цигуну в Україні є вкрай цікавим та перспективним.

ПОЛІТИКА КНР ЩОДО США В 60-Х РР. XX СТ.: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

А. В. Гончаренко

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри історії,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна
email: a.goncharenko@yur.sumdu.edu.ua

У статті досліджено зовнішню політику КНР щодо США в 60-х рр. XX ст. Охарактеризовані причини, хід та наслідки активізації зовнішньополітичної стратегії Китаю в американському напрямку протягом періоду, що досліджується. Проаналізовані конкретні зовнішньополітичні дії КНР щодо США в 60-х рр. XX ст.

Ключові слова: КНР, США, Китай, зовнішня політика, американо-китайські відносини.

The article researches the PRC foreign policy towards USA in the 60's XX century. It describes the reasons, course and consequences of the intensification of the China foreign policy strategy in the American direction during the investigated period. The specific foreign policy actions of the PRC on the USA in the 60's XX century are analyzed.

Keywords: PRC, USA, China, foreign policy, American-Chinese relations.

На початку 60-х рр. XX ст. у зовнішньополітичній стратегії КНР відбуваються зміни. Китайське керівництво усвідомило необхідність створення науково-дослідних центрів, які б зайнялись вивченням найбільш актуальних проблем міжнародних відносин. Були зроблені конкретні кроки щодо формування власної зовнішньополітичної концепції, яка не дублює положення аналогічних документів СРСР і США [1, с. 54]. Вчені КНР почали розробку власної зовнішньополітичної концепції, альтернативної американській та радянській, яка ґрунтувалася на винятковості «небесного походження» китайської «серединної» держави [2, с. 56-60]. Після багатьох невдач і принижень з боку іноземних загарбників, вона має повернути собі колишню велич, «загублені території», «відновити справедливість», використовуючи інші держави для досягнення своїх інтересів [3, с. 25-26]. Винуватцями нещастя, що сталися з Китаєм, були проголошені Велика Британія («Опіумні» війни), Японія (війни, значні жертви), Росія (вторгнення в північні китайські території та ставлення Й. Сталіна), США (конкуренція щодо досягнення провідного становища в регіоні та світі) [4, с. 35].

У жовтні 1961 р. Пекін зазначив, що заради ослаблення американо-китайських протиріч він готовий розпочати переговори з США у контексті зовнішньополітичних відомств, і якщо американські урядовці проявлять ініціативу. На думку китайського керівництва, мирні переговори і вся зовнішньополітична лінія КНР–США мають ґрунтуватися на «п'яти принципах мирного існування» без докладних роз'яснень цих принципів [5, с. 531; 6, с. 69]. Китай також визначив основні проблеми в американо-китайських протиріччях: підтримка Тайваню з боку офіційного Вашингтону, економічні санкції проти КНР, позиція США щодо відновлення прав КНР в ООН, створення СЕАТО і напруженість в Індокитаї [7, с. 11]. Проте після цього країни як і раніше

обмінювалися лише жорсткими заявами на адресу один одного. КНР навіть зробила заяву, що адміністрація президента Дж.Ф. Кеннеді гірше уряду Д. Ейзенхауера [8, с. 53-56].

У першій половині 60-х рр. XX ст. Китай, який відмовився від своїх союзів і претендував на роль «третьої сили», був слабким гравцем на міжнародній арені. Саме тому незначні, несуттєві відхилення від традиційної американської політики «стримування та ізоляції» здавалися припустимими. Крім того, сама політика «ізоляції» не виправдовувала себе, оскільки Пекін активізував свою зовнішню політику, встановив відносини з різними країнами, серед яких були і союзники США. Поступово зростала кількість держав, які підтримували вимоги КНР щодо надання їй місця в ООН, що створювало можливість широкого дипломатичного визнання комуністичного Китаю.

23 червня 1962 р. керівництво КНР вирішило перевірити можливість зміни зобов'язань США щодо Китайської Республіки (Тайваню). Того дня офіційні китайські засоби масової інформації поширили документ, в якому мова йшла про ймовірну атаку території країни збройними силами Гоміндану за підтримки США. Скоріш за все, це був натяк на бажаність для Пекіна зниження американської присутності в регіоні, що послабило б позиції Тайваню. Президент США Джон Кеннеді змушений був запевнити пекінську сторону, що взаємовідносини Вашингтону і Тайбею мають лише оборонний характер. Американський посол у КР Дж. Кебот підтвердив це, заявивши, що ціль американської підтримки Чан Кайші не збігається з метою останнього відвоювати втрачену політичну владу на материку [9, с. 272; 10, с. 56].

Війна у В'єтнамі була однією з основних причин протиріч у китайсько-американських відносинах. Будь-які ініціативи щодо «пом'якшення» жорсткої лінії США стосовно КНР, що виходили знизу не знаходили підтримки в урядових сферах і блокувалися ними. Архітектори китайської політики Білого Дому віддавали перевагу колишнім зовнішньополітичним імперативам, в основі яких було уявлення про КНР як про невід'ємну частину соціалістичної співдружності [7, с. 22]. Тайвань став важливою ланкою в периметрі «антикомуністичної оборони» в АТР [11, с. 97]. Крім того, під час війни у В'єтнамі Пекін намагався не загострювати ситуацію в Тайванській протоці, що пояснювалося його небажанням отримати «другий фронт» в умовах наростаючої конфронтації з СРСР [12; 13, с. 282].

У 1965 р. відбулися зустрічі китайського та американського послів у Варшаві, однією з тем переговорів у ході яких була війна у В'єтнамі. В результаті цих зустрічей було досягнуто угоди, згідно з якою КНР надавала США свободу дій у Південному В'єтнамі [14, с. 142-144].

У наступні роки під час «культурної революції» китайські лідери не приховували бажання покінчити з війною у В'єтнамі. Коли в 1968 р. у Парижі почалися американо-в'єтнамські переговори, в Китаї про них зовсім не згадували, або давали зрозуміти, що не можна вірити в їх успіх [15, с. 104].

Пекін, хоча публічно і засудив перехід Вашингтону до політики «стримування без ізоляції», проте почав сподіватися на можливість відновлення контактів між КНР і США [10, с. 30]. Проте, американські ініціативи сприймалися прохолодно китайськими керівниками. Інакше, сторони не поспішали йти на зустріч, будучи невпевненими в справжньої щирості один одного [13, с. 283].

Крім того, раніше до ворогів КНР був зарахований СРСР. Про це заявив Мао Цзедун у бесіді з французькими парламентаріями в лютому 1964 р. [16]. Перехід Китаю до здійснення «особливого курсу» на міжнародній арені відбувався одночасно з перерозподілом співвідношення сил у західному світі. Посилення протиріч між західними союзниками виразилося, зокрема, у відмові Франції від участі у військовій організації НАТО, вихід з СЕАТО, спробах захистити Європу від активного американського втручання в її справи. Посилилася економічна міць ФРН і її роль у міжнародному житті [15, с. 107].

Китайські лідери, взявши за основу ці протиріччя, сконструювали теорію «проміжних зон», яка була покликана, з одного боку, виправдати зближення КНР з країнами Західної Європи та Японією, а з іншого, протиставити СРСР і США решті світу, особливо країнам, що розвиваються. Схема «двох наддержав», що борються за світову гегемонію (або іноді, навпаки, змовляються між собою про розподіл світу за рахунок третіх країн), стала широко пропагуватися керівництвом КНР, розрахунок якого будувався на можливості провокування конфронтації як між самими цими державами, так між ними, з одного боку, і країнами, що розвиваються, з іншого [15, с. 107].

Наприкінці 60-х рр. XX ст. у Пекіні переконалися в безперспективності спроб націлити наступальний потенціал США та СРСР один на одного з метою провокування нового конфлікту. Наслідком цього став поворот китайського керівництва на межі 60–70-х рр. XX ст. до західного світу, в першу чергу до країн Західної Європи і Японії. Одночасно з цим доктрина «антиамериканізму» китайського керівництва почала втрачати свій «антиімперіалістичний» зміст, оскільки КНР почала розглядати США вже не як лідера єдиного Заходу, а як відокремлену перешкоду на шляху досягнення поставлених ним на міжнародній арені цілей. У той же час, вступивши на шлях співпраці з істеблішментом західних країн, китайські лідери почали поступово готувати умови для активізації діалогу з США [15, с. 107].

Таким чином, можна зробити висновок, що перехід на нові орієнтири в зовнішній політиці та китайсько-американських відносинах, які не пов'язані з колишнім політичним курсом, розширив КНР свободу маневру на міжнародній арені. Посилення антирадянських настроїв у середині країни і постановка того ж принципу в центр зовнішньополітичної діяльності надали можливість китайському керівництву не тільки підготувати ґрунт для різкого повороту «обличчям до Заходу», а й дозволяли розраховувати на відповідну позитивну реакцію західних країн і, перш за все, США.

Література

1. Цвык А.В. Эволюция внешнеполитических доктрин КНР (1950–1990-е гг.) // Вестник РУДН. Серия Международные отношения. 2015. № 1. С. 53-60.
2. Владимиров О.Е. Советско-китайские отношения в сороковых-восьмидесятих годах. М.: Международные отношения, 1984. 384 с.
3. Бажанов Е.П. США во внешнеполитической стратегии КНР (1949–1986 гг.): автореф. дис. д-ра ист. наук: 07.00.15. М., 1987. 37 с.
4. Ахмадеева Я.М. Развитие внешнеполитических концепций китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. № 1. С. 33-44.
5. Бондарева А.А. Америко-китайские отношения в первой половине 60-х гг. XX века // Молодой ученый. 2016. № 26 (130). С. 530-532.
6. Копысов М.А. К вопросу о дипломатическом признании КНР Соединенными Штатами Америки // Чтения памяти профессора Евгения Петровича Сычевского: сборник докладов. 2019. Вып.19. С. 68-75.
7. Воронцов В.Б. Китай и США: 60–70-е годы. М.: Наука, 1979. 177 с.
8. Dutt V.P. China's Foreign Policy, 1958–1962. L.: Asia Publishing House, 1964. 336 p.
9. Hinton H.C. Communist China in World Politics. Boston, 1966. 527 p.
10. Таран М.А. Тайвань в американській політиці «стримування та ізоляції» КНР на Далекому Сході (1949–1969) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2006. Вип. 87-88. С. 53-56.
11. Tucker N.B. Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945–1992: uncertain friendships. N.-Y.: Maxwell Macmillan International, 1994. 337 p.
12. Цветков И.А. Политика США по отношению к тайваньской проблеме, 1949–1999

гг.: дис. канд. ист. наук: 07.00.15. СПб., 2000. URL: <http://www.ushistory.ru/dissertatsii/179-dissertatsija-oglavlenie.html>

13. Косов А.П. Китайская политика администрации Л. Джонсона // Наука – образованию, производству, экономике: материалы XX (67) Регион. науч.-практ. конф. преподавателей, науч. сотрудников и аспирантов, Витебск, 12-13 марта 2015 г.: в 2 т. Витебск, 2015. Т. 1. С. 282-283.

14. Сергейчук С. США и Китай (Политика США в отношении Китая. 1948–1968). М.: Международные отношения, 1969. 184 с.

15. Давыдов А.С. Идеология и прагматизм в китайской политике США: дис. ...канд. ист.наук: 07.00.03. М., 2005. 247 с.

16. The Times. 1964. 1 March.

УДК 165.2

INNOVATIVE-INDUSTRIAL ATTAINMENTS AND POST-INDUSTRIAL ISSUES

B. I. Ostapenko

Doctor of Philosophy

Switzerland

email: ostabor@hotmail.com

An innovative-industrial economy is the most effective model of synergy of the creative potential of human capital and society in the entire spectrum of socio-economic being. By the 2012 the leaders of post-industrial world acknowledged the global trade misbalance between post-industrial and industrial economies in favour of the industrial economies. By 2010 China developed and implemented effective economic, political and legislative solutions, the successful implementation of which really created the foundation for further socio-economic development and successful ingress into the global post-industrial economy. There are the decisive achievements of Chinese economy and society upon innovative-industrial economy momentum.

Ключові слова: *knowledge based industrial economy; innovative-industrial economy; Chinese economy.*

Остапенко Б. І. Інноваційно-індустріальні досягнення та постіндустріальні проблеми

Інноваційно-індустріальна економіка є найефективнішою моделлю синергії творчого потенціалу людського капіталу та суспільства в усьому спектрі соціально-економічного буття.

Вже у 2012 році лідери постіндустріального світу визнали глобальний торговельний дисбаланс між постіндустріальними та індустріальними економіками на користь індустріальних економік. К 2010 року в Китаї були розроблені та впроваджені ефективні економічні, політичні та законодавчі рішення, успішна реалізація яких реально створила фундамент для подальшого соціально-економічного розвитку та успішного входження у світову постіндустріальну економіку. Наявні вагомі досягнення китайської економіки та суспільства на імпульсі інноваційно-індустріальної економіки.

Key words: *постіндустріальна економіка, індустріальна економіка, індустріальна економіка, заснована на знаннях, інноваційно-індустріальна економіка, китайська економіка.*

Introduction

The civilizational positioning of society, arising from its epistemological and technological effectiveness, and determined by the dominant worldview orientation, forms the foundation of the historical fate and geopolitical place of the society and nation. Bare necessities and creative possibilities should unite within the worldview orientation toward human capital embodiment. Life learning endorsement and vertical mobility instigation invigorate personal and social being over the pinnacle of spiritual, intellectual and social fulfillment. What socio-economic system and worldview orientation create most viable and sustained opportunities for individual attainments, social cohesion and economic performance?

How effective and viable global economy division on post-industrial and industrial states? Can implementing knowledge based economy within industrial economy excel post-industrial economy?

Models of Economy

To ensure global competitiveness and internal stability, the leading communities are developing mechanisms for the vanguard of scientific, technical and social activities. In the modern world, several successful socio-economic models of society have developed that retain common characteristics. In the scientific literature, Scandinavian, European continental, Anglo-American, Japanese, and a new Chinese socio-economic model are distinguished. The most interesting in civilizational positioning seems to us the Scandinavian model of the socio-economic structure of society.

Scandinavian Model of Economy

The main principles for this model are the principles of social cohesion, ideological orientation towards a socially oriented creative embodiment of a person, and a socially oriented market economy. Social cohesion consists the economic policy of harmonizing the initial starting conditions and income inequality of all members of society. The difference in the initial conditions of a child's life in the Scandinavian model is compensated by the health care system, education and vertical mobility, which are guaranteed by law and financially secured. The gap in family income is harmonized by taxes, which allows for the universality of health care, education and social integration of citizens. But these principles alone would not be enough to ensure the avant-garde productivity of the Scandinavian model of society. A key addition to the social cohesion is the implementation of the "learning economy" system [7]. The learning economy system financially and socially motivates people and businesses to continue their education throughout their lives. The motivation policy includes tax breaks for individuals and for businesses to invest money and time in education. The result was a learning economy from generation to generation, continuity and continuity in the development of society, which ensures successful civilizational positioning. The third principle of the Scandinavian model is a socially oriented market economy. The Scandinavian model integrates private entrepreneurship, market competition, social responsibility of agents of economic activity and professional activity. Trade unions in the Scandinavian model are, by law, co-authors of the economic policy of enterprises. For more than fifty years, the Scandinavian model has proven to be economically and socially efficient and competitive even in a global economy.

Anglo-American Model of Economy

The Anglo-American model is characterized by an emphasis on the economic efficiency of agents of socio-economic activity of the majority of the population. Based on other priorities, the social mechanisms for harmonizing various starting conditions and incomes in this model are weaker than in the Scandinavian one. In the Anglo-American model, social cohesion aims not at the universal creative embodiment of all individuals, regardless of their starting and current socio-financial position, but at minimizing social tension and maintaining the socially secure prosperity of the most successful members of society. The logic of the need to attract professionals of the best quality dictates the introduction of the principles

of a learning economy and the harmonization of vertical mobility in the Anglo-American model. The degree of effectiveness of the Anglo-American model in the global economy is close to the Scandinavian model, but the social and existential quality of the Scandinavian model is higher. Human capital in Anglo-American economy is not universally socialized and integrated into socio-economic fabric.

Continental European and Japanese Models of Economy

The continental European and Japanese models are characterized by the observance of the above principles of building a socio-economic model: social cohesion, worldview orientation towards the creative embodiment of a person, and a socially oriented market economy. The differences are quantitative in the field of microeconomics, fiscal and social policy. They also have differences and specific priorities in the sectors of the economy and knowledge. Thus, France systematically subsidizes its agriculture, including through the mechanisms of the European Union. Switzerland specializes in precision engineering and instrumentation. Japan continues to invest in maintaining its decades-old leadership in electronics and is active in nanotechnology. The European Union also consistently embodies all of the above three principles in its socio-economic policy. To do this, the European Union uses the mechanisms of targeted regional development.

Command Economy

Just like a socially oriented market model, the command economy provided social cohesion and an avant-garde worldview. Indeed, the USSR demonstrated brilliant achievements in the field of science and technology for many decades and several generations. However, the intrinsic shortage of the socio-economic model of the USSR turned out to be a command economy built on specific criteria for motivating economic activity, which caused a systematic shortage of a significant range of goods and services, including essentials, for a very significant number of the population. The mechanisms of the command economy, showing their effectiveness in a limited range of specially formulated scientific and technical problems, did not work in the many sectors of the economy, where command economy put rather constrain suppressing economic entrepreneurship while incapable to perform in each and every sector of economy. While not allowing the supply-demand mechanism and market competition in many sectors of the economy perform on its own the command economy used the motivations of quotas attaining systematic deficit of significant goods and services. The socio-economic imbalance and depletion of the resources of the Soviet Union, which was inefficient and did not satisfy the main demand for goods and services, outweighed the avant-garde scientific, technical and social achievements, determining the geopolitical defeat of the command economy model.

Mobilizing Effectiveness of State in Scientific and Technological Development

A state, government funded institutions provide an important advantage to mobilize and propel socially and strategically essential scientific, technological and infrastructure development. Modern socially oriented market economies actively and successfully use the organizing and financial potential of states and their cooperation for the implementation of scientific, technical and infrastructure development projects. Moreover, states are also responsible for creating an efficient, safe and secure socio-economic climate that ensures the avant-garde productivity of science, technology and society while providing human capital to avail. The mechanisms for organizing, stimulating and financing scientific and technical activities use tenders and other forms of a competitive nature, which makes it possible to provide state and public orders in the most efficient way. Such principles are embedded in the policy of the European Union of America, Canada, Japan, Switzerland, China and many other countries.

Economy of Segregation and Outsourcing

The instability of lazy-fair or poorly regulated market economy is due to the lack of moral, social and financial motivation for socially oriented scientific and technical activities. Such economy models are not sufficient to realize the avant-garde potential of synergy between the individual and society. Without specific mechanisms for ensuring vertical mobility, social cohesion and socially oriented worldview, the lazy-fair market economy excludes significant human creative resources from socio-economic activity.

Thus is the policy of outsourcing of the social and economic activity out of the society and country [2]. The policies that reduce the avant-garde potential of society are barriers to vertical mobility, part of which is the use of segregation (racial, ethnic, class, linguistic, cultural and legal) [3]. Violation of vertical mobility is a significant barrier to the implementation of the avant-garde creative potential of human capital and thus social and economic accomplishments. Selective provision of social inclusion and security only for individuals who have already achieved success inevitably reduces the avant-garde potential of society, since the damage to individuals who carry avant-garde knowledge and are in process of creative becoming could be irreparable at the initial stages of their implementation in the society and profession. Segregation - class, racial, ethnic, cultural, linguistic and legal - isolates a certain part of human capital potential from participation in the creative process and reduces the avant-garde prospective within society. In addition to losing some of its avant-garde creativity, a segregated society becomes the victim of a redirection of its resources to create and manage conflicts. In this regard, we again draw attention to the fundamental political doctrine formulated in the European Union, which affirms the need for a modern society to systematically ensure vertical mobility, secure human rights, and providing social cohesion [8, 11]. Proper society must remove all these barriers and disturbances in order to avoid social disruption, human suffering, and strategic civilizational backwardness.

Post-Industrial Economy Issues

Since 1990-th economic policy of outsourcing production and services out of the regions and countries for which this production is intended, to regions with cheap and unprotected labor, have acquired a special role in achieving financial efficiency for entrepreneurs. The transfer of production to regions with a mass and cheap labor force makes it possible to combine the efficiency of a scale economy with the minimum cost and protection of labor, significantly increasing the profitability of investments.

The social situation that has developed as a result of the methods of outsourcing of the production of goods and services turned out to be socially destructive. While providing additional financial efficiency for a very limited circle of people, the outsourcing model disqualifies a significant part of the population of society. There is a de-industrialization of entire regions that were previously involved in productive socio-economic activities. The demand for professionals in production and services is to some extent compensated by the simplest jobs, and to some extent by professional retraining. But for very many the job los ends with exclusion from socio-economic activities and existential fulfillment. In addition to the problem of de-qualification and de-industrialization, there is also a cultural impoverishment of socio-economic productivity. The cultural dimension of socio-economic activity, including in production and in the provision of services, is an integral value of culture. Diminishing the diversity of aesthetic forms, enriched individually, nationally and culturally, deprives the world community of the additional value of cultural diversity. The creative possibilities of human realization are also destroyed. By concentrating resources in avant-garde, knowledge-intensive and high-end industries, a post-industrial society can only employ a limited part of its human capital. Thus the avant-garde potential of human capital and social synergy is declining. Civilizational positioning of the post-industrial society strategically deteriorates.

The outcome of the outsourcing model of economy requests for adjustment. Priorities should be reallocated from utilitarian financial to creative social objectives.

Global Trade imbalance between Post-Industrial and Industrial Economies

By the 2012 the leaders of post-industrial world acknowledged the global trade misbalance between post-industrial and industrial economies in favour of the industrial economies. In February 2012 the President of United States of America B. Obama said that "the key to the American economy out of the crisis is production"[5]. Moreover, next month the Prime Minister of Great Brittan D. Cameron asserted that "the restoration of production is necessary for the British economy"[1]. Already in 2010 executive vice president of the Chinese Academy of Science and Technology for Development Wang Yuan says "China must move from a low-cost manufacturing economy to an economy driven by science- based innovation." [10]. Aiming to compete with post-industrial economies by 2010 China developed and implemented effective economic, political and legislative solutions, the successful implementation of which really created the foundation for further socio-economic development and successful ingress into the global post-industrial economy. Here is impressive list of China's Major Policy Reforms [12]:

1978 "Open door" policy initiated, allowing foreign trade and investment to begin.

1979 Decision to turn collective farms over to households; TVEs given stronger encouragement
1980 Special economic zones created.

1984 Self-proprietorships encouraged, of less than 8 people 1986 Provisional bankruptcy law passed for SOEs.

1987 Contract responsibility system introduced in SOEs 1988 Beginning or retrenchment of TVEs.

1990 Stock exchange started in Shenzhen.

1993 Decision to establish a "socialist market economic system" 1994 Company law first introduced.

1995 Strategy of vitalizing the country through science & education initiated 1996 Full convertibility for current account transactions.

1997 Plan to restructure many SOEs began.

1999 Constitutional amendment passed recognizing private ownership 2001 China's accession to WTO.

2002 Endorsement of the role of the private sector.

2003 Decision to "perfect" the market economic system.

2004 Constitution amended to guarantee private property rights.

The existing global division of labor into the post-industrial "golden billion" and the industrial world when the former produced and exported knowledge, while the latter produced industrial products based on imported knowledge and paid with industrial exports, demonstrates world trade imbalance. Post-industrial countries no longer cope with the task of producing the necessary amount of knowledge and its successful export to cover their needs for industrial products. Thus a declared in United States, Great Brittan, the decades long leaders of post-industrial "golden billion" revival of industrial sectors of economy [1, 2, 4, 5, 6, 11].

Innovative-Industrial Economy Momentum

Furthermore industrial countries have increased the production of knowledge to the level of a strategic turning point in the global division of labor, importing knowledge from post-industrial countries less, gaining more productivity based on their own knowledge, and successfully competing with post-industrial countries in the market of technological and scientific know-how. At the same time industrial economies have a strategic advantage in the production of vital goods. Therefore, the leadership in the global division of labor is shifting to industrial knowledge based economies. Moreover, the initial compensation for a significant loss of jobs in post-industrial countries with the financial and socio- economic

benefits of the transfer of industrial production to regions with a cheap labor force that is not subject to an expensive system of social guarantees is no longer sufficient to ensure a high standard of living for the “golden billion”. Post-industrial countries began to live on credit, were unable to retrain and employ millions of workers in industrial professions after the withdrawal of their production facilities abroad, and gave rise to a whole class of people excluded from socio-economic and professional activities for life. Therefore there are the decisive achievements of Chinese economy and society upon innovative-industrial economy momentum [9].

Conclusion

The avant-garde economic and social human capital of the innovative-industrial socially oriented market economy is the most viable and competitive. It unites the efforts of all willing citizens of the society and motivates them socially and creatively. The innovative-industrial society is a symbiosis of industrial and innovative production capabilities in one socio-economic system together with agricultural production and cultural fecundity. The key to understanding the experience of an innovative-industrial economy is the vision of synergy of scientific, cultural, industrial and agricultural production in one society. Furthermore, innovative-industrial socially oriented market economy assures efficiency for provision of knowledge, food, goods and services through the universal involvement of the entire human capital, communicating their existential needs within advantages of affordable social, intellectual, and spiritual real-time information technologies connections. The concept and experience of the innovative-industrial socio-economic model of society outlined in this article substantiates the possibility of a systemic solution to a number of challenges and ensures an increase in the avant-garde power and wellbeing potential of society. Moreover, conditions are being created to achieve a balance in world trade between post-industrial and industrial countries. Furthermore, systemic opportunities are being created to overcome the existing gap between those who are socially included in the economy and those who are excluded from the socio-economic activity of citizens. Furthermore, creating inclusive systematic opportunities involve each member of society in the socio-economic activities of their country, which increases the avant-garde scientific, technical and social synergy of society. An innovative-industrial economy is the most effective model of synergy of the creative potential of human capital and society in the entire spectrum of socio-economic being.

Bibliography

1. Cameron, David. David Cameron prepares economic growth plan. BBC News. UK Politics. 2012. URL: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-19454322> (Access 8.10.2022).
2. Khanna, Ro. Entrepreneurial Nation: Why Manufacturing is Still Key to America’s Future?. – McGraw-Hill, 2012. – 272 p.
3. Muller-Hill B. Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies and Others in Germany, 1933–1945. – Oxford: Univ. Press, 1998. – 258 p.
4. Nowicki, Dan. Manufacturing key part of Obama economic plan. 2012. URL: <http://www.azcentral.com/arizonarepublic/news/articles/2012/01/25/20120125obama-manufacturing-key-part-economic-plan.html> (Access 20.09.2020).
5. Obama, Barak. Remarks by the President on American Manufacturing. Boeing Production Facility. Everett, Washington. The White House Website. February 17, 2012. URL: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/02/17/remarks-president-american-manufacturing> (Access 8.10.2022).
6. Scheiber N. The Biden Team Wants to Transform the Economy. Really. 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/02/11/magazine/biden-economy.html> (Access 8.10.2022).
7. Schramm, Jennifer. Learning to Compete in the Knowledge Economy. SHRM Research.

WorkplaceVisions, No.3/ 2005. – 8 p.

8. The Secrets of Germany's Success. What Europe's Manufacturing Powerhouse Can Teach America. Foreign Affairs. July/August 2011. URL: <http://www.foreignaffairs.com/print/67878> (Access 30.10.2012).

9. The World Bank. GDP, PPP: China, USA, Germany, Japan, India. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.KD?end=2021&locations=CN-US-DE-JP-IN&most_recent_value_desc=true&start=1960&view=chart (Access 8.10.2022).

10. TWAS. Website. China Seeks to Build Knowledge Economy. 2012. URL: <http://twas.ictp.it/news-in-home-page/news/china-seeks-to-build-knowledge-economy> (Access 30.10.2012).

11. Weinberger, Jillian. Is Manufacturing the Key to Innovation?. The Takeaway Website. October 16 2012. URL: <http://www.thetakeaway.org/2012/oct/16/producing-prosperity-manufacturing-key-innovation/#> (Access 30.10.2012).

12. Zeng, D.Z., Wang Z. China and the Knowledge Economy: Challenges and Opportunities. WorldBank. 2007. – 38 p.

УДК 39

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ: ДОСВІД ІНСТИТУТУ КОНФУЦІЯ ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

А. І. Теклюк

кандидат філософських наук

доцент кафедри філософії та гуманітарних наук,

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

email: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua

В статті розглядаються форми та методи популяризації китайської культури в українському суспільстві, висвітлюється досвід роботи Інституту Конфуція Вінницького національного технічного університету.

Ключові слова: *китайська культура, китайські традиції, інноваційні освітні форми, інтелектуальні ігри.*

The article examines the forms and methods of popularizing Chinese culture in Ukrainian society, highlights the work experience of the Confucius Institute of the Vinnytsia National Technical University.

Keywords: *Chinese culture, Chinese traditions, innovative educational forms, intellectual games.*

Різноманітні культурно-освітні організації країн світу (наприклад, такі як Британська Рада, Інститут Гете, Інститут Конфуція, Французький інститут, Польський інститут і т. п.) головною метою яких є просування мови та культури своєї країни часто стикаються з проблемами ефективного представлення своєї культури в іншому культурному середовищі. Особливо це

гостро постає для представників тих культур, які віддалені географічно та які не мали довготривалих тісних культурних зв'язків з країною де працює відповідне представництво такої культурно-освітньої організації.

Інститут Конфуція до питань ефективного представлення культури багатотисячолітньої культури китайців підходить дуже фундаментально. Існують численні напрацьовані за кілька десятиліть функціонування Інституту Конфуція форми та методи популяризації китайської культури. Разом з цим набутим досвідом, який реалізовується в практиці локальних Інститутів Конфуція по всьому світу йдуть пошуки нових, цікавих і ефективних форм представлення китайської культури для представників інших культур. Зокрема, й для цього проводяться щорічні Форуми директорів Інститутів Конфуція (останні роки вони проводяться в онлайн форматі в зв'язку з епідемією коронавірусу) на яких обговорюються питання викладання китайської мови та досвід поширення знань про китайську культуру в різних регіонах світу.

За короткий час свого функціонування Інститут Конфуція Вінницького національного технічного університету (з 2020 року) спробував перевірені досвідом інших подібних інститутів форми просування китайської мови та культури й напрацював свої. У питаннях викладання китайської мови є усталена традиція, напрацьовані форми й методи викладання. Викладачі китайської мови не для китайців проходять спеціалізовані курси, отримують необхідні методички разом з різноманітним навчальним матеріалом. Власне викладач отримує детальний план кожного заняття, рекомендації щодо форми та змісту заняття. У сфері представлення китайської культури є значно більше різноманіття можливих форм, методів і засобів, це дозволяє локальним Інститутам Конфуція враховувати специфіку свого культурного регіону, щоб ефективніше доносити смисли й традиції китайської культури.

Зважаючи на обставини пов'язані з пандемією чимало заходів Інститут Конфуція Вінницького національного технічного університету змушений був проводити в онлайн режимі. Саме в такому форматі була проведена лекція (яке переросла у дискусію) професором Хомою О.І. про засади китайської філософії. Ключовими проблемами українського пізнання китайської філософії, було відзначено відсутність достатньої кількості україномовних перекладів китайських класичних текстів і саму складність перекладу термінів китайської філософії на одну з європейських мов. Навіть у європейських країнах з великим перекладацьким досвідом з китайської мови залишається гострою проблема адекватності перекладу, збереження китайської автентики, так би мовити китайського духу, а не просто знайти якийсь подібний термін у європейській мові (українській, англійській, німецькій чи ще якійсь).

Для технічного університету безумовно цікавою є тема техніки та технологій сучасного Китаю, тому було започатковано цикл презентацій «Технологічні досягнення сучасного Китаю», який розпочався з виступу доцента Штофеля Д. Х.

У руслі традиційних форм поширення знань про китайську культуру постали проведення найбільших свят Піднебесної: свято човнів, свято середини осені, китайський Новий рік, свято ліхтарів, створення Китайської народної республіки. До цих заходів залучалися як студенти так і викладачі університету, інші мешканці міста. Учасники святкувань дізнавалися про особливості прикрашання помешкань, приготування страв до відповідного свята, про традиційні пісні та розваги китайців у відповідні періоди китайського року.

До нових форм поширення серед українців знань про китайську культуру належать формат онлайн інтелектуального турніру «Теракотний кубок», участь у ньому взяли кілька десятків команд (понад двісті учасників). У форматі запитань «Що? Де? Коли?» подавалися цікаві відомості про історію, видатних особистостей китайської культури. У форматі звичайного живого спілкування пройшла «Баюналія зі смаком Китаю», серед різноманітних завдань про культуру

Китаю були завдання по живопису, музично-пісенні завдання, конкурс у форматі відео-реалій, конкурс анаграм Приклад завдання на конкурс анаграм наведено у табл. 1. Цифра у дужках – це кількість літер у відповідному слові.

Інститут Конфуція Вінницького національного технічного університету організував конкурс комп'ютерної графіки на китайську тематику, а ще до Дня рідної мови був організований поетичний турнір де до картинок певної тематики студенти підбирали та декламували українські та китайські вірші.

Однією з останніх розробок нашого Інституту Конфуція став мобільний додаток «Китайський лабіринт», це комп'ютерна квест-гра. У цій грі учасник долаючи різні перешкоди, відповідаючи на запитання отримує чимало цікавої інформації про китайську культуру, при цьому додається адреналін від несподіваних випробувань і позитивні емоції від їх подолання. Таким чином у даній грі стають задіяними як інтелектуальні, так емоційно-чуттєві компоненти людської особистості, що сприяє кращому засвоєнню інформації.

Таблиця 1 – Завдання для конкурсу анаграм

№ питання	Завдання і відповідь	
1.	Рослина (4) + демон посухи в китайській міфології (2)	Китайське місто (6)
	Хрін + Ба	Харбін
2.	Імя відомого письменника (4) + філософський термін (2)	Китайське місто (6)
	Ганс + Ян	Сянган
3.	Місце для ставки (3) + провідна наукова установа нашої країни (3)	Китайське місто (6)
	Кін + НАН	Нанкін
4.	Вартість товару (4) + нота (2)	Китайське місто (6)
	Ціна + До	Ціндао
5.	Музичний інструмент (4) + спортивна організація (3)	Особливий адміністративний район Китаю (7)
	Гонг + НОК	Гонконг
6.	Рослина (8)	Привид, примара (4) + палиця (4)
	Мандарин	Мана + дрин
7.	Китайське місто (5)	Друг Барбі (3) + головний герой оскароносного фільму 2012 року (2)
	Пекін	Кен + Пі
8.	Тварина (8)	Гра (2) + давньогрецький бог (3) + Річка (3)
	Панголін	Го + Пан + Ніл

Для ліпшого засвоєння інформації про китайську культуру, та й загалом про будь-яку іншу, необхідно використовувати в роботі з молоддю форми, які є популярними у її середовищі. Особливо варто використовувати сучасні інформаційні технології. Не варто також забувати про поєднання інтелектуальних завдань із візуальними та аудіо елементами.

УДК 351.861

**ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ВОДОЛАЗІВ-САПЕРІВ ДСНС УКРАЇНИ**

І. І. Соловйов

начальник групи підводного розмінування,
ГУ ДСНС України в Херсонській області
м. Херсон. Україна

В. М. Стрілець

доктор технічних наук, професор
старший науковий співробітник наукового відділу з проблем
цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків. Україна
email: vstrelec1956@ukr.net

Аналіз багатофакторних залежностей, які описують процес підводного розмінування у вигляді функціонування системи «надзвичайна ситуація, що пов'язана із підводним розташуванням вибухонебезпечних предметів – спеціальні засоби підводного розмінування – водолаз-сапер», показав що вдосконалення професійної освіти у особового складу вимагає не тільки відповідних психофізіологічних якостей, але й доброго знання як технічних характеристик спеціальних засобів підводного розмінування та відповідних вибухонебезпечних предметів, так і умов, в яких відбувається оперативна робота.

Ключові слова: водолаз-сапер, підводне розмінування, професійна освіта, багатофакторна оцінка.

The analysis of multifactorial dependencies, which describe the process of underwater demining in the form of the functioning of the system "emergency situation related to the underwater location of explosive objects - special means of underwater demining - diver-sapper", showed that the improvement of professional education among personnel requires not only appropriate psychophysiological qualities, but also good knowledge of both the technical characteristics of special underwater demining equipment and relevant explosive objects, as well as the conditions in which operational work takes place.

Key words: diver-sapper, underwater demining, professional education, multifactor assessment.

Вступ

Війна з росією усугубила проблему підводного розмінування, яка існує у всьому світі. Важливе місце в забезпеченні функціонування мирних об'єктів, які постраждали від підводного

розташування вибухонебезпечних предметів займають спеціалізовані піротехнічні підрозділи ДСНС України.

Метою роботи є визначення науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення професійної освіти водолазів-саперів.

Результати дослідження

Для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення підготовки водолазів-саперів їх діяльність була розглянута у вигляді функціонування системи «надзвичайна ситуація, що пов'язана із підводним розташуванням вибухонебезпечних предметів – спеціальні засоби підводного розмінування – водолаз-сапер».

За результатами багатофакторних експериментів у відповідності до плану 3х3х2 було отримано трифакторні регресійні моделі в кодованих змінних підйому

$$y_{pidjom} = 0,449 - 0,158 \cdot x_1 - 0,285 \cdot x_2 - 0,057 \cdot x_3 + 0,054 \cdot x_1^2 + 0,077 \cdot x_2^2 - 0,059 \cdot x_1 \cdot x_2 - 0,021 \cdot x_1 \cdot x_3 + 0,004 \cdot x_2 \cdot x_3 \quad (1)$$

та підриву вибухонебезпечного предмету на глибині

$$y_{pidriv} = 0,412 - 0,153 \cdot x_1 - 0,307 \cdot x_2 - 0,043 \cdot x_3 + 0,043 \cdot x_1^2 + 0,065 \cdot x_2^2 - 0,028 \cdot x_1 \cdot x_2 - 0,001 \cdot x_1 \cdot x_3 + 0,0005 \cdot x_2 \cdot x_3 \quad (2)$$

де x_1 – рівень підготовленості водолаза-сапера; x_2 – рівень оснащення; x_3 – умови, в яких працює особовий склад.

Графічний аналіз (1) та (2) представлений на рис. 1 та рис. 2.

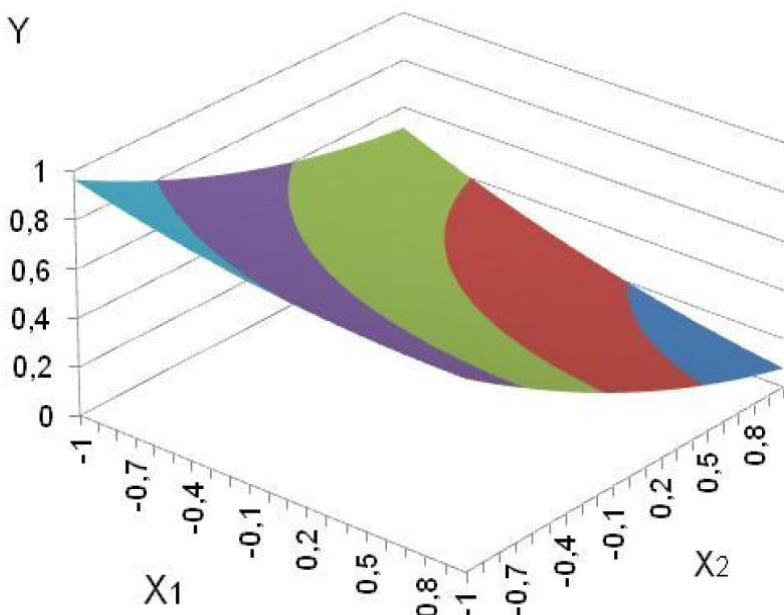

Рис. 1. Залежність часу підйому вибухонебезпечного предмету від рівня підготовленості водолазів-саперів та умов ліквідації надзвичайної ситуації

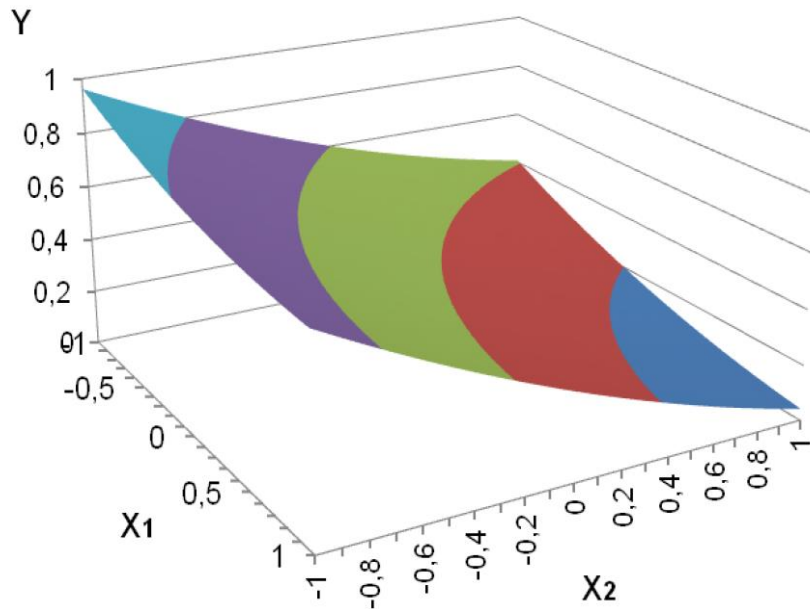

Рис. 2. Залежність часу підриву вибухонебезпечного предмету від рівня підготовленості водолазів-саперів та умов ліквідації надзвичайної ситуації

Аналіз показав, що можна не тільки розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності конкретного підрозділу (такі як, наприклад, необхідність застосування нових технічних рішень, щоб зменшити вплив поганих умов підводного розмінування можливість не враховувати ефекти взаємодії умов підйому вибухонебезпечного предмету з тим, в якому костюмі працюють водолази-сапери або ефекти взаємодії рівня підготовленості водолаза-сапера та умов підводного підриву з тим, в якому костюмі вони працюють тощо), але й обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення професійної освіти водолазів-саперів ДСНС України.

Висновок

Встановлено, що вдосконалення професійної освіти у особового складу вимагає не тільки відповідних психофізіологічних якостей, але й доброго знання як технічних характеристик спеціальних засобів підводного розмінування та відповідних вибухонебезпечних предметів, так і умов, в яких відбувається оперативна робота.

УДК 101

АНАЛІЗ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО КОРИГУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО РОЗГОРТАННЯ ПОЖЕЖНИХ АВТОМОБІЛІВ ОПЕРАТИВНИМИ РОЗРАХУНКАМИ НЕПОВНОЇ КОМПЛЕКТАЦІЇ

Д. Ю. Белюченко

кандидат технічних наук

старший викладач кафедри пожежно-рятувальної підготовки,

Національний університет цивільного захисту України,

м. Харків, Україна

Д. І. Савельєв
кандидат технічних наук
старший викладач кафедри інженерної
та аварійно-рятувальної техніки,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна

В. М. Стрілець
кандидат технічних наук
старший науковий співробітник наукового відділу з проблем
цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки,
Національний університет цивільного захисту України,
Науково-дослідний експериментально-випробувальний центр,
м. Харків, Україна
email: vstrelec1956@ukr.net

Аналіз багатofакторних залежностей, які описують процес оперативного розгортання пожежних автомобілів оперативними розрахунками неповної комплектації (відмічена доцільність розгляду цього процесу по відношенню до пожежно-рятувальних автомобілів середнього класу) показав, що скороченню часу оперативних розгортань оперативно-рятувальних автомобілів середнього класу розрахунками неповної комплектації сприятиме підготовка рятувальників, які мають високий рівень підготовленості, переважно осінньо-зимової пори року, а тих, хто має недостатній рівень – весняно-літньої.

Ключові слова: *пожежний автомобіль, розгортання, оперативний розрахунок, неповна комплектація.*

The analysis of multifactorial dependencies that describe the process of operational deployment of fire trucks by operational calculations of incomplete equipment (the feasibility of considering this process in relation to medium-class fire and rescue vehicles was noted) showed that the reduction of the time of operational deployments of operational and rescue vehicles of the middle class by calculations of incomplete equipment will be facilitated by the training of rescuers, who have a high level of preparedness, mainly in the autumn-winter season, and those who have an insufficient level - in the spring-summer season.

Key words: *fire truck, deployment, fighting crew, incomplete equipment.*

Вступ

В доповіді показано, що під час війни з росією усугубилась проблема ліквідації надзвичайних ситуацій, пов'язаних з гасінням пожеж, оперативними розрахунками пожежно-рятувальних автомобілів неповної комплектації. Відмічено, що така ситуація є особливо характерною у випадку застосування пожежно-рятувальних автомобілів середнього класу.

Метою роботи є визначення та аналіз науково-обґрунтованих пропозицій щодо коригування підготовки до розгортання пожежно-рятувальних автомобілів оперативними розрахунками неповної комплектації.

В доповіді розглядаються отримані за результатами багатофакторних натурних експериментів двофакторні регресійні моделі оперативного розгортання пожежно-рятувальних автомобілів в кодованих змінних достатньо простих

$$y_{OP1} = 0,551 - 0,057 \cdot x_2 - 0,265x_2 + 0,0014 \cdot x_1 \cdot x_2 \quad (1)$$

та достатньо складних варіантів оперативного розгортання, в

$$y_{OP2} = 0,482 - 0,044 \cdot x_1 - 0,258x_2 + 0,014 \cdot x_1 \cdot x_2, \quad (2)$$

де x_1 – рівень підготовленості ($x_1 = -1$ – початковий; $x_1 = +1$ – фаховий); x_2 – пора року ($x_2 = -1$ – осінь-зима; $x_2 = +1$ – весна-літо).

Оскільки під час проведення простих варіантів оперативного розгортання задіяні 2–3 рятувальники, вираз (1) не зміниться. Тому не варто очікувати особливостей, пов'язаних з підготовкою особового складу, урахуванням пори року, розміщення аварійно-рятувального та пожежно-технічного обладнання, у порівнянні з визначеними в діючій нормативній та експлуатаційно-технічній документації.

Проте, для складних варіантів оперативного розгортання слід очікувати суттєвого підвищення ваги фактору підготовленості особового складу. При цьому, враховуючи позитивний коефіцієнт, який характеризує ефекти взаємодії між рівнем підготовленості рятувальників та впливом погодних умов, тренування щодо проведення складних варіантів ОР рятувальників, що мають високий рівень підготовленості, доцільно здійснювати переважно осінньо-зимової пори року, а тих, хто має недостатній рівень – весняно-літньої.

Висновок. Скороченню часу оперативних розгортань оперативно-рятувальних автомобілів середнього класу розрахунками неповної комплектації сприятиме підготовка рятувальників, які мають високий рівень підготовленості, переважно осінньо-зимової пори року, а тих, хто має недостатній рівень – весняно-літньої.

УДК 351.861

ОСВІТА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЙ КЕРІВНИКА РОБІТ З ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ

Д. А. Льовін

ад'юнк

Національний університет цивільного захисту України,

м. Харків, Україна

В. М. Стрілець

доктор технічних наук, професор

старший науковий співробітник наукового відділу з проблем

цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки,

Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна
email: vstrelec1956@ukr.net

Р. О. Шевчук

кандидат наук з державного управління
начальник кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна

Проведений аналіз показав, що ефективність гуманітарного розмінування в значній мірі залежить від рівня освіти керівника робіт. Відмічено, що він повинен мати фахові знання в галузі застосування геоінформаційних технологій та безпілотних апаратів, вибору пом'якшуючих механізмів від вибухового навантаження. У відповідності до цього повинна відбуватись фахова підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації керівників робіт.

Ключові слова: професійна освіта, гуманітарне розмінування, геоінформаційні технологія, вибух.

The conducted analysis showed that the effectiveness of humanitarian demining largely depends on the level of education of the work leader. It is noted that he should have specialist knowledge in the field of application of geo-information technologies and unmanned aerial vehicles, selection of mitigating mechanisms against explosive loads. In accordance with this, professional training, retraining and advanced training of work managers should take place.

Keywords: professional education, humanitarian demining, geoinformation technology, explosion.

Оперативне реагування на випадки виявлення населенням вибухонебезпечних предметів та безпосереднє практичне виконання планових робіт з гуманітарного розмінування ділянок місцевості у системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій здійснюють 100 самостійних команд з розмінування загальною чисельністю понад 600 осіб. На сьогодні існуюча система гуманітарного розмінування забезпечує виконання піротехнічними підрозділами всього комплексу завдань та заходів, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, проте ефективність діяльності особового складу піротехнічних підрозділів достатньо сильно залежить від рівня підготовленості керівників робіт з гуманітарного розмінування.

В доповіді відмічено, що визначення рекомендацій щодо оперативних дій, пов'язаних з локалізацією вибухонебезпечних предметів, розглядають як з точки зору аналізу існуючих алгоритмів бойової роботи особового складу піротехнічного підрозділу, так і з точки зору вибухового ураження піротехніків, коли вони застосовують засоби індивідуального захисту саперів різного класу. Питання роботи із спеціалізованими захисними пристроями колективного користування не розглядаються. В першу чергу це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день самі великі труднощі виникають [1] під час виявлення та нейтралізації вибухового пристрою.

Емпіричний шлях вирішення задач в цій області [2] підтвердив, що в галузі існують серйозні проблеми, які ускладнюються тим, що розробка конкретних оперативно-технічних рекомендацій вимагає знання не тільки того, як знайти вибухонебезпечний предмет (а за цим напрямком не обійтись без широкого застосування геоінформаційних технологій та безпілотних

апаратів, що вимагає набуття відповідної освіти у їх користувачів), але й того, як вибухонебезпечний предмет вплине на навколишнє середовище.

Показано, що у зв'язку з цим керівник робіт з розмінування повинен знати як те, яким чином відбувається безпосередньо сам процес вибуху, так і те, що треба зробити першочергово для запобігання або пом'якшення шкоди від застосування вибухових речовин. Підкреслено, що без відповідної освіти керівнику робіт буде складно розуміти, по-перше, як поширюються навантаження від вибухових і ударних хвиль при проходженні їх через середовище, що має як різний фізичний склад, так і різноманітні геометричні форми. І, по-друге, як обрати пом'якшуючі механізми для мінімізації збитку від удару і вибухового навантаження [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що підвищення ефективності дій керівника робіт з гуманітарного розмінування вимагає не тільки професійних навичок в поводженні з вибухонебезпечними предметами та способами їх розмінування та знешкодження, але й фахових знань в галузі застосування геоінформаційних технологій та безпілотних апаратів, вибору пом'якшуючих механізмів від вибухового навантаження. У відповідності до цього повинна відбуватись фахова підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації керівників робіт.

Література

1. Hadjadj A., Sado O. (2013) "Shock and blast wave mitigation, " Shock Waves: Vol. 23. P.1–4. doi: <https://doi.org/10.1007/s00193-012-0429-0>
2. Blakeman S.T., Gibbs A.R., Jeyasingham J. (December 2008) "A study of mine resistant ambush protected (MRAP) vehicle as a model for rapid defence acquisitions," MBA Professional Report Monterey Naval School. URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a493891.pdf>
3. Tyas A., Rigby S.E., Clarke S.D. (2014) "Preface on special edition on blast load characterization," Int J Prot Struct: Vol. 7, Issue 3. P. 302–304. doi: <https://doi.org/10.1177/2041419616666340>

УДК 355.01:37.01

ОСВІТНІ ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

О. В. Тягло

доктор філософських наук, професор

Харківський національний університет внутрішніх справ,

м. Харків, Україна

email: olexti@gmail.com

В статті вказано, що інформаційна війна включає необхідну і важливу – ідеальну – складову, яка вкорінена у психіці окремих людей, людських спільнот. Система освіти – як формальної, так і неформальної – фактично протягом усього життя формує та модифікує базові цінності, основи світогляду, інший зміст психіки. Тому освіта, освітяни неодмінно й суттєво утягуються в орбіту інформаційної війни. Інтернет сьогодні виявляється чи не найважливішим полем ведення ідеальної складової інформаційної війни. Фактчекінг й інші елементарні заходи убезпечення від зл�якісних чи навіть ворожих інформаційних впливів є корисними, але не завжди достатніми. Це стосується випадків, коли, зокрема, розносник дезінформації, брехливої пропаганди, намагаючись уникнути занадто відвертого обману, вдається до логічних хитроців. Аби не опинитися під впливом ворога, не можна обійтися без вивчення хоч би основ науки логіки, вмінь критичного мислення, що вимагає якісного осучаснення

викладання відповідних дисциплін у школах і вишах. Наголошено, що в ідеалі кожна нормальна людина інформаційного суспільства має бути навчена надати собі сама бодай первинну допомогу проти дезінформації, ворожої пропаганди.

Ключевые слова: інформаційна війна, ідеальна складова інформаційної війни, Інтернет, система освіти, логіка, критичне мислення.

Tiaglo O. V. Educational challenges of information warfare

This article notes that information warfare includes a necessary and important – ideal – constituent, which is rooted in the psyche of individuals and human communities. System of education – both formal and informal – forms and modifies basic values, foundations of worldview, other content of the psyche, in fact, throughout life. Therefore, education and educators are inevitably and significantly drawn into the orbit of information warfare. The Internet today is almost the most important field to conduct the ideal constituent of information warfare. Fact-checking and other elementary tools are useful to protect against malicious or even hostile information influence, but they are not sufficient always. This is so in the cases where, in particular, a disseminator of disinformation, false propaganda trying to avoid clear deception, employs different logical tricks. Here one cannot do without learning at least basic knowledge of logic and critical thinking skills. This requires the principal renovating, streamlining of mass teaching of these disciplines in schools and universities. It is emphasized that ideally every person should be educated to provide oneself at least first aid against disinformation, hostile propaganda.

Key words: information war, ideal constituent of information war, Internet, system of education, logic, critical thinking.

Протягом кількох десятиліть увага не тільки широкої громадськості, а й фахівців була зосереджена переважно на, так би мовити, «світлому боці сили» інформації, інформаційних технологій. Майже усі майже беззастережно раділи, що їм випало жити за умов майже необмежених можливостей продукування, розповсюдження, пошуку чи споживання інформації. Правда, ще у 2005 році у Всесвітній доповіді ЮНЕСКО «До спільнот знань» було вказано, що розвиток глобального інформаційного суспільства у напрямку спільнот знань не тільки дозволяє значно збільшити обсяги доступної інформації та швидкість оперування нею, а й примушує кожну людину вміти вільно орієнтуватися у здатному поглинути її потоці інформації, розвивати когнітивні вміння та вміння критичного мислення з тим, аби відрізнити «корисну» інформацію од «позбавленої користі» [1, р. 19]. Та тоді «темний бік сили» інформації й пов'язаних з нею технологій був тільки м'яко означений відповідно, вочевидь, їх ще не зовсім дозрілій потузі й достатньо усвідомленій небезпеці. Сьогодні ж м'якого нагадування про необхідність «триматися на плаву» у всепоглинаючому океані інформації, лагідного застереження щодо марнотратного споживання його «позбавленою користі» вмісту вже абсолютно недостатньо. Не можна обійтись без жорстко реалістичного – найширшого і систематичного – вивчення і роз'яснення загрози маси фатальних «бермудських трикутників» хитро прихованої хиби, майстерно організованої брехні, місінформації та дезінформації, що доставляється всесвітній аудиторії в цілому, практично кожній локальній спільноті та нормальній людині як традиційними мас-медіа, так і новітніми соціальними мережами, телеграм-каналами тощо. Однією з актуальних конкретизацій цієї загрози є феномен інформаційної воєнної активності, або, скорочено, інформаційної війни (information warfare) – як самостійної активності за переважно «мирних часів», так і невід'ємної складової «гарячої» гібридної війни. Ситуація інформаційної війни загострює деякі вже відомі чи формує нові освітні виклики.

У російсько-українських стосунках інформаційна війна жевріла практично з часу розпаду СРСР та утворення незалежної і суверенної України, суттєво підсилившись і набувши нових рис з розгортанням відкритої гібридної агресії російської держави на початку 2014 року. Створювані тут загрози і реальну шкоду цілком підтверджує, наприклад, фрагмент звернення Президента України 16 липня 2022 року, в якому був згаданий фейк про нібито масований російський ракетний удар по Україні. Володимир Зеленський підкреслив, що *таким чином ворог намагається доповнити ракетний та артилерійський терор проти України ще й інформаційним терором*. Зрештою він узагальнив ситуацію так: *«Іноді інформаційна зброя може зробити більше, ніж зброя звичайна. Очевидно, що будь-якими ракетами й артилерією Росії не вдасться зламати нашу єдність і збити нас зі своєї дороги. І так само очевидним має бути й те, що українську єдність не зламати брехнею чи залякуванням, фейками чи теоріями змови»* [2].

Розгляну далі стислі, але достатні для цієї розвідки роз'яснення феномену інформаційної війни, розміщені на офіційному сайті НАТО [3].

Важливим полем інформаційної війни сьогодні є кіберпростір і пов'язана з ним сфера нових технологій. Кібервійна (cyberwar activities) може полягати в кібератаках, руйнуванні інформаційних систем супротивника, але також і у так званих соціальних кібератаках, створюючи у свідомості людей певну картину світу, що відповідає тим цілям інформаційної війни, яку веде дана країна.

Інформаційна війна, як і будь-яка значуща людська активність, здійснюється на перетині двох фундаментальних реальностей – матеріальної та ідеальної. У матеріальному світі вона пов'язана з захистом інформації чи нападом на неї, точніше – на її матеріальні носії чи процеси накопичення, зберігання, передавання і т. ін. Та хоча повноцінна інформаційна війна не може існувати, не ґрунтуючись на різного роду матеріальних явищах і не ставлячи за мету певним чином вплинути на матеріальний світ, однак вона включає й не менш необхідну та важливу ідеальну складову, що вкорінена у психіці окремих людей, людських спільнот і зазвичай відображується назовні, сприймається, викликається до життя та організовується через застосування мови чи через візуалізацію. Без потрібного результативного впливу на людські цінності, світогляд, усталені методи мислення чи алгоритми спілкування навіть досягнення якихось матеріальних воєнних цілей не буде, у загальному випадку, ані ефективним, ані остаточним. Це цілком розуміє сьогоднішній агресор¹. Цього категорично не можна не враховувати не тільки вітчизняним можновладцям чи військовим, а й освітянам. Справді, сучасна освіта – як формальна, так і неформальна – фактично протягом усього життя формує і модифікує ціннісні пріоритети, основи світогляду і т. ін. людини, тієї чи іншої спільноти. Тому освіта, освітяни неодмінно і суттєво утягуються в орбіту інформаційної війни, є її активними учасниками.

Інтернет посилює і розширює можливості одержання даних, захисту чи знищення інформації, а також полегшує вплив як на громадян певної країни, так і на міжнародні спільноти. З огляду на швидкість комунікації, широке охоплення і низьку вартість заходів (дез)інформації, вирішальну роль тут відіграють соціальні мережі. Сайти соціальних мереж є також цінним

¹ В такому зв'язку варто звернути увагу на міркування знаного російського теоретика гібридної війни О. О. Бартоша, опубліковане у центральному журналі російського міністерства оборони: *«В гибридной войне на роль ключевых факторов, определяющих революционные изменения в формах и методах конфликта и формирование его нового качества, выдвинулись глобализация и развитие информационно-коммуникационных технологий... Война смыслов составляет сердцевину стратегии гибридной войны, главная цель которой заключается в обеспечении последовательного планомерного установления контроля над всеми сторонами жизни государства – объекта гибридной агрессии, и прежде всего над менталитетом его населения»* [4, с. 13].

джерелом відомостей про цільові групи, на які спрямовувати (дез)інформаційна діяльність. Типові засоби інформаційної війни через Інтернет наступні.

- *Фабрики тролів – угруповання, члени яких, тобто тролі, з вказаною замовником метою розміщують коментарі в Інтернеті, використовуючи при цьому несправжні, оманливі профілі у соціальних мережах.*

- *Боти – програми, які автоматично надсилають повідомлення, наприклад у відповідь на появу ключового слова.*

Зі сказаного зрозуміло, чому саме соціальні мережі та електронні ЗМІ, ширше – Інтернет, а загалом – кіберпростір останнім часом виявляється чи не найважливішим полем ведення ідеальної складової інформаційної війни, реально конкуруючи з ще недавно всемогутнім «телевізором».

Стосовно наведеного переліку типових «інформаційних бойових одиниць» зауважу наступне. Хоча розвиток штучного інтелекту вже дозволяє замінити ним людей у нескладних ситуаціях, однак у вітчизняній традиції ботами інколи називають не тільки спеціальні програми, а і осіб, за функціями схожих на тролів: у цьому відношенні показовим є відомий в Україні фільм-розслідування 2019 року «Я – бот». Власне тролі відрізняються скоріше однозначно негативною спрямованістю своєї активності; це, так би мовити, явно «погані хлопці» – свідомі брехуни, провокатори і т. ін. Трапляються тролі-одинаки, тролі-любители, але регулярнішу і набагато більш концентровану інформаційну небезпеку створюють професійні тролі та боти. Вони є кінцевими виконавцями у чисельних добре організованих угрупованнях – «фабриках тролів», «ботофермах» – зі значним фінансуванням з боку різноманітних замовників, у тому числі політичних чи державних структур. Їх головний продукт – масове поширення замовної інформації чи дезінформації, фейків і маніпулятивних месиджів, для чого створюється множина вигаданих «істот» – «військо інформаційних ляльок-солдатів» з певними іменами та профілями у соціальних мережах.

Частка і вплив тролів та ботів у спілкуванні в Інтернеті зростає. Інколи це спілкування чи не буквально перетворюється на «війну ботів та тролів», де щирі серди людські істоти опиняються у меншості. Тому, зіткнувшись з повідомленням, коментарем якоїсь «істоти» з чистою або сумнівною аватаркою, з чистим або таким, що вимагає часу і спеціальних знань для перевірки, профілем у соціальній мережі, підозрілим – надто простим, штучним тощо – ім'ям, слід бути дуже уважним, аби не опинитися під шкідливим впливом, здійснюваним ворожим тролем, ботом через штучну «ляльку-солдата». Найпершою реакцією тут має бути ясна публічна ідентифікація цих – за вихідним припущенням, презумптивно – небезпечних «істот» кіберпростору. Звичайно, це не убезпечить від пасток дезінформації абсолютно, але значно зменшить можливість уведення в оману, зрештою – можливу шкоду.

Сумлінний фактчекінг, інші елементарні заходи убезпечення від недоброякісних чи навіть ворожих інформаційних впливів тролів і ботів є корисними, але не завжди достатніми. Це стосується, зокрема, множини випадків, коли розносник дезінформації, брехливої пропаганди, намагаючись уникнути занадто відвертого обману, вдається до логічних хитрощів, замаскованих пасток.

У матеріалі Громадської мережі «Опора» за 18 липня 2022 року проаналізовані деякі приклади поточної російської пропаганди і вказано, серед іншого, що вона «не вигадує нічого нового та використовує ті самі прийоми пропаганди, що й Радянський Союз. Зокрема, йдеться про тактику під назвою "whataboutism", спрямовану на дискредитацію опонента твердженням, що той сам не діє відповідно до своєї позиції. При цьому первісні аргументи опонента не спростовують, а їх хибність не доводять. Цю тактику використовують для того, щоб зірвати

обговорення одного питання, змусивши замість нього обговорювати інше». Далі наведений конкретний випадок з брифінгу одіозної речниці російського МЗС [5].

Описане зовсім не схоже на активність анонімного троля, до того ж вміло підібрані факти можуть і не бути самі по собі брехливими. Хитрість тут інша, вона відома навіть не з радянських часів, а ще з історії Давнього світу як *аргумент до людини* (*argumentum ad hominem*), або *атака особи*. В загальному випадку ця хитрість полягає у порушенні загальнологічного закону тотожності, у повній підміні тези, коли оцінка змісту певного твердження підмінюється оцінкою якостей суб'єкта (особи, спільноти, держави і т. ін.), який його артикулював чи підтримує. Для аудиторії, обмеженої використанням тільки природного здорового глузду, до того ж у насиченій емоціями атмосфері за умови браку часу тощо такого роду хитрощі досить часто досягають мети. Тому, прагнучи не потрапити до хитро розставлених інформаційних пасток ворога, не опинитися під його злоякісним впливом, не можна обійтися без вивчення хоч би основ науки логіки і вміння критичного мислення.

Виклики освітнього культивування вмінь, з одного боку, мислити правильно, логічно, а з іншого – критично за умов інформаційної війни цілком очевидні. Проте вітчизняна освітня система дотепер не зреагувала на них у задовільний спосіб. Так, протягом десятиліть наука логіки у вищих навчальних закладах зазнає занепаду. Вона трансформувалась у «дисципліну за вибором», втративши в навчальних планах гарантію не тільки розумних «годин», а й навіть існування. Провину за це поділяють МОН України, адміністрації вишів, традиційно зосереджені на «профільних дисциплінах», і слабкий викладацький корпус, який переважно «читає» загальну, або формальну, логіку, суголосну скоріш потребам суспільства доби Модерну, а не сучасного інформаційного суспільства, умовам інформаційної війни. Ситуація з викладанням критичного мислення ще гірша, воно залишається справою окремих ентузіастів з окремих університетів (див., напр., [6], [7]).

Логіка у вітчизняних школах не викладається взагалі. У концепції Нової української школи, ухваленій Колегією МОН України 27 жовтня 2016 року, вміння критично мислити було визначене одним із пріоритетів сучасної освіти. Проте, констатувалось тут же, наразі українська школа не готує до цього. Сьогодні ситуація не набула потрібної позитивної динаміки, зокрема тому, що у значної частини наших можновладців, вчених і педагогів-практиків дотепер бракує ясного розуміння сутності критичного мислення та шляхів навчання йому (див., напр., [8]). Все зазначене однозначно вимагає певної реанімації, якісного осучаснення масового та систематичного викладання відповідних навчальних дисциплін у школах та вишах.

В ідеалі кожна нормальна людина інформаційного суспільства, зрештою – телеглядач, радіослухач, читач новин у друкованих або електронних ЗМІ, відвідувач соціальних мереж тощо – має бути навчена надати собі сама бодай первинну допомогу проти місінформації й дезінформації, шкідливих інформаційних впливів, ворожої пропаганди. Тож українському суспільству, аби не опинитися у стані переможеного в інформаційній війні чи, ширше, позбавленого ідентичності й перспектив лузера інформаційного суспільства, потрібна сучасна освіта з логіки і критичного мислення – якнайширша, варійована за віком, індивідуальними нахилами чи професійною підготовкою.

Основні висновки цієї короткої розвідки полягають у наступному.

Сила інформації, інформаційних технологій має не тільки «світлий», а і вкрай небезпечний «темний бік». Він зростає і набуває істотної ваги завдяки інформаційній воєнній активності, або, скорочено, інформаційній війні. Повноцінна інформаційна війна не може існувати, не ґрунтуючись на різного роду матеріальних явищах і не ставлячи за мету певним чином вплинути на матеріальний світ. Однак вона має й не менш необхідну та важливу ідеальну складову, що

вкорінена у психіці окремих людей, людських спільнот. Без потрібного результативного впливу на людські цінності, світогляд, усталені методи мислення чи алгоритми спілкування навіть досягнення якихось матеріальних воєнних цілей не буде, у загальному випадку, ані ефективним, ані остаточним. Освіта – як формальна, так і неформальна – фактично протягом усього життя формує і модифікує ціннісні пріоритети, основи світогляду людини, тієї чи іншої спільноти. Тому освіта, освітяни неодмінно й суттєво утягуються в орбіту інформаційної війни, є її активними учасниками..

Соціальні мережі та електронні ЗМІ, ширше – Інтернет сьогодні виявляється чи не найважливішим полем ведення ідеальної складової інформаційної війни, реально конкуруючи з ще недавно всемогутнім «телевізором». Тут зростає чисельність і вплив тролів та ботів, їх головний продукт – масове поширення замовної інформації чи дезінформації, фейків і маніпулятивних месиджів, для чого створюється множина вигаданих «істот» – «військо інформаційних ляльок-солдатів» з певними іменами та профілями у соціальних мережах.

Сумлінний фактчекінг й інші елементарні заходи забезпечення від ворожих інформаційних впливів тролів і ботів є корисними, але не завжди достатніми. Це стосується множини випадків, коли, зокрема, розносник дезінформації, брехливої пропаганди, намагаючись уникнути занадто відвертого обману, вдається до логічних хитрощів, замаскованих пасток для природного здорового глузду. Аби не опинитися під шкідливим впливом ворога, не можна обійтися без навчання хоч би основам науки логіки, вмінням ефективного критичного мислення. Це вимагає докорінного осясання масового та систематичного викладання відповідних дисциплін у школах і вишах.

В ідеалі кожна нормальна людина інформаційного суспільства, зрештою – телеглядач, радіослухач, читач новин у друкованих або електронних ЗМІ, відвідувач соціальних мереж тощо – має бути навчена надати собі сама бодай первинну допомогу проти місінформації й дезінформації, шкідливих інформаційних впливів, ворожої пропаганди.

Література

1. Towards knowledge societies: UNESCO world report. Paris: UNESCO Publ., 2005.
2. Ракетами та артилерією Росії не вдасться зламати нашу єдність і збити нас зі свого шляху – звернення Президента України. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційний веб-сайт*. 16 липня 2022. URL : <https://www.president.gov.ua/news/raketami-ta-artileriyeyu-rosiyi-ne-vdastsya-zlamati-nashu-ye-76521>
3. Information warfare. *Media – (Dis)Information – Security*. 2020. URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf
4. Бартош А. А. Стратегия и контрстратегия гибридной войны. *Военная мысль*. 2018. № 10. С. 5-16. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-i-kontrstrategiya-gibridnoy-voyny>
5. War speeches. Казки про «нацизм» та «русифікацію» від російської пропаганди. *Українська правда*. 18 липня 2022. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/18/7358751/>
6. Тягло А. В. «Наука рассуждать» в «быстром мире». *Философские науки*. 2013. № 3. С. 129-136.
7. Тягло О. В. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2017. № 2(21). С. 240-257.
8. Тягло О. В. Чи просто «увімкнути критичне мислення»? *Зміст освіти та освітні практики нової української школи: матеріали всеукраїнського освітнього форуму «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» (Полтава, 28 квітня 2021 р.)*. Полтава: ПОІПО, 2021. С. 66-74. URL : https://www.researchgate.net/publication/341740957_Taglo_OV_Ubezpecenna_spozivanna_informacii_-_viklik_sucasnomu_gromadanskomu_suspilstvu

ВЗАЄМОДІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ І БІЗНЕСУ

Н. М. Лакуша

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
Київський державний університет будівництва і архітектури,

м. Київ, Україна

email: tasha.18.best@gmail.com

Підіймаються питання інтеграції сфери освіти та бізнесу, співробітництва в контексті підготовки кадрів. Розглядаються аспекти взаємодії вузів та бізнес-компаній.

Ключові слова: *освіта, університет, бізнес, компетенція, співпраця, роботодавець.*

Lakusha N. M. Interaction between higher education and business

Issues of integration of education and business, cooperation in the context of personnel training are raised. Aspects of interaction between universities and business companies are considered.

Keywords: *education, university, business, competence, cooperation, employer:*

Вступ

Важливу роль у розвитку економіки відіграє інтеграція освіти та бізнесу. Це пов'язано з розвитком економіки знань, ефективним використанням інтелектуальних ресурсів, формуванням інноваційного середовища. Бізнес потребує висококваліфікованих кадрів, здатних примножити комерційний успіх.

Результати дослідження

У системі вищої освіти існує практика взаємодії вищих навчальних закладів та бізнесу. Університети знаходяться на шляху тісної співпраці для підвищення практичних знань студентів, інтеграції інтересів освітньої галузі, бізнесу та інших галузей економіки.

Існують певні види співробітництва вузів, підприємств та компаній. Це і мобільність студентів та викладачів, участь у навчальному процесі, наукові дослідження та розробки. Також компанії беруть участь у профорієнтації, надають у своїх компаніях робочі місця на період практик, виділяють гранти, підтримують розвиток стартапів, беруть участь у працевлаштуванні. Бізнес зацікавлений у працівниках, які мають певні знання та навички. Потрібно формувати мотивацію до професійної діяльності, психологічну готовність до праці в умовах конкуренції.

Випускники університетів повинні мати певні компетенції: здатність продукувати нові ідеї, вирішувати комплексні проблеми в різних сферах діяльності, проводити власні наукові дослідження, результати яких мають нести наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Затребувана також компетенція щодо успішного здійснення інноваційної науково-технічної діяльності на основі міжособистісних взаємин для максимального самовираження на основі терпимості, психологічної сумісності та етики поведінки.

При цьому роботодавці виділяють певні аспекти співпраці з університетами: гнучкість вишів, наявність спільних інтересів та мотивація, фінансові ресурси, зацікавленість університетів у практичних знаннях, відсутність бюрократії у вищих навчальних закладах, зацікавленість у наукових дослідженнях та розробках.

Висновок

Роботодавці співпрацюють з університетами у сфері мобільності студентів, викладацького складу, стажувань, практичного навчання. Економічна і соціальна ефективність системи освіти є певною умовою для співробітництва з бізнесом.

Література

1. T. Davey, A. Meerman, V. Galan Muros, B. Orazbayeva, T. Baaken. The State of University- Business Cooperation in Europe. Final Report. 2018.
2. Бабін І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. [Електронний ресурс] / І. Бабіна, В. Лікова. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropsko-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r-.html>

УДК 378: 37.02

ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ТА ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

А. В. Василич

здобувачка вищої освіти,

факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії,

Вінницький національний технічний університет,

м. Вінниця, Україна

email: vasilinichnastyia@gmail.com

Рівень розвитку освіти є найважливішим внутрішнім показником національної безпеки, оскільки саме освіта забезпечує можливість доступу до знань та участь усіх членів суспільства у створенні духовних цінностей та засвоєння досягнень культури. Аналіз публікацій з даної теми свідчить про всезростаюче усвідомлення того факту, що національна безпека і освіта взаємозалежні одне з одним. Проблеми національної безпеки в її різних аспектах достатньо ґрунтовно розроблені в працях багатьох авторів. У даній статті здійснено спробу розкриття ролі освіти в забезпеченні національної безпеки держави. В статті сказано що, хоча національну безпеку не можна забезпечити лише засобами освітньої політики, але й неможливо гарантувати поза простором освіти. Роль освіти на сучасному етапі розвитку країни визначається задачами перетворення України в демократичне суспільство, у правову державу, державу з ринковою економікою, задачами подолання небезпеківідставання України від світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. У цьому зв'язку освіта повинна ввійти до складу основних пріоритетів національної безпеки.

Ключові слова: національної безпека, освіта, державна політика, освіта як зброя, національна свідомість.

Vasylynych A. V. Education as a component and factor of ensuring national security of the state

The level of education development is the most important internal indicator of national security, since it is education that provides access to knowledge and the participation of all members of society in

the creation of spiritual values and assimilation of cultural achievements. An analysis of publications on this topic indicates a growing awareness of the fact that national security and education are interdependent. The problems of national security in its various aspects are sufficiently thoroughly developed in the works of many authors. This article attempts to reveal the role of education in ensuring the national security of the state. The article states that, although national security cannot be ensured only by the means of educational policy, it cannot be guaranteed outside the space of education either. The role of education at the current stage of the country's development is determined by the tasks of transforming Ukraine into a democratic society, into a state governed by the rule of law, a state with a market economy, and the tasks of overcoming the danger of Ukraine falling behind world trends in economic and social development. In this connection, education should be part of the main priorities of national security.

Keywords: *national security, education, state policy, education as a weapon, national consciousness.*

Сфера національної безпеки України сьогодні зазнає реформування, яке викликано зміною суспільно-економічного устрою держави, а також повільною адаптацією системи національної безпеки до нестандартних умов. У зв'язку із склавшюся ситуацією виникає потреба зосередитись на загрозах та пошуку шляхів зміцнення національної безпеки країни. Освітня сфера може бути ключем до повільного, але розмірного вирішення проблем- підготовка висококваліфікованих фахівців для всіх без винятку галузей. Освіту слід розглядати як зброю у справі зміцнення національної безпеки, бо нарощення військового потенціалу вже не може гарантувати безпеку і в такому сенсі аспекти безпеки освіти є визначальними для всіх інших сфер соціально-економічного життя. Освіченість є визначальним фактором при формуванні інтелектуального потенціалу особистості, стимулом економічного зростання країни, підвищення добробуту населення та престижу країни на світовій арені, що без сумніву позначається на національній безпеці країни. У справі зміцнення національної безпеки країни освіта повинна забезпечити формування у громадян країни критичного мислення, національної свідомості, зміцнення духовної безпеки, підготовку кадрів з інформаційної безпеки. Національній безпеці завдається шкода, якщо ускладнюється самоідентифікація, самовизначення людини як жителя України, якщо освіта не формує нові способи реагування на процеси, що відбуваються в технологічній інфраструктурі і суспільній свідомості, якщо в структурі освіти є умови, що спотворюють або руйнують свідомість і самосвідомість людини, якщо освіту невірно інкорпоровано, вмонтовано в структуру суспільства і його господарського комплексу. Вплив освіти на безпеку країни визначається тим, якою мірою вона знижує або підвищує рівень інтелектуального і вольового потенціалу населення в порівнянні з іншими країнами, як вона забезпечує освоєння підростаючим поколінням високих технологій, якою мірою орієнтує молодих людей на рішення ключових найгостріших проблем, з якими вони зустрінуться в ХХІ столітті.

Рівень належного технічного забезпечення навчального процесу не дозволяє створювати програми для підтримки обдарованих студентів та зменшує інтерес молоді до здобуття вищої освіти, особливо її найвищих щаблів – навчання в аспірантурі та докторантурі; зниження якості освіти; підвищення рівня корупції в освітній сфері; висока плата за навчання; нестабільна ситуація в країні. Все це створює умови для виїзду молоді за кордон на навчання, а часто і на постійне місце проживання. У результаті Україна втрачає працездатне конкурентоздатне населення. Як вітчизнянні, так і іноземні уряди займаються питанням суті та актуальності освітньої безпеки, проте досі ніхто не зміг довести діло до кінця.

Таким чином, наступним кроком для вирішення даної проблеми має стати вироблення державної політики та розробки заходів щодо підвищення якості освіти.

Висновок

В наш час, коли країни захоплюють внаслідок ведення гібридних воєн чи економічними методами, лише свідоме економічно активне конкурентоздатне населення може створити надійний захист для країни, а для його формування необхідною є якісна освіта. Забезпечення національної безпеки України прямо залежить від того, з якою освітньою підготовкою житиме молодь країни в ХХІ столітті, якими будуть її моральні і політичні ідеали, соціальні цінності, рівень загальної культури і професійної підготовки. Освіта має здатність активно впливати на розвиток матеріального і духовного виробництва; формує основну силу суспільства - працівників виробництва; впливає на процеси зміни соціальної структури; є найважливішим засобом передачі молоді моральних цінностей, вироблених її попередниками; формує політичні погляди людей і прищеплює початкові навички суспільної діяльності, основи політичної і правової культури

Література

1. Освіта в системі національної безпеки. URL : <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-uni-versitetu-krok/article/view/195>
2. Лукичев Г. Системи фінансування вищого образования в зарубіжних країнах : учеб. пособие. М. : РУДН, 2008. 194 с.
3. Палехова В. Освіта: суспільне благо або товар? Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Економіка». 2010. Т. 133. Вип. 120. С. 25–31.
4. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії : аналіт. доп. / Іщенко А. Ю., Зубченко С. О., Карпенко М. М., Лозовий В. С., Черненко Т. В. К. : НІСД, 2017. 44 с.
5. Михальченко М. І., Скотна Н. В. Роль освіти в цивілізаційному вихованні молоді. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2010. С. 252-277.
6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018. URL : <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>
7. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Баранівський В. Ф. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства / В. Ф. Баранівський // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2013. – Вип. 41(1). – С. 206 – 221.
9. Живко З. Б. Освіта в системі національної безпеки країни / З. Б. Живко, Л. В. Кухарська // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. – 2019. – Вип. 2. – С. 205 – 211. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2019_2_27
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 берез. 2016 р. № 92/2016. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/922016-19832
11. Освітньо-культурний простір України: філософські, історичні, культурологічні абрис : монографія / за заг. ред. проф. О. Ю. Панфілова. Харків : Майдан, 2012.
12. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзобаня. Харків : Право, 2021.
13. Тробін М. П. Освіта в умовах глобалістики / Матеріали III Міжнародної наукової

УДК 378.14

ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

О. В. Герасімова

кандидат педагогічних наук, доцент
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародного співробітництва,
КЗВО «Вінницька академія неперервної освіти»,
м. Вінниця, Україна
email: gerasimovaalena79@gmail.com

Проблематика даної статті розкриває виклики європейської інтеграції і збереження мовної української національної ідентичності. Особливу увагу приділено висвітленню національної ідентичності через призму мовної проблематики, окресленню викликів, які постають перед українцями на шляху входження до міжнародної спільноти, та відповідям на них.

Ключові слова: інтеграція, мовна компетентність, національна ідентичність.

The subject of this article is to reveal the challenges of European integration and preservation of the linguistic national identity of Ukrainians. Particular attention is paid to the coverage of national identity through the prism of linguistic issues, outlining the challenges that Ukrainians face on the way to joining the world community, and the answers to them.

Key words: integration, language competence, national identity.

Актуальність дослідження

Сучасну вищу освіту можна розуміти як багатовимірну платформу освітніх і виховних впливів, спрямовану на широку громадськість, незалежно від факторів, що її відрізняють. Це більше, ніж просто освітні заходи, присвячені розвитку твердих і м'яких навичок. Вона включає як формальну діяльність закладу вищої освіти на основі навчального плану, так і зміст та форми усіх інших видів партнерської взаємодії зі здобувачами освіти, компетентність і готовність науково-педагогічних працівників працювати над створенням безпечного освітнього середовища, а також вплив глобалізації світу на самовизначення українських громадян. Розбудова громадянського виміру вищої освіти в кожній із цих сфер впливу вимагає окремих, адаптованих до аудиторії, послідовних форм комунікації, що здійснюються в контексті європейських цінностей.

Сучасна освіта без кордонів не повинна конкурувати з національною освітою чи протиставлятися патріотичному вихованню, а має розширювати та доповнювати його. Свого часу у поляків була дилема: Польща належить до Європи географічно, але чи може кожний поляк сказати про себе, що він єропеєць? Вони стверджували, що не можна жити в Польщі і не відчувати себе поляком. Якщо ви живете в Європі, то потрібно ідентифікувати себе з європейцями. Процес формування національної та європейської ідентичності тривалий. Для

поляків це почалося в десятому столітті. А для українців? І взагалі, що таке національна ідентичність, а що є ідентичністю європейською?

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми

Наукові дослідження з проблем національної ідентичності представлені українськими та зарубіжними соціологами, істориками, політологами, філософами, культурологами. Дослідники з широкого кола дисциплін розмірковують про людську ідентичність. Зокрема, це поняття аналізують науковці з галузей філософії, психології, соціології та політології. Зигмунт Бауман, зокрема, писав про ідентичність як "[...] рефлексію, яка виникає в людині, коли виникає конфронтація, загрозлива ситуація, яку дослідник ілюструє за допомогою метафори – фортеці в облозі" [5, 49]. Сьогодні питання про ідентичність "[...] з'являються тим частіше, чим більше ідентичність стає чимось нав'язаним, а не тим, що виникає з міркувань усвідомлення себе в упорядкованому і стабільному світі" [6]. Такі визначення стосуються викликів, які постають перед людиною у сучасному світі. В даний час на рівні глобальної політики всіляко підкреслюється варіативність культурної ідентичності і наголошується на автономії особистості, через можливість вибору культурних елементів, з якими людина може себе ідентифікувати. У такій реальності питання про контекст і сенс ідентичності є надзвичайно актуальними і матимуть важливе значення в контексті проектування напрямів людського розвитку. Проблеми ідентичності увагу приділяють все більше і більше дослідників. Цьому сприяють зростаючий вплив глобалізації, зростаюча міграція та взаємодія національної культури з космополітичною.

Мета статті – розглянути національну ідентичність через призму мовної проблематики, окреслити виклики, які постають перед українцями на шляху входження до європейської міжнародної спільноти та відповіді на них.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ідентичність (англ. «Identity») є «сутність» кожної національної спільноти. Вона поєднує в собі культурну спадщину, цінності, ідеї, символи і стереотипи, встановлені в мові, звичаях, властивих людській свідомості. Національна ідентичність не існує в стерильній формі. Доля націй є явищем складним і комплексним. Українська національна ідентичність впродовж уже багатьох років піддається впливу основних цінностей "європейської цивілізації" ("західної цивілізації"). Українська ідентичність останнім часом формується у співпраці з провідними країнами Західної культури. Збереження української ідентичності вимагає вдумливості, а не бездумного наслідування.

Європа була і є плюралістичною, різноманітною у мовному і культурному аспектах. В основі ідентичності Європи [1]:

а) грецька культурно-інтелектуальна та етична традиція; б) римські традиції держави і права;

в) універсальні християнські цінності.

Сучасні особливості європейської ідентичності складають основу встановлених правил демократії, поділу влади, турботи про людину. В Європі спостерігається значне поширення освіти і науки.

Українська національна ідентичність розвивалася тривалий час відокремлено від європейської ідентичності. Основними складовими національної ідентичності є культурні символи, серед них – мова. Україну з народами Європи об'єднує ціла низка факторів: сторінки історії, освіти, мистецтва. Основною системою освіти для української еліти (інтелектуальної, літературної, політичної) був європейський Захід. Українці жили понад тисячу років в центрі Європи і створили та зберегли свою власну етнічну культуру і національність. Так що ми можемо

сказати про себе, що ми європейці. В той же час ми повинні мати здатність вільно спілкуватись з усіма, хто належить до європейської групи. Але, якщо над магазином або компанією розмістити табличку англійською мовою, то це не буде «європейська ідентичність». Європейська ідентичність – це повага до всіх європейських народів і всіх мов. Про рівність мов в Раді Європи свідчить багатомовна сторінка її веб-порталу. Також підтвердження цього знаходимо у Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради, зокрема: «Ключові компетенції для навчання протягом усього життя» [2].

Європейський парламент відзначив вісім ключових компетенцій, серед яких першими є мовні компетентності. Розглянемо їх.

Компетентність 1. Спілкування рідною мовою.

Людина виражає і інтерпретує поняття, думки, почуття, факти і думки в усній та письмовій формі мовлення (аудіювання, говоріння, читання і письмо) і опрацьовує в повному обсязі соціальні і культурні контексти – в освіті та навчанні, на роботі, вдома і у вільний час.

Комунікаційна компетентність є результатом засвоєння рідної мови, нерозривно пов'язаної з розвитком індивідуальних пізнавальних здібностей, що забезпечують інтерпретацію світу і відносини з іншими людьми. Спілкування рідною мовою вимагає від людини знання лексики, граматики, функціональної і функції мови. Вона включає в себе усвідомлення основних типів взаємодії слів, знання в області літературних текстів і інших основних особливостей різних стилів і реєстрів мови, а також усвідомлення мінливості мови та способів спілкування у різних контекстах. Люди повинні мати можливість спілкування в усній і письмовій формі в різних комунікативних ситуаціях, а також обирати спосіб спілкування та адаптувати його до вимог ситуації. Компетентність включає в себе також навички розрізнення і використання різних типів текстів, пошуку, збору і обробки інформації, використання допомоги, а також формулювання і вираження власних аргументів в усній та в письмовій формі, переконливо, в залежності від контексту.

Позитивна позиція щодо спілкування рідною мовою, включає в себе схильність до критичного мислення і конструктивного діалогу, інтерес до контакту з іншими людьми. Це пов'язано з усвідомленням впливу мови на інших людей, а також необхідність розуміння і використання мови в позитивному контексті і з соціальною відповідальністю.

Компетентність 2. Спілкування іноземними мовами.

Спілкування іноземними мовами ґрунтується значною мірою на тих самих навичках, що і спілкування рідною мовою: розуміти, висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти і думки в усній та письмовій формах мовлення (аудіювання, говоріння, читання і письмо) у відповідному діапазоні соціальних і культурних контекстів (в освіті та навчанні, на роботі, вдома і у вільний час) залежно від бажання або потреб людини. Спілкування іноземними мовами також вимагає таких навичок, як посередництво і розуміння культурних відмінностей. Ступінь освоєння мови в межах чотирьох мовних компетенцій (аудіювання, говоріння, читання і письмо), а також в залежності від соціального і культурного контексту особистого, навколишнього середовища та потреб або інтересів людини.

Компетентність спілкування іноземними мовами вимагає знання лексики та граматики, свідомої функціональності основних типів взаємодії словесної і реєстрів мови. Важливим є також знання соціальних конвенцій в аспекті культурності і мінливості мов.

Необхідні навички спілкування іноземними мовами включає в себе здатність розуміння повідомлень, ініціалізації, підтримки і завершення розмови і читання, розуміння та написання текстів залежно від потреб людини. Здобувачі вищої освіти повинні також бути в змозі фактично використовувати мови в неофіційному порядку в рамках навчання протягом усього життя.

Позитивне ставлення до спілкування іноземними мовами включає в себе усвідомлення культурного розмаїття, а також інтерес і цікавість до мов і міжкультурної комунікації [2].

Наприклад, знання англійської мови, як іноземної, дає можливість пересічному українцю одночасно брати участь в декількох культурах.

Існує загальна думка в Україні, що світ вже вибрав англійську в якості мови світу. Це не відповідає дійсності. Народи Європи є палкими прихильниками «своїх» мов і в жодному разі не розглядають їх як менш важливі, ніж англійська. Підтвердженням того є результати голосування читачів австрійської газети «*DerStandard*». Редакція цієї газети попросила читачів дати відповідь на наступне питання: «Європа говорить багатьма мовами – найбільш використовуваною мовою є англійська, а потім німецька та французька мови. Яка з цих мов повинна бути європейською офіційною мовою? Яку мову мають обов'язково знати європейці?» Редакція *DerStandard* надала можливість вибрати один з наступних варіантів: есперанто, німецька, англійська, французька, іспанська, інші мови, «знання рідної мови досить» [3].

В табл. 1 можна побачити результати голосування на тему «Яка мова є найважливішою?», які говорять самі за себе.

Таблиця 1 – Результати опитування «Яка мова є найважливішою?»

Варіант мови	Число голосів	Відсоток голосів
Есперанто	8537	66.1%
Німецька	1484	11.5%
Англійська	1459	11.3%
Французька	862	6.7%
Іспанська	131	1%
Інші мови	140	1.1%
Знання рідної мови досить. Іноземні мови переоцінені	304	2.4%

Висновок

Ідентичність, національна ідентичність, українська індивідуальність... Наша мова, якою ми спілкуємося з людьми, приналежними до української національної групи і української культурної спадщини, є однією із європейських мов. Європейська ідентичність не може бути пов'язана з відмовою від нашої національної ідентичності. Проте ми повинні залишатися українцями і пишатися цим. Ми повинні поважати наші національні символи і, відчуваючи свою приналежність до європейського співтовариства, вивчаючи іноземні мови, перш за все, дбати про красу і чистоту української мови, як європейської компетентності.

Література

1. де Ружмон Д. Відкритий лист європейців / Д. де Ружмон // Варшава, 1995 – с. 42-43
2. Rekomendacja Europejskiego parlamentu i Rady od 18 grudnia 2006 roku na kluczowych kompetencji dla nauczania w ciągu całego życia. Dziennik urzędowy Unii Europejskiej L394. – Заголовок з екрана. – <https://cutt.ly/5BzyJDw>
3. Welche Sprache ist am wichtigsten? – Заголовок з екрана. – <https://cutt.ly/OBzyUOK>
4. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Таращука. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
5. Waszczyńska K. Wokół problematyki tożsamości / K. Waszczyńska // Płock:

УДК 378.14

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Л. А. Києнко-Романюк

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри управління та адміністрування,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»,
м. Вінниця, Україна
email: lesiakyienkorom@gmail.com

У статті розглянуто сутність української національної ідентичності на сучасному етапі розвитку освітньої системи України та педагогічні підходи формування громадянської свідомості у студентської молоді. Узагальнено фактори, які впливають на процес формування національної ідентичності, як спроможності неупереджено і об'єктивно визначати власну позицію та вливатись у світове співтовариство, не втрачаючи основних концептуальних категорій, навколо яких формується особистість.

Ключевые слова: *ідея, навчально-виховний процес, особистість, українська національна ідентичність.*

The article describes the content of Ukrainian national identity at the present stage of development of the educational system of Ukraine and pedagogical approaches to the formation of civic consciousness among students. The factors that influence the process of formation of national identity as the ability to impartially and objectively determine one's own position and join the world community without losing the basic conceptual categories around which the personality is formed are generalized.

Ключові слова: *idea, educational process, personality, Ukrainian national identity.*

Актуальність дослідження

Особистість людини формується в процесі всього життя, і все ж роки дитинства і період юності, як правило, мають ключове значення з точки зору того, в якій національній ідентичності почуватиметься особистість в дорослому віці.

Ознаки української національної ідентичності, безумовно, можна помістити серед тих, які визначаються як такі, що не містять остаточних досліджень ні в теорії, ні на практиці. Вивчення ідентичності вкрай складна річ, починаючи з дефініційного аспекту. Не вдаючись до дискурсу, ми зупинимося на розумінні словосполучення "ідентичність особистості". Дана дефініція взаємопов'язує поняття: "ідея", "особистість", "свідомість", "почуття". Відтак, мова іде про почуття приналежності до однієї групи: сім'ї, сільської / міської громади, регіонального,

національного або транснаціонального об'єднання. Співіснування різних груп також означає співіснування різних особистостей.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми

Французький соціолог Ален Турен зазначає, що усвідомлення власної ідентичності не є усвідомленням теперішнього, а, перш за все, – це знання про минуле. Найбільш значимим співтовариством, в якому формується наша соціальна ідентичність, є нація. Тому, коли ми говоримо про національну ідентичність, ми повинні пам'ятати про те, які чинники насправді сприяють цьому. «Мати національну ідентичність означає мати мову, яка дозволяє вам висловити національну приналежність» – Майкл Биллиг [1]. «Двоє людей належать до однієї нації, якщо і тільки якщо вони беруть участь в тій же культурі» – Е. Геллнер [2].

Мета статті – розглянути питання формування і розвитку національної ідентичності у студентської молоді, узагальнити чинники, які важливо враховувати під час організації навчально - виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття ідентичності має два важливих аспекти. По-перше, пам'ять про своє минуле і свідоме передбачення майбутнього, усвідомлення безперервності існування. Другий аспект пов'язаний із прийняттям відмінностей та свідомим ставленням до категорій "ми" та "інші".

В розвинених демократичних країнах філософи, педагоги, психологи і представники інших наук, які вивчали людину і процес її життєдіяльності, мали можливість, залежно від власних уподобань, притримуватися переконання щодо їх цілковитої фізіологічної визначеності чи, навпаки, повної незалежності від генного матеріалу людини і формування всієї сфери вищої ментальної діяльності особистості на основі інформаційного впливу даного антропогенного середовища – батьків, родичів, найближчих сусідів, системи освіти, народу, держави. Але зустрічалися й проміжні варіанти – науковці вважали, що „частина людини” була детермінована фізіологічно, і „друга частина” – соціальний продукт системи виховання і навчання. Порівняно мало дослідників, які доводили, що імпульси до дії виникають у людини без жодних причин і будь-яких логічних природних пояснень, а є результатом випадкового розташування молекул та інших складових частин тіла. Моделлю подібного випадку може слугувати молекулярна система з броунівськими частинками, рух кожної з яких відбувається хаотично, а тому передбачити розташування всіх частинок через якийсь час цілковито неможливо, відтак, неможливо робити й прогнози щодо поведінки людини в тих чи інших умовах.

Для нашого подальшого аналізу процесу розвитку національної ідентичності у студентської молоді важливим є висновок науковців про те, що реальний психологічний портрет особистості формується як наслідок одночасного впливу генетичного матеріалу та успадкованих програм реакцій на довкілля, освіти, соціального оточення та його стимулюючого впливу на формування та розвиток молоді людини як громадянина своєї держави.

Багато авторів визнають, що стосунки, ставлення, ідеї щодо власної нації різноманітні, відтак, наявна категоризація патріотизму і націоналізму. З цієї точки зору, *патріотизмом* є любов до своєї країни, повага і любов до своєї батьківщини, турбота про загальне благо, благо країни перевищує особисті інтереси. Патріот буде особистий розвиток в контексті розвитку культурного та освітнього товариства своєї країни. Натомість, *націоналізм* це надання своєму народу найвищого значення, переконання в перевазі своєї нації над іншими. Крайньою формою націоналізму є *шовінізм*, який виражається в некритичному ставленні до своєї нації, що призводить до експлуатації, дискримінації та нетерпимості – порушення прав людини [3].

Але часто буває так, що різниця між цими позиціями є досить тонкою, і чітко розділити важко досить важко, тому дуже важливо педагогам приділяти цьому належну увагу в організації навчально-виховного процесу під час роботи зі студентською молоддю.

Хоча, на сьогоднішній день існують різні думки щодо першоважливості мови спілкування для визначення особи з національною приналежністю, ми погоджуємось з тими авторами і дослідниками, які вважають мову важливим чинником формування національної ідентичності. Мова нації визначається як мова національної спільноти, тому питання мови ділового та повсякденного спілкування є одним з найбільш важливих факторів, які створюють відчуття спільноти. Проте, можна погодитись, що не тільки мова є ознакою національної ідентичності.

Фактором, який визначає почуття спільноти і почуття відособленості від інших груп, також є культура [4]. Зобов'язання щодо свого власного народу, в тому числі збереження його культури, вимагає від кожного громадянина свідомого ставлення і турботи про різні її складові. Таким чином, мова іде про національну ідентичність в контексті самовизначення приналежності до спільноти українців, прийняття цінностей, культурної спадщини, презентація у світі, як прояв патріотизму, любові до своєї батьківщини. Для формування та розвитку почуття національної спільноти важливо, щоб молодь розділяла одні й ті ж культурні цінності.

Ще одним компонентом, який має значення, як елемент національної ідентичності, є релігія. Релігія забезпечує мову символів, ритуалів і звичаїв, що полегшує вираження національної ідентичності. З історичної точки зору, релігійна ідентичність дала початок формування почуття відособленості етнічної і національної. Незважаючи на декілька десятиліть заборони прояву релігійних почуттів, у нашій культурі все ж збереглися релігійні ідентифікації. І наша країна, на відміну від більшості європейських країн, вирізняється релігійними самовизначеннями, заснованими на різних чинниках (історичних, міграційних тощо). Сила проникнення релігійних організацій має великий вплив на розвиток національної та етнічної ідентичності різних народів. Важливо враховувати, що, незважаючи на те, що «Україна є світською державою: церква відокремлена від держави, а школа — від церкви» (Конституція України, ст. 35), релігійні організації сьогодні вносять значний вклад в розвиток освіти.

Національна ідентичність пронизує повсякденне життя звичним способом, а педагогічна риторика, навчально-виховні заходи освітнього закладу – невидимий фон виховання студентської молоді.

Висновок

Таким чином, зосередивши увагу на поточній ситуації, ми можемо констатувати що навчально-виховний процес носить соціально формуючий характер, і що освітній заклад відіграє важливу роль у формуванні та розвитку національної ідентичності.

Враховання зазначених нами чинників в організації навчально-виховного процесу є дуже важливим аспектом, щоб дати молоді усвідомлення цінності приналежності до української спільноти, як нації, що проживає на теренах України та за її межами. Це єдність, яка з'єднує і об'єднує людей, яким доля своєї країни не є байдужою і які готові змінюватись, докладати особистих зусиль для побудови суспільства і країни, в якій хочеться жити. Національна ідентичність, як і раніше, зберігається в глобалізованому світі і значиться серед основних концептуальних категорій, навколо яких формується особистість.

Література

1. Billig M. More Examples, Less Theory / Michael Billig. 2019. – 292 с. – С. 44 – 71.
2. Gellner E. The coming of nationalism, and its interpretation: the myths of nation and class / E. Gellner. // 1998. – 456 с. – С. 146–185.

3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Київ, 1994-2016. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 – Заголовок з екрана.

4. Kundra Nakul. Understanding Nation and Nationalism / Nakul Kundra // Interdisciplinary Literary Studies (2019) 21 (2): S. 125–149.

УДК 378.14

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В. М. Заячковський

кандидат педагогічних наук

директор ДЗВО «Могилів-Подільський монтажно-економічний коледж»,

м. Могилів-Подільський, Україна

email: v.zajachkovskyj@outlook.com

Проблематика даної статті сконцентрована на питаннях перетворень, що відбуваються в сучасній культурі в контексті проблеми національної ідентичності, мультикультуралізму, співіснування культур. Особливу увагу приділено кільком аспектам: визначення особистості в сучасних реаліях та ролі компетентнісного підходу до формування особистості у умовах глобалізації.

Ключові слова: національна ідентичність, компетентнісно освіта, глобалізаційні процеси, мультикультурність.

The subject of this article is focused on the issues of transformations taking place in modern culture in the context of the problem of national identity, multiculturalism, coexistence of cultures. Particular attention is paid to several aspects: the definition of personality in modern realities and the role of competence approach to the formation of personality in the context of globalization.

Keywords: national identity, competence-based education, globalization processes, multiculturalism.

Актуальність дослідження

Поняття глобалізації увійшло в наше повсякденне життя. В основі глобалізації лежить соціальний процес, пов'язаний з експансивним розвитком сучасної формації суспільства. Глобалізація розглядається як об'єктивний процес стиснення світу і одночасне усвідомлення, що він становить єдине ціле. "Глобалізація полягає в множинності зв'язків і взаємності, взаємодії держав і суспільств, що утворюють нинішню світову систему" [Цит. за 1]. Глобалізаційні процеси включають в себе спілкування, економіку, транспорт, культуру, політику, інформацію, і, передусім, освіту. Зміст цих перетворень виражається не тільки в нівелюванні кордонів, але і на символічному рівні, психологічному. Дослідники виділяють чотири фундаментальні площини, на яких відбувається глобалізація: політична, військова, економічна і культурна. Зазвичай звертається особлива увага на дві останні.

В період входження до Європейського Союзу наші сусіди – поляки – переживали хвилювання щодо збереження національної ідентичності та виокремленості особистої культури, традицій. На думку Войцеха Бурци, глобалізація знаменує собою наднаціональний характер змін. Вони не залежать від специфіки територій, національних особливостей і проходять в надлокальному просторі. Глобалізація – процес абстрактний. Спільноти перестають сприйматися як окремі одиниці стають компонентами глобальної території. Глобалізація – питання, що функціонує на багатьох рівнях. Поняття глобалізм являє собою своєрідний оксюморон (з одного боку, говорячи про глобалізм, ми маємо на увазі універсалізм, уніфікацію; з іншого боку, регіональність і реставрації "малих батьківщин") [2]. Ці визначення доповнюють один одного і представляють собою двонаправлені каталізатори. Ми маємо справу з паралельними явищами: захист національної ідентичності і регіоналізму, а також профілактика етноцентризму і шовінізму.

З метою задоволення суспільних потреб і реалізації свого призначення університет повинен бути відкритим для діалогу, обміну інформацією і взаємодії із внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами як суб'єктами впливу на його функціонування. Університет в умовах глобальних викликів і ризиків, зміни освітніх парадигм, суспільних трансформацій повинен враховувати наслідки своєї діяльності для всіх стейкхолдерів і бути за них соціально відповідальним.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми

Поняття національної ідентифікації особистості є одним з багатьох, які сьогодні піддаються інтенсивній експлуатації. Теорії національної ідентичності відносяться до групи концепцій, які з'явилися на ґрунті досліджень, присвячених механізмам поведінки і групових процесів, з особливим акцентом на конфлікті і дискримінації. До основних відносяться поняття Генрі Тайфеля. На його думку, провокацією появи різного роду ворожнечі є процеси побудови визначень власної особистості, тобто формування особистості. Формування особистості ґрунтується на превалюванні особистих якостей. У свою чергу, соціальна ідентичність, до якої включена національна, визначається приналежністю особистості до певної групи. Г. Тайфел виділяє три функції соціальної ідентичності:

- перебування в просторі колективного життя;
- забезпечення почуття безпеки і регулювання соціальної поведінки особистості;
- відображення стереотипних якостей членів певної групи.

Г. Тайфел виокремлює два типи поведінки: міжособистісна і міжгрупова, які перебувають в тісній кореляції між собою. Активізація соціальної ідентичності напряду призводить до стимуляції механізмів категоризації та стереотипізації образу членів групи своєї і чужої.

Мета статті – розглянути аспекти визначення особистості в сучасних реаліях в умовах глобалізації та перетворення, що відбуваються в сучасній вищій освіті в контексті проблеми співіснування культур.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття національної ідентичності особистості у соціологічній перспективі включає в себе певні характеристики (територія, економічне життя, мова, національний характер культури, зовнішній вигляд, краса, етнічний спадок, унікальний генетичний код, знання, погляди, переконання, цінності, особистість, що є зосередженням унікального життєвого досвіду, тощо). В наукових колах існують досить протилежні трактування поняття «нація». Ернст Гелнер розглядає націю як конструкт індустріальної культури, що характеризується загальною освіченістю, високим рівнем грамотності і громадянської самосвідомості переважної більшості її представників [4]. Бенедикт Андерсон говорить про національність як про результат виховання в окремому суспільстві, де людині навіюється міф спільного походження і тісних кровних, культурних та

історичних зв'язків усіх представників народу, до якого він належить [5]. А. Кюсkowska визначає ідентичність як "[...] широкий і складний макет (синдром) способів дії, норм, цінностей і символів, вірувань і символічних творів" [6].

Ідентичність пов'язана з поняттям народу і його культурою. За словами В. Квасневича виділяють три етапи формування ідентичності. Перший мав ідеологічний характер на рубежі XVIII і XIX ст., коли культура розглядалася як досягнення благородного стану. У першій половині XIX століття (другий етап) це поняття розуміли як сукупність досягнень всіх членів суспільства. Третя концепція передбачає, що всі досягнення розуміються як спільна спадщина всього народу. Багаторічна боротьба, спрямована на захист власної ідентичності, традицій призвела до того, що ми перебуваємо у постійній боротьбі за «ікони» нашої культури. У зв'язку з цим ідентифікація з ключовими цінностями (компетентностями) є одним із установчих компонентів, що визначають почуття ідентичності.

Сьогодні ми зіткнулися з різним баченням поєднання національної культури і європейської як у локальному, так і у глобальному масштабах. Частина дослідників побоюються розширення значення релятивізму і універсальності. Таку перспективу намалював Г. Метьюз, який відзначає три рівні формування "я":

- рівень очевидності відзначається тим, що працює не замислюючись, нижче рівня самоконтролю, у зв'язку з чим може усвідомлюватися лише побічно;
- рівень «shikata ga nai» відноситься до постійних речей, на які ми не маємо впливу, а що стосується ініціативи індивіда, то вона випливає з ситуації поза зоною самовладання;
- рівень, на якому ми діємо за вибором, опираючись на власні переконання, здійснюючи контроль і розуміння ситуації; це рівень, що дає відчуття свободи у прийнятті рішень [7].

Перетворення в глобалізації пов'язані з тим, що мають місце розрив територіальних зв'язків і концентрація уваги на правах. Глобалізація не виключає симбіозу культур. Мультикультуралізм являє собою неодмінний елемент сучасної дійсності, і призвів до того, що громади стають більш відкритими для обміну досвідом, діалогу.

В контексті неперервної компетентнісної освіти важливо звертати увагу на такі актуальні проблеми, пов'язані з явищем глобалізації:

- Чи призведе відкритість до втрати ідентичності?
- Мультикультуралізм збільшує чи обмежує можливості розвитку?
- Чи є можливою рівноправність культур?
- Чи є можливим культурне об'єднання європейських спільнот?
- Чи зменшує соціальні дистанції пізнання інших культур?
- Яку форму має мати національна ідентичність? [3]

Вищенаведені питання призводять переконання, що національна ідентичність поєднує в собі елемент незмінності цілісності людини, піддаючись одночасно невпинним змінам. Своєрідність "я" становлять біологічні фактори, зокрема генетичний потенціал. Це тягне за собою наслідки у вигляді наявності здатності до аутоідентифікації, з іншого боку, ми виявляємо схильність до поглинання відмінностей. Структурована і цілеспрямована національна ідентичність виникає, в основному, з почуття відповідальності, поваги до свободи. Національна ідентичність є своєрідним феноменом.

Висновки

Помітною тенденцією є комерціалізація національної ідентичності, яка обумовлена соціально-культурними перетвореннями. Вони включають в себе сферу демографічних змін, адаптацію суспільної та індивідуальної орієнтації; динаміку і плавність систем економічних і політичних; тенденції глобалізації. Основними проявами зазначених явищ є споживацтво і

прагматичність свідомості. Поява космополітичної особистості являє собою серйозну загрозу для національної спадщини. Це передбачає численні деформації, які в крайніх випадках призводять до радикального сепаратизму. Перетворення зобов'язують нас до переорієнтації в галузі мультикультурності, роблячи акцент на розвитку національної ідентичності через освіту. Це дуже важливо, оскільки призведе до побудови спільного українського дому у європейському співтоваристві.

Література

1. Miluska J. O komercjalizacji tożsamości narodowej / J.Miluska // *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej: T.1* / red. J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk // Białystok 2001 – s. 49
2. Burszta W. J. *Antropologia kultury* / W. J. Burszta // Poznań, 1998 – s. 157, 159, 161-162
3. Nikitorowicz J. Wielopłaszczyznowa i ustawicznie kreująca się tożsamość w społeczeństwie wielokulturowym a edukacja kulturowa / J. Nikitorowicz // *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej: T.1* / red. J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk // Białystok 2001 – s. 23
4. Gellner E. *The coming of nationalism, and its interpretation: the myths of nation and class* / E. Gellner. // 1998. – 456 с.
5. Anderson B. *Imagined Societies. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism.* / B. Anderson. // London: Verso, 2001 – 365 с.
6. Kłoskowska A. *Kultura narodowa* / A. Kłoskowska // *Encyklopedia kultury polskiej* / red. A. Kłoskowska // Wrocław, 1991 – s. 5153.
7. Mathews G., *Supermarket kultury. Kultura globalna a tożsamość jednostki* / G.Mathews // Warszawa 2005.

ЗМІСТ

Секція: ФІЛОСОФІЯ ЗНАННЯ	3
ХРИСТИЯНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ: ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ	
Богатирьов Д. В., Чорноморденко І. В.	3
СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЖОЗЕФА НІДЕМА	
Ратніков В. С.	7
ПОЗАНАУКОВІ ЗНАННЯ: ДОСВІД І МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ФОРМА ЗНАННЯ І ПІЗНАННЯ	
Чорноморденко І. В.	10
ПРОБЛЕМА СПРОМОЖНОСТІ ПРАГМАТИСТСЬКОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	
Любовий Я. В.	12
ЗАСТОСУВАННЯ ДІАЛОГУ ЯК ПРИНЦИПУ ОТРИМАННЯ ЗНАННЯ У ЗАХІДНІЙ ТА СХІДНІЙ КУЛЬТУРАХ	
Мокан Н. І., Чорноморденко І. В.	16
Секція: ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ	20
ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІДКРИТА НАУКА ТА АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В КИТАЇ	
Мелков Ю. О.	20
МОТИВАЦІЙНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТАЛЬНА КОМПОНЕНТА СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	
Прищак М. Д.	24
РАННІЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	
Бондаренко Н. П., Чорноморденко І. В.	29
КИТАЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Василинич А. В.	31
Секція: ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ	33
МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ	
Піменова О. О.	33
ЗМОТИВОВАНІ СТУДЕНТИ – МАЙБУТНЄ НАШОЇ КРАЇНИ	
Василинич А. В., Василинич М. В.	35
УЧАСТЬ ВНТУ В ПРОЄКТІ «ІНІЦІАТИВИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ»: ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ	
Слободянюк О. М.	37
Секція: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	42
РАЦІОНАЛІЗМ КОНФУЦІЯ: ЛОГІКА ДІАЛОГУ	
Повторева С. М.	42
ГАРМОНІЙНЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ПОНЯТЬ КИТАЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	
Юшин С. О.	45
ТЛУМАЧЕННЯ ВІЙНИ В «ДАО ДЕ ЦЗІН»	
Хавроненко В. Д.	51
ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЦИГУНУ	
Ставрояні С. С.	53
ПОЛІТИКА КНР ЩОДО США В 60-Х РР. ХХ СТ.: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ	
Гончаренко А. В.	56

INNOVATIVE-INDUSTRIAL ATTAINMENTS AND POST-INDUSTRIAL ISSUES	
Ostapenko V. I.	59
ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ: ДОСВІД ІНСТИТУТУ КОНФУЦІЯ ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
Теклюк А. І.	65
Секція: ОСВІТА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.....	68
ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ВОДОЛАЗІВ-САПЕРІВ ДСНС УКРАЇНИ	
Соловийов І. І., Стрілець В. М.....	68
АНАЛІЗ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО КОРИГУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО РОЗГОРТАННЯ ПОЖЕЖНИХ АВТОМОБІЛІВ ОПЕРАТИВНИМИ РОЗРАХУНКАМИ НЕПОВНОЇ КОМПЛЕКТАЦІЇ	
Белюченко Д. Ю., Савельєв Д. І., Стрілець В. В.	70
ОСВІТА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЙ КЕРІВНИКА РОБІТ З ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ	
Льовін Д. А., Стрілець В. М., Шевчук Р. О.	72
ОСВІТНІ ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ	
Тягло О. В.....	74
ВЗАЄМОДІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ І БІЗНЕСУ	
Лакуша Н. М.	80
ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ТА ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	
Василинич А. В.	81
ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	
Герасімова О. В.	84
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
Києнко-Романюк Л. А.	88
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Заячковський В. М.	91

ЗНАННЯ. ОСВІТА. ОСВІЧЕНІСТЬ

Феномен успіху Китаю: світоглядні та технологічні аспекти

Збірник матеріалів
VI Міжнародної науково-практичної конференції

м. Вінниця, 10–11 жовтня 2022 року

Підготував до друку Д. Х. Штофель

Підписано до видання 28.06.2023 р.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. № P2023-072

Вінницький національний технічний університет,
РВВ ВНТУ,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
press.vntu.edu.ua email: irvc.vntu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.